

Poštnina plačana v gotovini!

PLANINSKI VESTNIK

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

LETNIK XII ★ LVI

2

FEBRUAR ★ 1956

VSEBINA:

D. K.: Tri leta obstoja Slovenskega planinskega društva v Celovcu	49
Leopold Stanek: Megle	52
Fr. Ksaver Meško: Gore	53
Mitja Šarabon: Storžek	55
Dr. Svetozar Ilešič: Dobrač, podrta gora nad slovensko zemljo	56
Franc Grafenauer: Iz Podrožčice do Osoj	64
Mitja Šarabon: Pomlad v Krmi	73
Marijan De Regi: Na Jepo!	74
Mitja Šarabon: Mishi	77
Ivan Mikl: Rutarjani v Ziljskih Karavankah	78
Lambert Pisjak: Na sončnih Radišah	82
Jernej Roy: Mehak Zakaj	84
Ivan Mikl: Magdalenska gora na Koroškem (1058 m)	85
Dr. Josip Šašel: Spodnji Rož v luči krajevnih imen	88
Rudolf Badjura: Dve vrsti topografičnih Polic	102
Jože Vršnik-Robanov: Drobci iz Solčave	105
Društvene novice	107
Iz planinske literature	114
Razgled po svetu	121

Priloga: Edvard Primožič: Storžič s Krvavca
Priloga natisnila tiskarna »Ljudske pravice« v Ljubljani

Planinski Vestnik je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga imenovana Zveza, urejuje pa uredniški odbor / Revija izhaja dvanajstkrat na leto, po potrebi v snopičih po dve številki skupaj / Članke pošiljajte na naslov: Tine Orel, Celje, I. gimnazija / Uprava: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Likozarjeva ulica št. 12, poštni predal 214, telefon št. 32-553 / Tu se urejajo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, računi, razvid naslovov / Tiska tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani / Letna naročnina znaša din 400.—, ki jo morete plačati tudi v štirih obrokih po din 100.— / Tekoči račun revije pri Narodni banki 602-T-121 / Spremembo naslova javljajte na Upravo Planinskega Vestnika, pri čemer navedite poleg prejšnjega vedno tudi novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami.

*Planinci, zahtevajte u trgovinah
kvalitetne športne volnene*

Branko *tkanine cenovnicane tovarne*

rsmanovič

Paračín

**Tovarniško skladišče v LR Sloveniji
LJUBLJANA, MESTNI TRG**

Tri leta obstoja Slovenskega planinskega društva v Celovcu

V letu, ko je slovensko planinstvo slavilo 60. obletnico svojega organiziranega obstoja, je po razmeroma dolgem presledku tudi na Koroškem spet zaživelo Slovensko planinsko društvo. Če po njegovem triletнем obstoju polagamo račun o njegovem delovanju v tem prvem obdobju po oživitvi društva, naj ne bo odveč, če si priključimo v spomin njegovo zgodovino.

Slovensko planinstvo na Koroškem ni mnogo mlajše od slovenskega planinstva sploh. Saj je bila že v letu 1901 ustanovljena Ziljska podružnica tedanjega Slovenskega planinskega društva, sledile pa so ji podružnice v Celovcu, Pliberku in Velikovcu. Po prvi svetovni vojni se je obdržala le nekdanja podružnica v Pliberku, katere sedež je bil prenesen v Prevalje in je nadaljevala svoje započeto delo v Mežiški dolini. Delo ostalih podružnic Slovenskega planinskega društva, tudi Ziljske, ki je bila pred prvo svetovno vojno najživahnejša in je upravljala znano postojanko na Zahomški planini, je pa zaradi razmer po prvi svetovni vojni in zlasti po plebiscitu zamrlo.

Čeprav odtlej ni bilo organiziranega slovenskega planinstva na Koroškem, je vendar dalje tlela iskra, zažgana od prvih organizatorjev in ustanoviteljev Ziljske podružnice. Bili so pač samo posamezni planinci, ki so zase ali v ožjem tovariškem krogu naprej gojili plemenite ideje planinstva bodisi kot samotni hribolazci ali v večjem obsegu kot ljubitelji zimskega športa v planinah.

Sele leta po drugi svetovni vojni so spet združila slovenske planince v tedaj ustanovljeni Slovenski fizkulturni zvezi. Strnjen nastop vseh športnih panog v eni sami organizaciji je bil tedaj potreben, da smo zajeli zlasti našo mladino. V teh prvih povojnih letih smo planinci v Slovenski fizkulturni zvezi skupno z drugimi našimi narodnimi organizacijami v glavnem prirejali izlete na naše domače gore, v kraje bojev med narodnoosvobodilno borbo, na Obir, na Svinško planino, na Peco, v selske gozdove itd. Vsi ti izleti, pa tudi vzponi na Dobrač, na Kepo in druge naše gore so bili množični. Posamezniki pa so tudi že v teh letih lahko zabeležili lepe planinske podvige v Karnskih Alpah, Savinjskih in Julijskih Alpah, Visokih Turah, Lienških Dolomitih in drugih gorskih predelih Koroške. V okviru Slovenske fizkulturne zveze smo planinci tudi gojili misel, zgraditi nekaj planinskih zavetišč in postojank, tako v Košuti in Mačenski planini pod Stolom. Nepremostljive ovire in gospodarske težave pa so nam uresničenja teh zamisli onemogočile. Ena najlepših akcij naših planincev po drugi svetovni vojni je bila 1949. leta postavitve križa na vrhu Komnice v čast padlim borcem-partizanom. Dve leti je ta križ kljuboval najrazličnejšim viharjem, tudi politični nestrp-

nosti, dokler ga niso končno podrli geometri in na njegovo mesto postavili triangulacijsko znamenje.

Sčasoma je postal okvir Slovenske fizikulture zveze, ki se je morala v interesu športnega sodelovanja z drugimi avstrijskimi športnimi organizacijami in glede na našo povečini kmečko mladino, ki ima čas za športno udejstvovanje samo pozimi, posvetiti smučarstvu kot njeni še danes prvenstveni panogi športnega udejstvovanja in izživiljanja, pretesen za uspešno nadaljevanje naše planinske tradicije v njej. Planinci smo spoznali potrebo po samostojni planinski organizaciji in se zavedali, da bomo z njeno ustanovitvijo po eni strani razbremenili Fizikulture zvezo in jo s tem posredno okrepili, po drugi strani pa da bo samostojna planinska organizacija lahko zajela širši krog naše mladine in za planinstvo navdušenih naših ljudi.

Po prvem sestanku treh mladih slovenskih planincev, ki je bil že 25. maja 1952, je bilo do jeseni istega leta še nekaj pripravljanih sej širšega obsega. Pet proponentov, kakor to terjala avstrijski društveni zakon, je potem pri merodajni deželni oblasti najavilo ustanovitev Slovenskega planinskega društva v Celovcu ter vložilo na sejah izdelana društvena pravila v odobritev. To je bilo dne 27. oktobra 1952. Že pičla dva tedna kasneje 7. XI. 1952 je oblast vrnila potrjena pravila. Ne po naključju, marveč po soglasnem sklepu na seji pripravljalnega odbora dne 30. nov. 1952 je bilo določeno, naj bo ustanovni občni zbor Slovenskega planinskega društva v začetku 1953. leta, torej v letu, ko je vse slovensko planinstvo slavilo svojo šestdesetletnico. Tako smo lahko ponosni, da smo že z ustanovitvijo novega Slovenskega planinskega društva na Koroškem počastili pomembni jubilej.

Niti prej niti ob ustanovitvi našega društva si nismo delali utvar. Zavedali smo se, da bo treba mnogo požrtvovalnega dela, da bodo pretekla leta, preden bo slovensko planinstvo na Koroškem spet na nekdanji višini. Zavedali smo se tudi, da bo v marsičem znova treba orati ledino, kajti tradicija, na kateri hočemo graditi naprej, je počivala eno celo človeško generacijo. Prav zato, ker smo se vsega tega zavedali, pa toliko bolj upravičeno lahko cenimo to, kar smo dosegli v treh letih obstoja Slovenskega planinskega društva v Celovcu, kot uspeh.

Začetek je bil skromen. Na dan ustanovnega občnega zbora se je v članstvo novega društva vpisalo le 22 planincev in planink, kolikor jih je pač bilo navzočih. Že po prvi akciji za pridobivanje članov, ki smo jo prav na ustanovnem občnem zboru sklenili, se je to število podvojilo in nato počasi, a neprenehoma rastlo. Ob lanskem rednem občnem zboru je štelo naše društvo že 70 planincev in planink.

Mlado planinsko društvo je poleg prizadevanja, da pridobi vedno več novih članov, svoje delo najprej usmerilo v iskanje in navezavo stikov s sorodnimi organizacijami na Koroškem in v Sloveniji, v prirejanje raznih planinskih izletov ter v popularizacijo plemenitih idej planinstva med našim ljudstvom. Prav tako se je že od začetka trudilo za ustanovitev vsaj ene svoje planinske postojanke.

Glede stikov in sodelovanja s sorodnimi organizacijami je bil zlasti po zaslugi in velikem razumevanju Planinske zveze Slovenije dosežen

popoln uspeh, kar se tiče povezave s Planinsko zvezo samo in več ko prijateljskih stikov s planinskimi društvi v Sloveniji, med katerimi je med ostalimi treba na prvem mestu omeniti Planinsko društvo Ljubljana Matica in planiška društva Mežiške doline, s katerimi je povezava že zelo trdna in v mnogem sestavni del našega dela.

Zadovoljivo je tudi sodelovanje našega Slovenskega planinskega društva z deželno organizacijo socialističnega turističnega društva »Die Naturfreunde« na Koroškem. Večkratni medsebojni razgovori so zlasti v zadnjem času dovedli do spoznanja, da je treba od idejnega sodelovanja preiti tudi h konkretnemu organizatoričnemu sodelovanju. Cilj tega razvoja, ki morda ni več zelo oddaljen in ga imata v enaki meri kot vsestransko nujnost v današnjem položaju — tudi političnem — na Koroškem pred očmi obe naši organizaciji, je vključitev Slovenskega planinskega društva v Celovcu kot posebne sekcije v deželno organizacijo »Die Naturfreunde«. Uresničenje tega cilja bi brez dvoma koristilo ne le našemu društvu in njegovim članom, marveč prav tako tudi in predvsem osnovnemu cilju »planinstva ob meji«, biti most med obema sosednima narodoma.

Z drugo v Avstriji delujočo planinsko organizacijo »Österreichischer Alpenverein«, ki ima svoje sekcije, sovpadajoče z našim delokrogom, v Celovcu, Beljaku in Šmohoru, nas vežejo doslej — in tudi v bodoče — le skupni idejni cilji planinstva.

Nameravanih in izvedenih planinskih izletov, ki so več ali manj uspeli, je bilo v minulih letih vsega osem, tako na Osojščico, na Rožčico, Kepo in na Peco v domačih gorah ter na proslavo 50-letnice Gornjesavskih planinskih društev na Vršič, k proslavi 60. obletnice slovenskega planinstva v Vrata pod Triglavom in na Tabor koroških planincev na Plešivec. Izleta k 60. obletnici slovenskega planinstva se je udeležila več kot polovica tedanjih članov našega društva in ga zato beležimo kot največji tozadevni uspeh. Prav tako pa je bil lep uspeh tudi izlet med mežiške planince na Plešivec v juniju 1954. V tej zvezi je morda še omeniti, da sta se udeležila Zlatorogovega veleslaloma, ki ga je 9. V. 1954 priredilo Planinsko društvo Dovje - Mojstrana, tudi dva člana našega društva kot tekmovalca in se vrnila kot drugi in tretji najboljši izmed tekmovalcev - gostov.

S pomočjo Planinskega društva Ljubljana Matica smo v januarju 1954 priredili vrsto predavanj za popularizacijo planinstva med našim in avstrijskim ljudstvom. Na predavanju v Celovcu in na šestih predavanjih po našem podeželju, kjer je tovariš Janko Blažej s skioptičnimi slikami prikazal »Naše Julijce poleti in pozimi«, smo našli skupno preko 400 udeležencev, kar je za prvo tako prireditvev brez dvoma uspeh.

Končno naj navedemo še en uspeh našega prizadevanja, čeprav do danes še ni popoln. Na Rožčici imamo našo prvo planinsko postojanko. Koča sicer ni naša last, vendar jo lahko uporabljamo kot našo postojanko, ker smo se zavezali, da jo bomo opremili z našimi sredstvi. Začeli smo z opremljanjem že lani, pač pa gre stvar zaradi naših pičlih finančnih sredstev le počasi naprej. Kolikor nam primanjkuje sredstev, toliko več pa imamo trdne volje in bomo sredstva pač, kjer koli je

mogoče, nadomestili z lastnim delom. Predvsem pa jo hočemo usposobiti za to, da bo lahko služila v zimskem času našim smučarjem in Slovenski fizikturni zvezi za smučarske tečaje, za katere je tamošnji teren izredno pripraven.

Današnji položaj Slovenskega planinskega društva je iz navedenega v velikih obrisih lahko razbrati. Glavne značilnosti tega položaja so še vedno premajhna številčnost in s tem nezadostna finančna sredstva za izvedbo vseh načrtov, ki jih imamo, pa tudi prešibka osnova za še bolj uspešne večje društvene akcije na katerem koli področju planinstva ali turizma. Članski ustroj društva je povečini kmečki, zato je v glavni planinski sezoni zaradi dela na kmetih najtežje organizirati večje izlete in druge društvene akcije. Kljub temu pa bomo naše delo v prid slovenskega in naprednega planinstva na Koroškem odločno nadaljevali ter ga skušali še in še stopnjevati. Pri tem pa bo slej ko prej naša najplemenitejša naloga biti povezovalni člen med planinskimi organizacijami tu in onstran meje, s tem pa tvorstvo kar najbolj prijateljskih vezi med sosednima narodoma in državama.

D. K.

Leopold Stanek:

MEGLE

Grive jarcev čez planino.
S čárobno tkanino
svet prekrije,
z nežnim dihom domišljije
stvarnica podob
spet odkrije
dom, drevo in skalni rob.

Morje pen.
Bela rutica sencem,
pas leden
lédjem za objem.

Kosmi za peči
se love,
z njimi v eno hrepene.
Kamen še je, kosmoy ni. -

Kje je kdo!
Gleda kakor jaz
zdaj vrh zdaj dno?
Vidi moj obraz?
Sliši klic
iz meglenic?

F. S.:

POD URŠLJO GORO

Prežihu ob petletnici njegove smrti

To ljudstvo je težko kakor ta gora.
Glej, ptič se ji s čela utrne,
vzleti v velika obzorja,
lebde se v soncu zlati
in se nagne in vda se in vrne.
Čez goro potujejo večnosti morja.

GORE

ojen v Slovenskih goricah sem videl v otroških letih samo tamošnje hribčke z vinogradi. Pa so se mi te vzpetine dozdevale gore.

V prvih gimnazijskih letih v Ptujju so mi bile visoke gore Ptujjska gora ali Rogaška gora (Boč) in Pohorje, ki sem jih od daleč gledal. Globlje so me zajele gore, ko nam je v četrtem letu profesor slovenščine in naravoslovja Martin Cilenšek, pisatelj nekaterih naravoslovnih knjig, pripovedoval o svojem izletu med binkoštnimi prazniki v Savinjske Alpe, kako sta šla s spremljevalcem po ozki gorski stezi nad Rinko. Pa se je prav sredi poti sončil v klobčič zvit gad. »Prišel bi kdo, ga nepričakovano zagledal, se prestrašil in morda omahnil v prepad. Jaz sem imel v rokah grebljico za puljenje cvetic. S to sem ga kresnil in ubil.«

To se mi je zdelo zelo romantično. Ni pa tako romantično, če se zdaj kdaj sam lotim kakega gada.

Prvi moj vzpon na višje gore je bil leta 1899 iz Škocjana ob Klopinskem jezeru, kjer sem kaplanoval, na Grintovec k otvoritvi Češke koče. Tam sem prvič videl triglavskega župnika Jakoba Aljaža. Šli smo z Jezerskega skupno s češko pisateljico Gabrielo Preisovo, ki je pisala tudi o naših krajih, zlasti o Jezerskem in Jezerjanih. Ko smo prišli gor, je tožila, da je utrujena in je v koči legla. Jaz tedaj o kaki utrujenosti še nisem nič vedel. Bili so med drugimi udeleženci tudi ljubljanski župan Ivan Hribar in dr. Triler z gospo. Ko smo se vračali, so gospe odpovedali živci in noge. Le z veliko težavo so jo spravili na Jezersko.

Kak mesec pozneje sva se napotila z mladim kapucinom p. Ladislavom Hazemalijem, bivšim mojim sošolcem v ptujjski gimnaziji, čez Železno Kaplo in čez hribe v Logarsko dolino. Rad se spominjam, kako so nama na vrhu pri velikem kmetu Klemenšku gostoljubno postregli s črnim črničevim vinom. Tedaj sem od blizu užival lepote Savinjskih planin, ki sem jih tolikokrat od daleč občudoval kot dijak v Celju, tako ob lepih jutrih ali kadar so žarele v ognju zahajajočega sonca. Najlepše so bile v snežni zimski belini.

Leta 1900 sem prišel za zakristana na Višarje. Dan pred Vnebohodom, tako sredi maja, smo šli gor trije duhovniki, organist in pevke iz Žabnice. Nekako sredi pota smo stopili na sneg. Okoli cerkve ga je bilo tri metre; vendar ni bilo občutno mrzlo. Drugo jutro so prišli prvi trije romarji, s tirolskih gor: mož proti petdesetim, pravi Andrej Hofer, z mogočno rumeno brado, mlajši moški, morda sin, in brhko dekle; vsi v tirolski narodni noši.

Ob binkošti je bil naval romarjev. Bile so čudovite mesečne noči. Pa smo kakor začarani postajali pred župniščem, strmeli gor

Višarje (1790 m)

na kamnitega, s snegom pokritega Lovca. Frančiškan o. Veseljko Kovač, Dolenjec, pesniška duša, ki je pozneje mnogo pisal s Kitajskega, kjer je deloval kot misijonar in tam umrl, je ves zavzet vzklikal: »Pitoreskno! Pitoreskno!«

Z Zilje ob Beljaku sem, ko je stekla železnica čez Področje, rad pogledal na Gorenjsko, najlepši predel naše domovine. Za eno popoldne: opoldne sem se odpeljal, zvečer bil spet doma. Čez Mojstrano k Peričniku, samotni popotnik, a ves vesel v prelepem okolju. Posedal sem pred slapom, poslušal njegovo grmečo pesem, občudoval gorsko lepoto. Enkrat sem ga obiskal tudi sredi zime: čez skalovje je visel veličasten, sivkastobel ledeni zastor. Vsenaokrog čudovita, skoraj grozeča tišina: beli molk.

Da ne bi bil Avstriji nevaren, sem bil med prvo svetovno vojno nekaj časa konfiniran v Kortah, tri ure nad Jezerskim. Pa sva si vsak večer rekla z Visokim Obirjem: »Lahko noč!« Ko se je svital dan, pa: »Dobro jutro!«

Od tu s Sel sem po prvi svetovni vojni s prijateljem Markom Sagajem, tedaj kaplanom v Škalah ob Velenju, naredil izlet čez Logarsko dolino in Kamniško sedlo na Kranjsko. V Mozirju sem se živo spominjal Aškerca. Kako mi je v Celju po nekih binkoštnih počitnicah pripovedoval o njem sošolec Jože Goričan (Mozirjan, v Jugoslaviji naš konzul v New Yorku, živi še sedaj v Ameriki): »Videl sem Aškerca pri oknu gori v kaplaniji. Pisal je. Prejšnji teden je bil

v Logarski dolini in na gorah. Gotovo je dobil novih pobud in bomo že kaj brali.« V Lučah je dom mojega sošolca in prijatelja Rasta Pustoslemška.

In poti na Uršljo goro (1672 m), ki zdaj živim že 34 let ob njenem vznožju. Imel sem vedno srečo, da sem bil na vrhu ob lepem vremenu. Videl sem daleč gor na Koroško, kdaj celo svetlikanje Vrbskega jezera. Prevzeli so mi dušo spomini na srečna mlada leta tam gori v ti čudežni lepi deželi. Prišle so mi solze v oči: »Izgubljeni raj.«

Zdaj tudi na Uršljo goro ne grem več. Gledam jo samo od spodaj. Kdaj vso s soncem ožarjeno, kdaj vso v mračne oblake zavito.

Sedim včasih zunaj ob župnišču, tako proti večeru, utrujen po dnevnem delu. Sončni žarki zlatijo plešasto teme Plešivca. Vzajem kako knjigo, kdaj Finžgarjev epos Triglav, kdaj Baumbachovega Zlatoroga in Funtkovo slovensko prepesnitev. Baumbach je prikazal svojim rojakom Triglav, trentskega lovca, rjavo Špelo in zlatolaso Jerico »in seiner Muttersprache Laut«. Lepo! A meni mehkeje boža dušo naša domača beseda. Misli in duh pa mi plavajo ob teh žalobnih dogodkih k očaku Triglavu.

Ob hiši žubori vodnjak, noč in dan curlja kristalna kri Uršlje gore v korito in poje svojo uspavajočo pesem. In še v spanje in sanje mi zveni in poje večna poezija narave in isto tako nesmrtna pesem umetne človeške poezije ...

Mitja Šarabon:

STORŽEK

(1945)

*Storžek, vetra brat!
V tebi seme zori,
seme za nove moči,
seme za gorsko zemljo,
seme za novo drevo.
Storžek, v soncu ves zlat!
Žarek kot svečko te vžge,
široko oči ti razpre
in gledaš in nebu žariš
in dobre ljudi veseliš.
Skozi razprte oči
ti solze — semena teko,
pozdravijo slap in goro
in s ptičkami spregovorijo.
Ko solze žar sonca suši,
tiho se k zemlji spustijo,
tema jih zasuje. Zaspijo.
In mir, rahli mir jih obkroža,
zemljica nežno jih boža
in vsa se voljna jim daje
za rast in za smrekove mlaje.*

Dr. Svetozar Ilešič:

DOBRAČ, PODRTA GORA NAD SLOVENSKO ZEMLJO

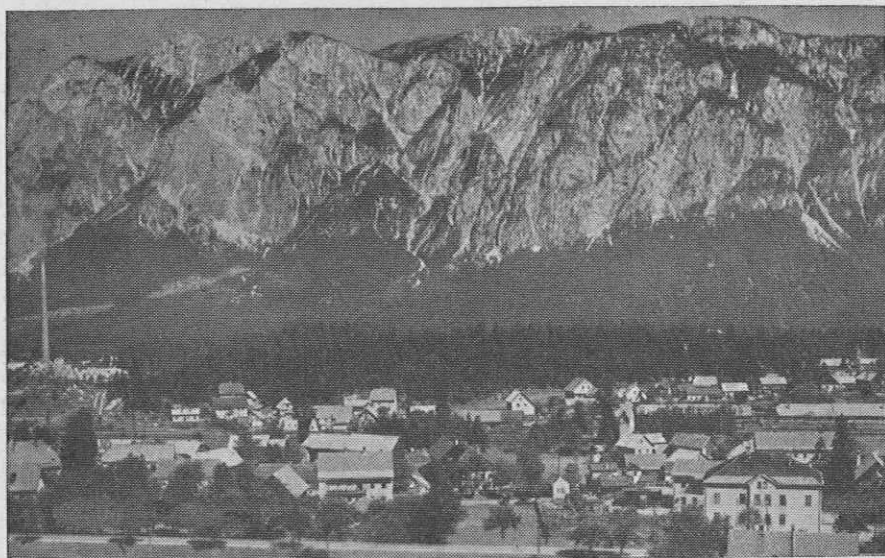

adar čitam v starejših ali novejših letnikih »Planinskega Vestnika« kar pogosta poročila o poteh naših planincev po tujih gorah, med katerimi slove zlasti starejša po večji ali manjši duhovitosti pripovedovanja, druga, novejša, pa zaradi vsega spoštovanja vrednih podvigov, ki so jih v tujih gorah izvršili naši alpinisti, me vendar vedno nekoliko boli, da so pri tem preveč zatonile v pozabo nekatere domače gore — na tujih tleh. Morda to najbolj velja za Dobrač (2166 m), markantno goro nad slovensko Ziljo. Odkar je v prvem letniku »Planinskega Vestnika« l. 1895 Fran Kocbek obširneje pisal o njej, ga naša planinska književnost skoraj ni več omenila. Pisec teh vrstic je že pri opisu slovenske Ziljske doline v Planinskem Vestniku l. 1939 potožil, kako so slovenski planinci na Dobrač pozabili. Stvar se odtlej kajpada ni obrnila na bolje. Nasprotno, stavil bi, da velikanska večina planincev, ki zro z naših vrhov na široko, čez deset kilometrov daleč raztegnjeno, strmo na jug odlomljeno goro nad zelenim dnom Ziljske doline, ne ve niti za njeno ime.

In vendar Dobrač tega ne zasluži. Od koder koli z naših vrhov zremo na severozapad proti poledenelim višinam v srcu Vzhodnih Alp, povsod se oko sredi razdrobljenega sveta, tesnih in globokih dolin, temačnih gozdnih pobočij ter strmih višin nehoti rado ustavi in pomiri ob široki, svetli in mirni potezi Ziljske doline z njenimi belimi vasmimi, zlatimi polji in zelenimi logmi ter ob dolgi Dobračevi kulisi, vzpenjajoči se s svojim rogljičastim vrhom iznad nizkih zapadnih Karavank in širokih dobrav okrog Beljaka.

Že od daleč in z višin je Dobrač markantna gora. Še markantnejša je, če se ji približamo. S tromeje na Peči in drugod z vrhov zapadnih Karavank zremo že naravnost čez Ziljo v njegove lomne stene. Če pa se spustimo na ziljansko stran proti Podkloštru, zraste nad nami v mogočen gorski zid. Proti vzhodu nas mimo Beljaka daleč v Koroško kotlino spremlja pogled na Dobračevo, s te strani bolj kopasto čelo, gospodujoče nad sovodnjo Drave in Zilje. Če pa nas vodi pot po Ziljski dolini navzgor proti Šmohorju, meji slovenskih Ziljanov, se nam Dobrač vedno bolj kaže kot skoraj čisto osamela gora, potisnjena proti sredini široke Ziljske doline kot pravi stražar ob vratih, ki se iz nje odpirajo proti osrčju Koroške.

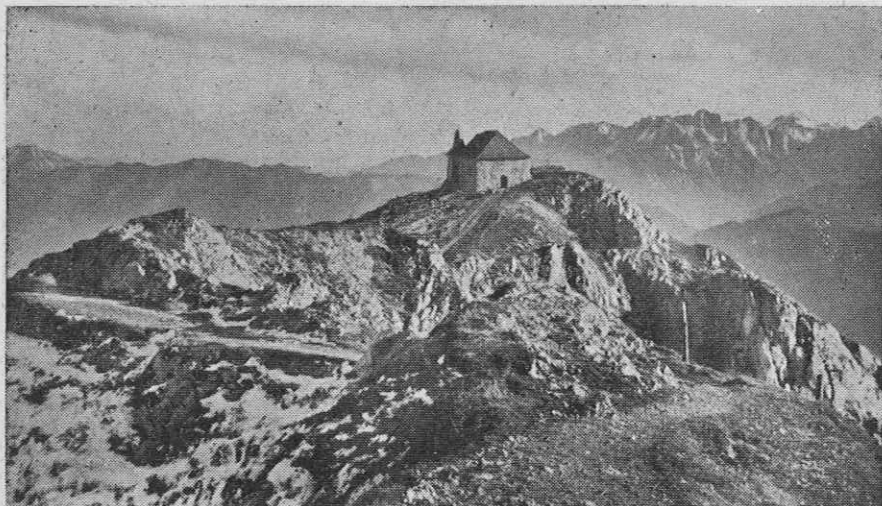
Dobrač je tudi v resnici skoraj osamel. Pomaknjen je na skrajni konec Ziljskih Alp, ki se tu naglo nižajo proti vzhodu. Od zadnjih njihovih, največ 1500 m visokih slemen, v katere so se tu znižali strmi dolomitni vrhovi, ki so spremljali Ziljo do sem, ga loči na severu Plajberška dolina, predel starega svinčevega rudarstva, na zahodu pa Rutarska dolina, skozi katero si je potok Čajna iz zahod-

Dobrač z ziljske strani

nega dela Plajberške doline poiskal pot na jug proti istoimenski vasi v Ziljski dolini. Na jugu se Dobrač vzpenja neposredno iz Ziljske doline, na vzhodu pa se spušča v stopnjah proti Beljaškim dobravam. Na vse strani pada gora strmo, najstrmeje pa proti jugu, kjer se njene vršine lomijo proti Zilji v prepadnih stenah, ki šele niže doli, pod višino 1000 m, preidejo v nekaj zložnejša, pa še vedno strma gozdnata pobočja. Izpod sten se nasipajo proti dolini velika melišča, iz grap in žlebov, ki so se zlasti z jugozapada zajedle med najvišje Dobračeve vršiče, pa so se nasuli proti dolini veliki vršaji. Po pobočjih se je navaljeno in razkrojeno skalovje marsikje izoblikovalo v slikovite drtine, kakršna je na primer slovita Prižnica (Kanzel) nad Čačami. Od tu, z juga, so vse steze na Dobrač strme, skalovite in plazovite.

Strmo, čeprav ne s takimi stenami, se spušča Dobrač tudi na severozapad proti Rutam. Rute, svet zelenih jas sredi temnih gozdov ob potoku Čajni, dokazujejo s svojim slovenskim imenom, da so jih naselili še Slovenci, medtem ko Plajberška dolina dalje proti vzhodu nikdar ni poznala slovenske kmečke naselitve. Tja so Slovenci prišli šele kot rudarji. Tudi proti Plajberški dolini pada Dobrač z velikimi strminami. V spodnjem delu so sicer enakomerno strme in porastle, v zgornjem, pod najvišjimi vrhovi, pa silno razrite po skalnatih žlebinah, tako imenovanih Lahnerjih, po katerih drve spomladi mogočni plazovi proti dolini. Tako imenovana »knapovska steza« ali »Almlahnersteig«, ki drži po enem izmed teh žlebov naravnost iz Plajberka na vrh, je med potmi na Dobrač ena izmed najbolj strmih.

Dobrač, pogled proti Karavankam in Julijskim Alpam

Šele visoko pod vrhom, pri tako imenovanem »knapovskem križu«, doseže zložnejšo vozno pot. Najzložnejše in s tem najpriljudnejše lice kaže Dobrač proti vzhodu in severovzhodu, kamor pada v širokih planotastih stopnjah, zaraslih s temnim gozdom. Od najvišjih vršičev in vršnih planj, ki se vzpenjajo nad 2000 m visoko in pomenijo ostank najvišje, najstarejše planote, se svet najprej prevesi v prvo nižjo planoto, visoko od 1700 do 1800 m. Na njej so najvišji pašniki Plajberške planine (Rosstratten). Izrazitejša je druga stopnja, visoka 1400 do 1500 m. Čeznjo zavije vozna pot iz Plajberka proti vrhu in na njej je Plajberška planina, edina, ki na Dobraču zasluži to ime (ime Villacher Alpe za Dobrač je torej čisto papirnato in za lase privlečeno). Tretja stopnja, visoka 900 do 1000 m, se končuje s Pungartom nad Beljaškimi Toplicami in z višino Štorf nad Brnico. Na severovzhod, na beljaško stran, imamo še nižje ravnote in police, po katerih so v višini od 700 do 900 m razmeščene hiše Sv. Duha (Heiligengeist). Mimo tega naselja držijo najzložnejše, deloma vozne poti na Dobrač.

Najvišji vršič Dobrača, visok 2166 m, je v glavnem razvršju gore. Na njem stojita slovenska in nemška cerkvica, obe še iz konca 17. stoletja, prva v žalostnih razvalinah. Z vrha je zaradi njegove osamljenosti širok razgled na vse strani, najbolj privlačen pa je po Ziljski dolini in v severne strani vseh Julijskih Alp od Poliškega Špika do Triglava. Nedaleč pod vrhom je planinski dom Ludwig Walter Hütte. V razvršje so se s plajberške, rutarske in ziljske strani zajedle grape in žlebovi, s severa tudi globelaste krnice ter mu ustvarile dokaj visokogorsko lice. Sleme, ki zavije na severozapadno, rutarsko stran, postane kmalu zložnejše in se konča v Kilzenbergu (1326 m) nad Rutami. Zapadno sleme pa je strmo in pečevnato ter

Brška planina

seže s slikovitim Gradiščem (Schlossberg) tik nad Čajno. Tod čez drži strma steza proti Čajni. Sprva je tudi proti vzhodu Dobračeva vršina še precej razbita; njena najmarkantnejša vrhova sta tam Zwölfernoč (2049) in Höhenran (1957 m). Brž pa ko se svet spusti niže, dobivajo vršine vedno bolj značaj strmo vzpetega roba, s katerim se planotaste stopnje, rahlo padajoče na beljaško stran, naglo lomijo proti Zilji. Takšni so blizu 1800 m visoki robje nad Plajberško planino, takšna je markantna Rdeča Stena (bolje Vrh Rdeče stene 1495 m), takšne so Babe (Wabenriegel 1445 m), takšen je Goli vrh (1284 m), pa tudi še Štorf (955 m) nad Brnico. Pot po teh robovih pomeni en sam poučen pogled na Ziljsko dolino in na sosednje koroške predele. S pogledom z vrha Dobrača vred pomeni eno izmed najimenitnejših razglednih doživetij v naših gorah.

V svojevrstni podobi Dobrača, osamljenega planotastega gorskega čoka s strmimi lomi na vseh straneh, se lepo zrcali njegova zgradbena zgodovina. Skrajna vzhodna gruda Ziljskih Alp je tu obtičala nekako osamljena z robovi, zarisanimi na vseh straneh po tektonskih prelomnicah. Glavna tektonska črta jo omejuje na jugu. To je široka brazda tako imenovanega tonalitnega pasu, ki spremlja Dravsko gorsko skupino, to je Ziljske Alpe, Karnijske Alpe in Karavanke, v vsej njihovi dolžini. Ob njej se je začrtala premočrtna Ziljska dolina, ob njej so se zasnovale strmine, s katerimi padajo Ziljske Alpe, med njimi tudi Dobrač, na južno stran. Njen severni rob se je pri Čajni, zapadno od Dobrača, nekoliko zalomil; namesto da bi tekkel naravnost proti vzhodu, za današnjim Dobračem, je poslal tja samo drugotno razpoko, v kateri se je kasneje izoblikovala Plajberška dolina. Sam pa je v dvakratnem ostrem skoku zavil najprej

na jug, potem zopet na vzhod v smeri današnje Ziljske doline. S tem je zarisal zasnove zapadnega, čajenskega in južnega, ziljskega vznožja Dobračevega čoka. Tektonska prelomnica na zapadu, nad Čajno, je še tem važnejša, ker ob njej meji nižji, zložnejši svet iz karbonskih skrilavcev neposredno na apniško dolomitne strmine Dobrača. Prelomnica omejuje Dobrač tudi na vzhodu, proti Celovski kotlini; ob njej so privrele na dan Beljaške »toplice«.

Če so prelomnice začrtale Dobraču njegove obrise, so mu posebnosti njegove geološke skladovitosti pomagale do drugih značilnih potez. V nasprotju z Ziljskimi Alpami bolj na zahodu, kjer so skladi močno nagubani in premetani, je v Dobraču skladovnica triadnih kamenin skoraj nenagubana, postavljena samo rahlo pošev, tako da plasti v celoti padajo od zapada na vzhod in na severovzhod. To se pozna tudi v reliefu. Medtem ko drugje v Ziljskih Alpah prevladujejo strmi, priostreni vrhovi in grebeni, so se na rahlo nagnjenih plasteh Dobrača v terciarni dobi, ko so vode pri nas s svojim razjedanjem nižale in uravnnavale gorski svet, mnogo laže razvile planotaste oblike. Še posebno je važno, da so se zaradi apniške sestave tudi kasneje laže ohranile. Zajelo jih je zakrasevanje, vode so se spustile pod zemljo. Na dan prihajajo šele precej nizko, največ na plajberški in beljaški strani; na južni, ziljski strani, so tudi v vznožju izvirki le izjema, saj vise plasti, med katerimi se voda preceja, v nasprotno stran. Tako so široke, s temnimi gozdi porasle planote vzhodnega Dobrača pravi otok kraškega sveta sredi alpske Koroške. Polne so vrtač in podzemeljskih jam. Zlasti na Pungartu se nam zdi, kakor da bi bili kje na Pokljuki, Mežaklji ali kje na Notranjskem.

V ledeni dobi je bil Dobrač podolgovat otok kopnega, skalnatega sveta sredi ledenih mas, ki so se pretakale po Dravski in Ziljski dolini navzdol ter bile čez nižji svet Ziljskih Alp zapadno od Dobrača v širokih zvezah med seboj. Led se je ob osamelem Dobraču močno zagvoznil in segal ob njegovih zapadnih straneh do 1700 m navzgor. Visoko je bila zapolnjena z odcepkom ziljskega ledenika Plajberška dolina. Led se je vanjo stekal tudi iz krnic na severni strani Dobrača. Led, ki se je krajevno kopičil v teh krnicah, je Dobračevim vršinam izbrusil oblike ter jim dal dokaj visokogorske oblike. Proti vzhodu se je gladina ledu tako na plajberški kot na podkloštrski strani polagoma znižala do 1600 m, na beljaški strani pa še niže.

Med dogodke, ki so za Dobračevo zgodovino najvažnejši in ki so vtisnili v njegovo lice najznačilnejšo potezo, strmo na jug odlomljene robove in stene, pa sodijo veliki podori, ki jih je doživela gora. Njeno vznožje spremlja več kilometrov na dolgo in do tri kilometre na široko pust, divji svet navaljenega skalovja, ki se je očitno podrlo z Dobračevih sten. Skozi ta svet, ki ga Ziljani po slovensko imenujejo Prodi ali Peči, po nemško pa Schütt, si je Zilja prebila dokaj ozko, samotno in v gozdove skrito pot, čisto drugače kakor višje zgoraj, kjer teče po odprtih, ravnih, svetlih logéh in travnikih. Podrtine so se naslonile na gozdnato teraso Dobravo nad Pečami, segle so do Podkloštra in do Ziljice, v manjši meri pa jih je zaneslo

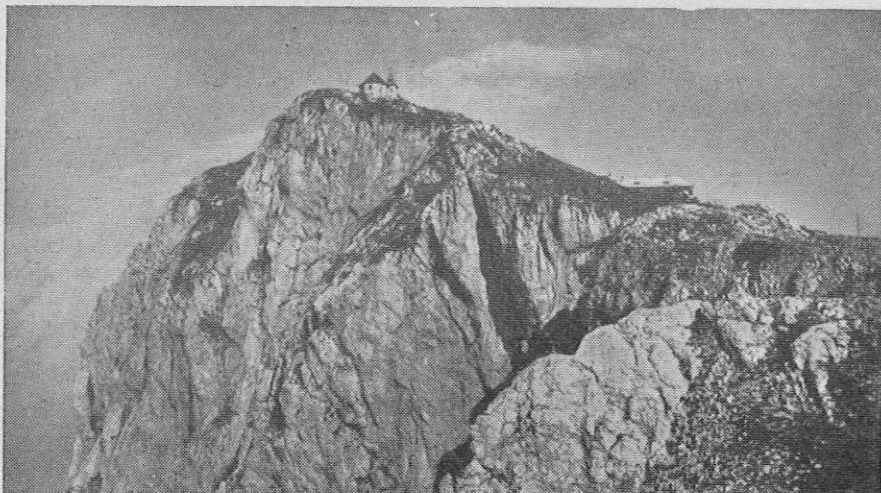
Dobrač iz Ziljske doline

tudi še na ježo terase onstran vode Ziljice proti Straji vasi. Ves ta svet je nepregledna zmes skalnatih kop in vršičev, poraslih z iglastim gozdom. Med vršiči se skrivajo zamočvirjene ravnice, v katerih se ponekod izgube manjši potoki, ki privro iz apniškega trupa gore. Njiv in naselij tu ni, z edino izjemo vasi Rogije na vzhodu. Dolina je res dobesedno zasuta.

Svoj čas so mislili, da se je vse to podrlo v dolino ob velikem potresu, ki so ga zgodovinski viri zabeležili za dan 25. januarja 1348. Takrat je bil skoraj docela porušen Beljak, ki si od tega dolga stoletja ni pomogel. Zanesljive nadržbnosti o tej katastrofi nam niso znane, ker se neposredna poročila očitvidcev o njej niso ohranila. Precej, posebno za ziljsko stran, pa vemo o dogodku posredno po kronistih podkloštrskega samostana iz 18. stoletja (Ainether, Marian in dr.), ki so se v svojih kronikah verjetno naslonili na starejša poročila. Zlasti Marian je zgovoren. Poroča nam, kako je tega dne proti večeru zamajal podkloštrsko pokrajino silen potres, kako se je takrat odlomila gora Dobrač in zasula 17 vasi, 3 gradove in 9 cerkev. Samo cerkev sv. Magdalene se je rešila. Podkloštrski samostan je bil močno poškodovan, prah pa ga je prekril dva prsta na debelo. Dobračev podor je za nekaj dni zajezil vode Zilje, kar je hkrati s požari, ki nastajajo ob potresih, še povečalo katastrofo. Tudi drugi viri poročajo o porušenih 17 vaseh, ki se povsod tudi navajajo po imenih. Od njih stoji danes na podornem ozemlju samo še vas Rogije (Roggau) s cerkvijo sv. Magdalene, kar bi se ujemalo z navedbo virov o edini ohranjeni cerkvi.

Nadrobno premotrivanje navedb v virih ter proučitev podornih Dobračevih sten ter navaljenega skalovja v dolini, ki jo je izvršil predvsem A. Till, so sicer jasno pokazali, da vsi sledovi podora na Dobraču ne izvirajo od zgodovinskega podora iz leta 1348 in da le-ta nikakor ni mogel zasuti vse doline. Saj se n. pr. vas Ziljica, ki sama stoji na podornem gradivu, omenja že pred l. 1348. Viri povečini tudi ne zatrjujejo, da bi vseh 17 vasi uničil podor. Nekateri podora sploh ne omenjajo ter govore le o potresu, povodnji in požarih. Ni dvoma, da so vsaj nekatere od uničenih vasi stale izven podornega področja; tako je morala farna vas Šentjanž (St. Johann) stati nekje pri današnjih Čačah, ker se je z njo vred zrušil grad Lionburg (današnji Wasserleonburg); vas Brugg (slovenske Moste ali Mostec?) je stala verjetno nekje na Zilji pod Strajo vasjo, vas Am Moos med Čajno in Draščami v obziljskih logéh, ki se še danes nemško tako imenujejo. Te in še druge vasi je očitno deloma porušil potres, še bolj pa so jih uničile zajezene vode Zilje. Do podobnih sklepov pripelje opazovanje same podorne strani Dobrača. Očitno je, da je nastala v glavnem že v predzgodovinski dobi, verjetno kmalu potem, ko se je iz doline umaknil led. Podor l. 1348 je bil torej samo slabotnejši odsev dokaj izdatnejših starejših. V Dobračevih prelomnih stenah se še danes lepo razlikujejo starejši, rumenkasto sivi ali rjavi, že močno prepereli odlomi, ki jih tudi navzgor ne omejuje sveže zarisan, oster rob, od mnogo mlajših, sveže rdečih in krušljivih, ki jih je zapustil zgodovinski udar in v katere se kot odrezano, včasih kar s previsnim robom in sveže zarisanimi razpokami lomijo gozdnate Dobračeve planote. Stare, predzgodovinske podorne stene se kažejo predvsem pod najvišjimi Dobračevimi vrhovi, mlajše, zgodovinske pa bolj na vzhodu, v Rdeči Steni, ki ima po njih svoje ime, ter pod Babami. Tudi tam so se ponekod zajedle v okvir sledov starejših, predzgodovinskih udorov. Lepo zrcali obe fazi tudi podorno skalovje, navaljeno po dolini. Starejše podrtje, ki zapira vso dolino tja do Podkloštra in Peč, je že močno preperelo, na njem se je na izdatni prsti dodobra zarasel gozd, na robu pa so ga že preoblikovale današnje vode, zarezale vanj terase ali jih nasule čezenj. Reka Ziljica si je v ostrem ovinku našla pot skozenj proti Zilji. Mlajšega, zgodovinskega podrtja je veliko manj; zavzema v glavnem nenaseljeni svet pod Rdečo steno in Babami. Od starejšega se razlikuje že na prvi pogled; bolj sveže je, skalovito in pusto, zemlje je na njem le malo, gozd siromašen, največ le borov. Zdi se, da so se ravno za njegovimi nasutinami ohranile majhne mokrotne ravnice kot ostanki takrat zajezene Ziljske doline.

Da se Dobrač že dolga tisočletja lomi na jug in da je tako sveže napokan in natrt, da se bo verjetno lomil tudi še v bodoče, je nedvomno glavni vzrok v tem, da je velika ziljska prelomnica že spčetka močno razrahljala in natrla njegovo južno stran. Zatem je njegove strmine še močno izpodjedel pleistocenski led, ki se je okrog Dobrača gnetel proti vzhodu. Priskevala pa je tudi kameninska sestava. Glavna Dobračeva gmota, sestavljena iz triadnega wetterstein-

Dobrač (2167 m) z nemško cerkvijo Maria am Stein in planinsko kočo Ludwig Walter Haus

skega apnenca, ima za osnovo nekaj starejše spodnjetriadne (werfenske) skrilarvece, ki se z njo vred spuščajo proti vzhodu; v njih je izpodjedanje še posebno močno. To se dobro vidi na zapadu, kjer sega werfen še visoko v pobočja in je odrinil tja tudi pas rušenja in podiranja. Tam podori sploh niso segli v dolino.

Svojo razklano podobo si ustvarja torej Dobrač še naprej. Zato je že po svoji narodi zanimivejši od marsikatere naše gore. Toda za Slovence naj bi ne bil privlačen samo zato. Zanimati bi se morali zanj že zato, ker po ziljanskih vaseh v njegovem vznožju še zveni slovenska govorica. Čeprav ga je z vzhoda zajel intenzivni germanizacijski val beljaškega obmestja in na severu plajberškega rudarskega območja, čeprav slovenska krajevna imena po Dobraču zamirajo med nemškimi in čeprav nemški planinci, ki v trumah obiskujejo goro, hote in nehote pozabljajo njeno pravo ime ter ji vsiljujejo neprirodno ime Villacher Alpe, je gora pod vso to zunanjo prevleko vendar še slovenska.

Književnost

- E. Czermak, Probleme des Talnetzes in den östlichen Gailtaler Alpen. Carinthia II, Celovec, 58—60, 1950.
- Fr. Frech, Die Gebirgsformen im südwestlichen Kärnten und ihre Entstehung. Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin 1892.
- S. Ilešič, Slovenska Ziljska dolina. Planinski Vestnik 1939.
- Fr. Kocbek, Dobrač. Planinski Vestnik 1895.
- R. Srbik, Die Vergletscherung der Gailtaler Alpen. Carinthia II, 58—60, Celovec 1950.
- A. Till, Das grosse Naturereignis von 1348 und die Bergstürze des Dobratsch. Mitt. Geogr. Ges. Wien 1907.

Franc Grafenauer:

IZ PODROŽČICE DO OSOJ

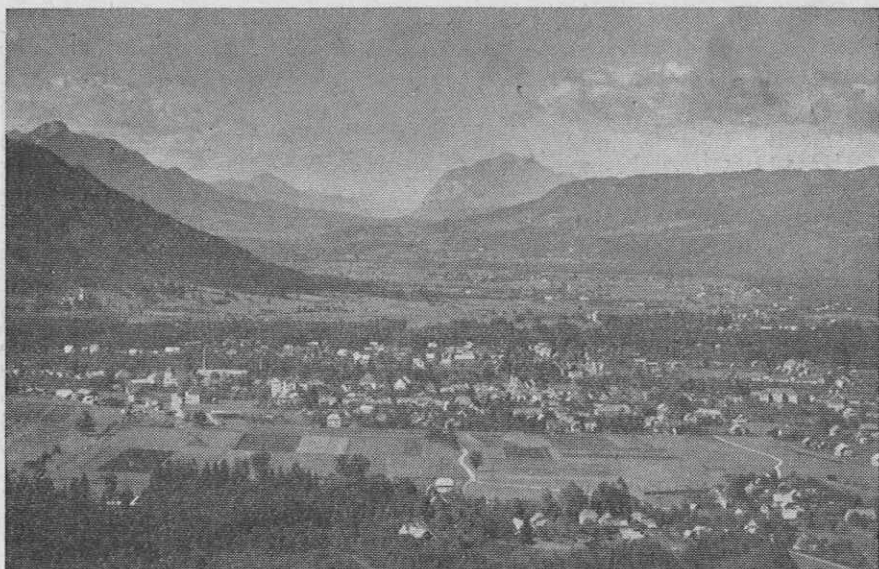
redor, ki so ga zgradili Avstrijci l. 1906 iz trgovskih predvsem pa iz strateških vzrokov kot del železniške proge München—Trst pod planino Rožčico med Jesenicami in Podrožčico, je prebil gorsko pregrado Karavank sredi slovenskega ozemlja. Ta nam je zelo skrajšal pot do naših koroških Slovencev, do mičnih in prožnih Ziljanov, ki bivajo v dolini pred in za 2035 m visokim Ojstrnikom vse tja do Šmohorja, pot do značajnih Rožanov in Gorjanov, pot do pridnih Podjunčanov. »Vse imamo radi«, vse te bi danes radi obiskali, toda današnji izlet smo namenili le slovenskim krajem med Podrožčico in Osojami, torej krajem vzdolž nekdanje meje med Napoleonovo Ilirijo in že tedaj trhlo Avstrijo.

V 10 minutah vožnje z železnico je Karavanški predor že za nami. Svež koroški planinski zrak nas objame. Že takoj v Fužinah nas pozdravlja iz doline — Rožne doline, vedno motna Drava, pozdravljajo nas naše Gure, Osojske Ture in tam nedaleč v ozadju iz oblakov Nizke Ture. Pozdravljajo nas naši krepki in možati Rožani in pridne Rožanke. Vsi se veselijo našega obiska, toda nesrečnih dogodkov v l. 1919—1945 pa le niso pozabili, kaj šele preboleli. Hudo so jih prizadeli, vendar poguma jim le niso vzeli.

Vsaka vas pod Gračanico in Suhim vrhom (1289 m), Svatnje, Podkraj, Fužine, Leše, Podgrad so del naše trpke, težke, toda ponosne, le redkdokdaj vesele preteklosti. Evo nekaj primerov za to našo trditev: Na zahodni strani lepe obmejne postaje v Podrožčici ali v Fužinah, kakor jo imenujejo domačini, na cepišču karavanške proge za Beljak in Celovec leži tik pod železniško progo za Beljak vasica Svatnje. Okrog stare cerkvice z lesenim stolpičem so razvrščene kmetije pri p. d. Terseglavu, Serajniku, pri Miklovih in nedaleč od tod na pogozdenem hrbtišču razvaline gradu Na Turne. Kdo ne pozna teh hiš in kraja iz Sketove ljudske povesti »Miklova Zala«, Špicarjeve in Žižkove igre istega imena.

Kdo se ne spominja »divje jage« in »Krsta« v Podkraju? Podkrajški fantje so namreč do pred kratkim ljubosumno varovali vaše dečve in le neradi so jih puščali v tujino. Zato gorje vsakemu tujemu vasovalcu, če so ga vaški fantje zalotili!

Sredi zime l. 1919 so nepričakovano napadli volkswehrovci naše vojake in prostovoljce, ki so stražili vhod predora v Fužinah iz smeri železniške čuvajnice št. 1 med Svatnjami in Podkrajem ter jih potisnili na in za grebene Karavank. S tem so nam napadalci zapahnili vrata do slovenske Koroške prav tedaj, ko so velesile - zmagovalke krojile v Parizu njeno bodočo usodo.

Rožna dolina

Po nesrečnem koroškem plebiscitu l. 1920 so postavili koroški oblastniki v Fužinah dva plebiscitna spomenika: Prvi je nova, velika seveda le nemška ljudska šola nad prehodom vaške poti iz Fužin v Podkraj čez železnico za Beljak; drugi je Siegeskirche — cerkev zmage ob Fužinskem jarku desno od lepe, nove ceste, ki so jo zgradili Jugoslovani v kratki predplebiscitni dobi od kolodvora v Področčici skozi Leše, Podgrad, Šentilj, Škofiče, Loga ves do Vrbe ob Vrbskem jezeru, torej približno vzdolž nekdanje meje med Napoleonovo Ilirijo in staro Avstrijo na Koroškem.

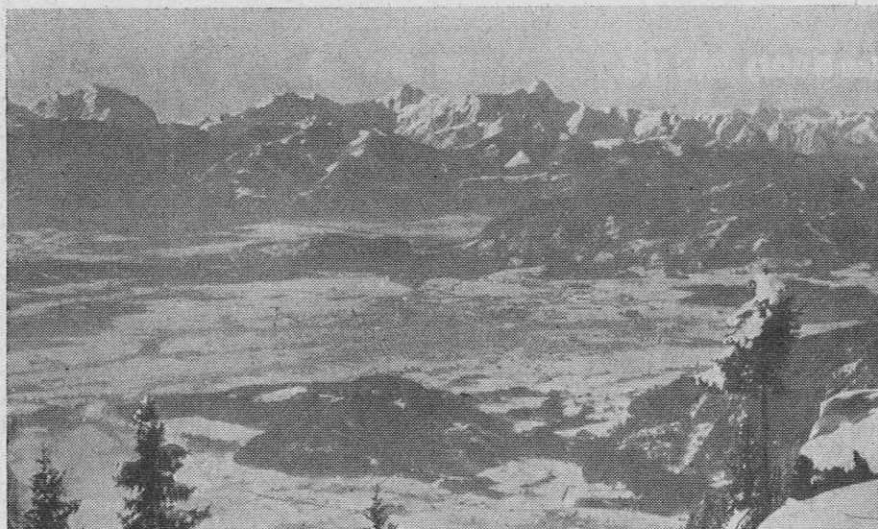
Že v 20 minutah pridemo mimo vasice Breznica v vas Leše. Leše se razprostirajo dober kilometer severno od kratkega predora skozi Brdo in lepega železniškega mostu, ki leži na treh visokih, štirioglatih kamnitih stebrih na progi Področčica—Celovec tik za predorom skozi Brdo. Sredi te vasi se je rodil v nadstropni kmečki hiši l. 1828 Anton Janežič, glavni organizator tedanjega slovenskega literarnega dela, pisec mnogih šolskih knjig, slovenske in nemške slovnice, slovenskega in nemškega slovarja, urednik Mohorjeve družbe ter bivši profesor realke v Celovcu. Škoda, da je umrl že l. 1869, star komaj 41 let.

Na vzhodnem koncu Tešnje police, ki se vleče od cestnega ovinka v Lešah vse tja do vasice Kota v smeri zahod-vzhod ter oklepa vas Podgrad z vzhodne strani, stoji velika, daleč po Rožu vidna šentjakobska cerkev s pokopališčem. Na njem imajo svoj zadnji dom France Trajbar, tvorec slovenske koroške

Št. Jakob v Rožu s Karavankami

himne »N'mav čez izaro«, v skupni grobnici žrtve nemške hajke v Arihovi peči v Karavankah nad vasjo Koto in še drugi zaslužni možje. Vas, ki leži na severnem koncu podnožja Tešnje, imenujejo domačini Podgrad, uradno pa se imenuje vas Sv. Jakob. Sredi te lepe in velike vasi na cepišču cest Področčica—Beljak in Področčica—Vrba je prostran trg, ki je videl marsikatero slovensko slovesnost v preteklosti. Na spodnjem koncu trga, kjer se odcepi cesta za Področčico in Spodnji Rož stoji nasproti Kobentarjeve hiše župnišče, bivša last Osojskega samostana. V njem hranijo mnogo dragocenih, zgodovinskih knjig. Podgrad so imenovali koroški Slovenci do konca I. svetovne vojne koroške slovenske Atene in to ime je Podgrad tudi zaslužil. Saj je bil Podgrad zares kulturno, gospodarsko in tudi politično središče vsega Roža. Lani so slavili v Podgradu že 80-letnico pevskega društva »Rožica«, letos 60-letnico Šentjakobske posojilnice. Po otvoritvi železniške proge München—Trst je začelo po nemških društvih Südmark in Schulvereinu ter utrakvističnih šolah prodirati nemštvo tudi v do tedaj zavedni slovenski Rož. Matej Ražun je skušal odvrniti ali vsaj zmanjšati to nevarnost s pomočjo CMD, kajti le ta je trdil in vedel, da so utrakvistične šole z le nemško usmerjenimi učnimi kadri rakasto obolenje na organizmu koroških Slovencev. Zato je CMD l. 1907 zgradila po njegovi zamisli v vasi Št. Petru, ki se omenja že l. 1171, pod gradom Ras-Rož nad odcepiščem vaške poti Rožak—Beljak ponosno, dvonadstropno, veliko narodno šolo (ljudsko in gospodinjsko šolo) z velikim šolskim vrtom, ponos vseh Slovencev. Je le pet minut oddaljena

Kanzelhöhe — Prižnica (1500 m), pogled na Beljak in Julijske Alpe

od Podgrada; do nje se pride po lepem, sadnem drevoredu, po cesti v smeri Rožeka. Ta narodna šola v Šent Jakobu v Rožu koristi tudi danes v povsem izpremenjenih razmerah našim rojakom onstran Karavank.

Na obeh straneh potoka, ki prečka podgrajski trg in hiti proti severu zahrbtni Dravi v naročje, se širi kot podaljšek Podgrada čedna Velika ves. Mahnemo jo po cesti, ki je speljana sredi plodnih, žitnih polj na zahodni strani te vasi, in v 30 minutah prispemo že v zaselek Dravljje ob Dravi, ki leži sredi obdravskega grmičevja. Izurjeni draveljski brodarji so vedno pripravljene prevažati ljudi na drugi breg Drave nedaleč nad vasjo Trebinje. V tej vasi se je rodil naš znani ljudski skladatelj in pevovodja Pavle Kernjak. Vsa naša domovina ga pozna najmanj vsaj po njegovi poskočnici »Juhe, pojdem pa v Škufče«. V nadaljnjih 30 minutah hoje navkreber proti severu leži mični Šentilj, vas sredi južnega pobočja Zadnjice (Satnitz) na križišču cest Področica—Vrba in nove razgledne ceste Beljak—Kotmara ves (Kanonhof), ki se zliva pri omenjenem kraju s cesto Celovec—Kranj. V tem kraju se je rodil leto dni pred Janežičem naš koroški čebelar Ivan Šumper, ki je populariziral med našimi obdravskimi rojaki daleč naokoli čebelarstvo.

Po stari cesti iz Šentilja krenemo proti Logi vasi. Cesta se odcepi na ovinku nove razgledne ceste na zapadnem koncu vasi in nas popelje po ravnem svetu, malo po gozdu, večinoma sredi skrbno obdelanih njiv in travnikov skozi Zaselek »Na Pečici« tik pod 782 m visokem osamelem hribu Jerbergom. Iz Jer-

berga se nudi izletnikom krasen razgled na Rož in Vrbsko jezero. V 40 minutah hoje smo že v Logi vesi. Do plebiscita je bila Loga ves središče velike slovenske občine Loga ves — Sentilj, Škofiče nad Vrbskim jezerom. Dolga leta jo je vodil še živeči Rajner. Loga ves je tudi rojstni kraj lani umrlega, pridnega in marljivega združnega delavca ter rodoljuba Šlajharja. Dolga leta je služil v Logi vesi tudi znani slovenski koroški zgodovinar Štefan Singer, po rodu iz Kaplje v Rožu. Umrl je l. 1945 v Gradcu za posledicami prestanega trpljenja v Dachau-u.

Po lepo speljani cesti z blagim padcem nadaljujemo našo pot sredi dobro oskrbovanega iglastega gozda mimo vasice Spodnje Jezerce proti Vrbi. Vrba je bila še pred pičlimi 100 leti »borna« slovenska vas. Danes je znan letoviški kraj na zahodnem koncu našega največjega slovenskega jezera. Trg ima svojih 2254 stalnih prebivalcev. Anton Medved ga je imenoval v svoji lepi pesmi »Vrbsko jezero« kras našega Korotana in biser prirodne lepote. Jezero temnomodre barve meri 21,4 km² in se razprostira med Zadnjico in Osojskimi Turami v smeri vzhod-zahod od Vrbe skoro do predmestja Celovca na vzhodnem koncu jezera. Jezero je približno 16 km dolgo, do 1,5 km široko in doseže pri Porečah, najlepšem in najrazkošnejšem letoviškem kraju ob jezeru nasproti Otoka, globino 84 m. Na vzhodu v Vrbo, svetovno znanem letovališču in zdravilišču so postavili tedanji oblastniki v poblebiscitni dobi na levi strani ceste v smeri trga za nas žaljiv obcestni kamen z nadpisom: »Bisher und nicht weiter kamen die serbischen Reiter«. Prebivalstvo nekdanje slovenske Vrbe se je v poblebiscitni dobi skoro docela umaknilo iz trga v okolico, da bi napravilo na slovenskih domovih, poljih, njivah in travnikih prostora za nove, luksuzno opremljene vile petičnikov srednje in zapadne Evrope. Med njimi je tudi vila grofa Borghese, bivšega zastopnika kraljevine Italije v koroški mednarodni plebiscitni komisiji l. 1920. Vilo je podarila tedanja koroška vlada renegata Šumija »temu za služnemu italijanskemu grofu« za usluge, ki jih je napravil Korošcem za dosego nedeljivosti in enotnosti Koroške pred in med plebiscitom. Skozi mesto vil, hotelov in zabavišč ob jezeru mimo nove nemške farne cerkve na severnem robu trga, ki je zrasla na temeljih nekdanje slovenske dvorske podružnice, prečkamo blizu okusnega vrbskega kolodvora železniško progo Celovec — Beljak. Že v 20 minutah smo v častitljivi stari vasi Na Dvoru. Na žalost ima vas le še okrog cerkve izrazito kmečko slovensko obeležje. Pod Dvorom je držala v rimski dobi cesta iz Virunum-a (Gospo-svetskega polja) v Santicum (Šmartno nad Beljakom). Dvor je že v Osojskih Turah. To je na ozemlju med Osojskim jezerom in Gospo sveto vzdolž Drave nad Jezernico in Rožekom ter Vrbskim jezerom. Svet je tu manj gorat in mnogo nižji kot v zapadni Koroški toda zato bolj hribovit. Le na južnem robu Osojskega jezera je svet še strnjen. Doseže pa le višino do največ 1000 m. V ostalem hribovitem predelu se dvigajo posa-

Baško jezero

mezne gore, ki dosežejo zapadno od Kostanj na Kalinu v Golinjah severovzhodno od Dholice višino 1045 m, pri Tavplu pa celo 1069 m.

V dobri uri prispemo z lahkoto iz treh strani iz Vrbe na Strmec, najbolj znani hrib v Osojskih Turah. Najkrajša pot nas popelje iz Vrbe preko Borovnic, druga, sicer za las daljša, nas vodi skozi Dvor, tretja, ki je sicer najdaljša, toda zato najprijetnejša, nas popelje tudi skozi Dvor, od tod po senčnem, listnatem gozdu skozi vas Zgornje Jezerce, Drabosnje na ta naš drugi srednjekoroški Rigi. Pred I. svetovno vojno je bilo Zgornje Jezerce najbolj napredna vas v Osojskih Turah. Leži 693 m nad morjem. Pod vasjo ležijo v obliki pravokotnega trikotnika tri jezerca. Največje od teh je jezero v »Borštu« 2 in pol kilometra vzhodno od Dvora. Leži sredi temnega, gostega smrekovega gozda. 400 m severno od jezera v »Borštu« sameva najmanjše od teh 3 biserov Osojskih Tur »Jeličevo jezero«. Pod vasjo Zgornje Jezerce se razprostira 3 km severno od Dvora sredi bukovega gozda ob vaški poti za Kostanje tretje jezerce — Zgornje Jezerce. — Krasen je pogled s poti na naše jezerce, ko se v jeseni popoldanski sončni žarki že težko prebijajo skozi porumenelo odpadajoče jesensko listje na jezersko gladino in se kopljejo v njenih vodah. Krenemo proti zahodu. Le poldrugi kilometer zahodno od Zgornjega Jezera ob poti za Strmec je vasica Drabosnje. V tem kraju se je rodil l. 1767 slovenski ljudski pisatelj in pesnik Andrej Šuštar-Drabosnjak. Dal

Vrbsko jezero s Košuto (2095 m)

nam je nekaj prevodov: Pasijon, Igro o izgubljenem sinu in originalni abecednik. Njegov Pasijon so prvič igrali na Kostanjah l. 1826. Ta ljudski pisatelj nam je prevedel tudi nekaj ljudskih knjig: Bukvico od Matjaža, Historijo o Lepi Magdalenii in O večnem židu Ahasveru. Ljudstvo v Osojskih Turah pa prepeva še danes njegove pesmi, ki se hranijo iz rodu v rod.

Dobre pol ure hoda iz Drabosenj v hrib in že smo na 726 m visokem Strmecu. Strmec leži vzhodno od Beljaka nekako na pol poti med Beljakom in Celovcem (17—22 km) in le dobre pol ure hoda nad železniškim postajališčem Lipa. Na vrhu te največje razgledne točke srednje Koroške je komaj prostora za cerkev in pokopališče. Onstran prepada nasproti cerkve so razvaline Črnega gradu. Zgradili so ga v 11. stoletju strmški grofje. Leto dni po umoru zadnjega celjskega grofa Ulrika II. pa ga je razdejal cesar Friderik II. v borbi s tedanjim lastnikom gradu Janom Vitovcem. Le ta je vodil tedaj za Ulrikovo vdovo Katarino borbo za celjsko dediščino. Iz Strmca se nudi obiskovalcem hriba zares krasen in edinstven razgled po Koroški in celo vse tja do še krivičnih meja ob današnji jugoslovanski-laški meji. Iz hriba se vidijo proti vzhodu Vrbsko jezero s Celovcem, Gospa Sveta, Podjuna in 2081 m visoka Svinja planina, proti severu Osojske in Male Ture, proti zahodu Dobrač (2167 m), Beljak, Visoke Ture, proti jugu Gure, Rož z Baškim jezerom, sive, strme in gole Karavanke z Jepo (2143 m), Golico (1835 m), Stol, Žingarico, Košuto in Obir, zbirališče prvih zelenih slovensko-koroških kadrov v letih 1938, 1941 nad zavednimi Selami. V jugozapadni smeri

vidimo za Karavankami Triglavsko skupino (2863 m), Mangrt (2678 m), celo Špik nad Policami in Viš. Sredi skrbno obdelanih njiv, travnikov ob cestah na robovih gozdov ter obal nešteti jezer se belijo pod nami naše čedne koroške vasice vse tja do Karavank. Na žalost je že marsikatero od njih načel nemški zob. Le slovenski nageljni, rožmarini in skrbno negovane rdeče rože na hišnih oknih pričajo, da je bila še pred nedavnim v njih slovenska govornica doma. Tako samevajo v podnožju Strmca sredi nasadov Domačevskega gradu danes že hudo ponemčene Domačale. Nad prepadom visokega strmega dravskega brega nad velikim njenim kolenom, čez katerega držita železniška mostova na progi Beljak—Celovec sameva beli grad Vernberg. V Hitlerjevi dobi je ta grad postal hud trn sredi slovenskega ozemlja, postal nemška odskočna deska v slovensko Podravlje. Nemška društva ga tudi danes dobro oskrbujejo. Zalet nemštva iz te nove nemške postojanke sredi slovenskega ozemlja bo skušala zajeziti nova slovenska kmetijska šola v Podravljah s svojim vzornim, načrtnim gospodarjenjem. Bila je šele pred nekaj leti ustanovljena, danes ima že novo šolsko poslopje. Odslej nam bo le ta dajala vsako leto vedno več mladih, samozavestnih Korošcev, ki bodo po naših vaseh ob Vrbskem jezeru in Dravi branili, podmlajevali naše šege, navade, slovensko govornico in samobitnost. Zaradi prelepega razgleda iz našega Strmca in našega razglabljanja smo si skoro pozabili ogledati ledeniške bruse nekdanjega dravskega ledenika na severni strani hriba. Do 1000 m visok dravski ledenik se je razdelil nad današnjim Beljakom, torej na zahodni strani Dobrača, na tri ledeniške rokave, ki so izoblikovali površje današnje Srednje in Spodnje Koroške med Turami in Karavankami, izorali brazdo Osojskega jezera, Celovško kotlino z današnjim Vrbskim jezerom in Rož. Srednji rokav dravskega ledenika je segal vse tja do vasi Metlove nad Pliberkom blizu jugoslovanske-avstrijske meje. Med srednjim in južnim rokavom ledenika je izoblikoval le ta dolgo, veliko osrednjo moreno od Gračanice pod Dobračem in vse tja do vzhodno od Celovca. Le ta se v svojem zahodnem delu danes imenuje Dobrava, onstran Drave od Rožeka dalje pa Zadnjica. Seveda je bil v tem obdobju naš Strmec ves pod ledom. Led in kamenje v ledeniški reki so dali temu našemu hribu današnjo obliko. Tudi ledeniški brusi za cerkvijo na severnih pobočjih hriba so plod delovanja tega nekdanjega ledeniškega veletoka.

V 20 minutah hoje smo zopet v poljih na severni strani Strmca med vasmi Štaufom in Zgornjim Jezercem. Mudilo se nam je in zato smo jo mahnili kar po stezi na vozno pot, ki nas je popeljala skozi mlad smrekov gozd v lepo kostanjsko polje. Svet se tu le neopazno dviga. Sredi tega polja leži lepa vas Kostanje (790 m) nad morjem. Pri ljudskem štetju l. 1910 so našli številni avstrijski komisarji v tej občini 34 % nemškega prebivalstva, l. 1934 pa celo 91 % Nemcev. Resnica pa je bila, da je bilo tega leta v občini

Osojsko jezero

od 973 prebivalcev le 25 Nemcev. Dejstvo je tudi, da se je v Kostanjskih hribih tudi do danes navzlic hudemu pritisku nemštva od Mošperške strani, iz Poreč, Krive Vrbe in v zadnjem času tudi iz Vrbe slovenska govornica lepo ohranila; saj se govori nemško le okrog šole. Iz Kostanj s pozno gotško cerkvijo jo udarimo po vaški poti na levo proti grebenu Osojskih Tur. Pot drži med pridno obdelanimi ne preveč plodnimi njivami, travniki in pašniki vedno malo navzgor proti jezikovni meji na vrhu Osojskih Tur. Svet se včasih neopazno, včasih vidno dviga proti grebenu Osojskih Tur. Vaška pot postaja vedno slabša. Slednjič se izgubi v njivah nad Sakoparnikom, zadnje slovenske kmetije tostran Tur na višini 900 m nad morjem. Lažji je dostop do grebena Tur po vaški poti, ki drži desno od vasi skozi zaselek Turje na višini 926 m nad morjem. Po uri hoje smo na grebenu Tur, na severni meji kostanjske občine in fare na severni meji slovenskega ozemlja nad Kostanjami, na naši severni jezikovni meji v tem predelu Koroške.

Tudi z grebena Osojskih Tur je prekrasen razgled na našo slovensko Koroško, posebno na osrednji del te naše tihe, preskromne dežele. Kot pester park, poln pomladanskih cvetlic se razprostirajo naše vasi pod nami vse tja do sivih Karavank. Še en pogled na to prekrasno, toda nesrečno koroško Slovenijo in že se spuščamo po strmem severnem pobočju Tur k Osojskemu jezeru, ki leži še globoko pod nami. Po uri krepke hoje smo prispeli na njegove obale. Osojsko jezero je po svoji velikosti tretje jezero v deželi. Dolgo je 10 km, poldrug km široko in 47 m globoko. Ljudje govorijo drugo govornico. Smo pri Aškerčevem »Mutcu Osojskem« v sta-

rodavnih Osoj ah, danes le lepem letovišču dunajskih otrok. Velika slika na pročelni strani nekdanje sprejemnice bivših osojskih opatov pripoveduje tem mladim nemškim letoviščarjem, da so naši predniki na Koroškem volili in ustoličevali pri Krnskem gradu in na Knežjem kamnu pod Gospo Sveto le kneze svojega rodu, kneze slovenske krvi.

Veseli in zadovoljni smo se vrnili iz tega lepega enodnevnega izleta na svoje domove v Ljubljani, ker smo ugotovili, da poteka naša jezikovna meja nad Kostanjami še vedno po grebenu Osojskih Tur, ponekod celo onstran grebena, kakor so trdili naši etnografi že desetletja, veseli, ker smo slišali slovenske pesmi na Kostanjah, kakor pred 50 leti, veseli, ker smo ugotovili, da je docela izpodletela tudi na Koroškem zamisel führerja, ki je hotel izpodrezati korenine našemu slovenskemu ljudstvu vsaj na Koroškem s streljanjem naših drvarjev, izseljevanjem naših kmetov, z zapori in s parolo »Sprich deutsch«, toda njegov nečloveški in peklenski načrt se mu ni niti ob naši severni meji posrečil.

Mitja Šarabon:

POMLAD V KRMI

1954

*Že topli dež in žarki so pomladni
izprali strjene jeseni sled,
stopili so temo in zime led,
da zacveteli bodo vsi nasadi*

*neba in zemlje v novo rast šumečo.
In spet oblile bodo zlate luči
živali in ljudi in vse, kar muči,
kar mraz oklepa v žalost in nesrečo.*

*In spet se bo prebudil dobri Pan,
urezal si bo vrbovo piščal
in pticam in pastirjem pel bo dan.*

*V ljubezni najini še bolj globoka
in še starejša in še bolj otroka —
se bova veselila zvezd in tal.*

Marijan De Reggi:

NA JEPO!

(V spomin na pokojno Julijo Lamprecht-Klančarjevo*)

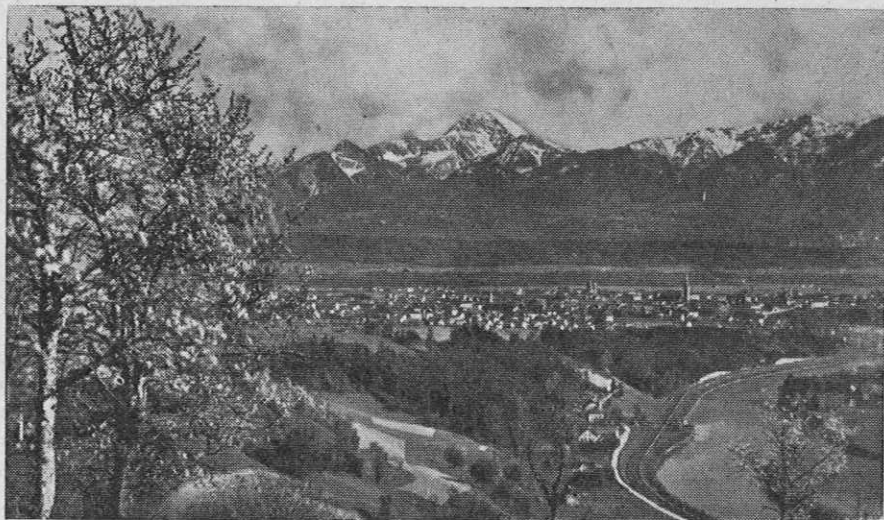
e od nekdanj se mi je zdela Jepa ena najlepših gora v Karavankah. Obžarjena od jutranjega sonca, se je svetlikala proti Rožu; pozdravljala je vse bližnje holme. Naš Škocijan, in preko Štebenskih polj, tja preko Drave. S svojim trapeznim likom dominira nad valovito pokrajino in se ogleduje v čisti, zeleni gladini Baškega jezera. V duhu jo spet kličem v spomin, kličem vse tiste dneve mladosti, ki se nikdar več ne povrnejo. Šli so meseci in leta, kot jesensko listje z dreves. Z njim pa so odšli tudi naši dragi in najdražji. Ni jih več, pokriva jih domača gruda.

Tista leta sem s Francijem mnogo hodil po Karavankah. Nisem imel še 13 let, ko sva oblezla že vse vrhove. Bila sva na visokih čerch Maloškega in Trupejevega Poldna. Z daljnogledom sva opazovala svet ob Savi, prav tja do meglene Ljubljane; štela sva ljudi na cestah v Beljaku. Bila sva na kopasti Blekovi in se že nekajkrat zgubila v strmih posekah nad Grpiškim grabnom. Ob nedeljah sem poležaval v staji, v zatišju pri Ojcu, pri Trabinarju in gledal v oblake, ki so plavali nad Rožem in se svetlikali v Baškem jezeru. Polno upov in hrepenenja je bilo moje srce, ena sama vesela misel mladosti, ki se nikdar več ne povrne. Poslušal sem modrovanja divjih lovcev, pastirjev in drvarjev, ki so živeli v Karavankah, v »utah« kje na Blekovi ali Pridalu. Opazoval sem strme ovinke ceste na Strmcu in luči, ki so se počasi pomikale ponoči v dolino. Pred oči mi stopa osamljena kapela na Strmcu, kraj planine. Spet zaslišim zvoncljanje krav, Cikle, Bajse, Pljeme, Rikle in drugih. Na uho mi udarja zateglo kričanje pastirjev, nekje daleč od Zilje. Ko sem bil 4 leta star, sem jih že pasel s Hanzijem in Fridijem in jih tudi sam prignal domov.

Sveta Neža pod gozdom, spodaj v dolini, sameva. Naša Gospa pri Sedmih studencih, ta milostna gospa gotske arhitekture, se razgleduje po poljih, gozdovih in starih ziljskih domačijah. Pri njej izvira sedem studencev. Preko breških polj gleda Št. Job.

Ko sem oblezel že vse bližnje vrhove nad Ziljsko dolino, sem se namenil na Jepo. Dolgo je že tega, celih 20 let! S Francijem sem se namenil, da jo naskočim s kranjske strani. To je bilo junija, po končani šoli. Pripeljala sva se do Dovjega. Bilo je jutro, sonce pa je že močno pripekalo, ko sva se vzpenjala po strmini skozi tesno, pred dnevi naraslo Belco. Med potjo sva se morala večkrat legitimirati, bila sva že v bližini državne meje. Srce mi je veselo utripalo

* Julija Lamprecht, pd. Klančarjeva, je bila doma iz Brnice na Koroškem, zavedna Slovenka, mati več otrok in plemenita žena. Bila je vdova. Težko življenje in preganjanje so jo zlomili. Umrla je v avgustu 1954 na Hrušici pri Jesenicah, stara komaj 45 let.

Beljak s Kepo

od hrepenenja, da bom stopil na vrh, na katerega sem s takim spoštovanjem gledal iz Roža. Pot je bila strma in sopihala sva. Čez nekaj ur sva prispela na sedlo, na mejo. Že sto in sto let stara pot ob znamenju je držala na drugo stran, proti Bekšranju. Po tej poti so v prejšnjih časih hodili naši ljudje na Koroško ali Kranjsko. — No, potem sva šla kar po grebenu ob meji naprej. Vse naokrog je bilo tako tiho, prava mrtvaška tišina, le od Trupja so se razlegali glasovi. Globoko spodaj, v dolini, sva za hip zapazila Baško jezero, Beljak, Celovec, v ozadju pa Veliki Klek, kot belo konico izpod temnosivih oblakov. Nikjer ni bilo žive duše. Drevje je postajalo vedno redkejše. Pozdravljal naju je le še kak oguljen viharnik ali skrivljen borovec. Tam nekje na koroški strani sva preplašila trop divjih koz. — Nebo se je pooblačilo. Temni sivi oblaki nad Velikim Klekom niso obetali kaj dobrega, hladen veter je pihal od tod; pričakoval sem, da naju bo nevihta prehitela. Spodaj v dolini se je svetlikalo Baško jezero, obžarjeno od sonca. V daljavi so se bleščale strehe Beljaka, z visokim koničastim zvonikom in Peravo v ozadju. Zadaj za Vrbskim jezerom pa sva videla Celovec, ki je tonil v mraku. Siva Drava v Rožu teče med peščenimi zasekami enoličnih Rut, posejanimi s komaj vidnimi domačijami. V duhu vidim stare ocrnele dimnike in sive strehe med stogi, skednji in sadnim drevjem. Vse naokrog pa gozdovi in pisana polja.

Na srečo se je nebo spet zjasnilo. Nestrpna sva že bila, kajti pot po grebenu se je vlekla v nedogled. Zdaj pa zdaj bova prišla na vrh Jepe, sem si mislil, toda za vsakim vrhom se je odprla še cela vrsta »predgorij«. Končno sva se le znašla na pobočju Jepe. Zrak je postajal redkejši in zdelo se nama je, kot da plezava po pobočju Hi-

Karavnke s Kepo od Vrbskega jezera

malaje. Korak za korakom, prav počasi sva se premikala po strmimi, skimi Alpami. Ziljska dolina se je skrivala za nizkimi predgorji. Ko sva bila na vrhu, je sonce že zahajalo tam nekje daleč, za Zilj-Maloškega in Trupejevega Poldna. Le del Vetrovske skale naju je še pozdravljal s svojimi strmimi stenami iznad bistre Zilje.

Na vrhu se nisva mudila dolgo. Lepša se mi je zdela Jepa, gledana od spodaj kot pa od zgoraj. Proti koroški strani so nagromadeni nekaki »okopi«, zakloni, ki se strmo spuščajo proti severu v dolino. Proti Kranjski je viden le skrajni južni ostanek, ki ga pa z monumentalnostjo koroške strani ni primerjati. Nekaj metrov niže, na zapuščenem pašniku na vrhu, v zatišju ob okopih, se je pasla čreda ovac, ki se za naju niti zmenila ni. Tiščale so se skupaj, da bi jim bilo topleje. Le kratek čas sva se razgledovala po prostranih dolinah, ki so se že pogrezale v sivino večernega mraka. Poskusila sva, da prideva še pred nočjo kam niže v dolino. Kako prijetno bi bilo prenočevati v koči ÖAV pod Jepo, koder je že gorela luč. Šla sva še malo niže, na kranjsko stran, v smrekov gozdiček. Ulegel sem se na nahrbtnik pod visoko smreko. Izza Julijcev je že vzhajal mesec. Obrisi gora so se motno, komaj vidno razločevali pod zvezdnatim nebom. Postajalo je hladno. Rad bi zaspal, pa nisem mogel. Sključil sem se tako, da bi mi mraz ne prišel do živega. Toda vse zastonj! Tako se je godilo tudi Franciju. V dolini pod Belco je votlo šumela Sava Dolinka, skrivnostno, kot so skrivnostne pripovedke o Zlatorogu. Spomnil sem se na pokojnega Lojza, ki je te kraje tolikokrat obiskal in našel svoj konec v gorah. Čist, tenak glas zvona na Dovjem je odbil enajsto uro zvečer.

Komaj malo zaspim, me že prebudi trda hoja. Skozi smrečje zapazim v mesečini skupino graničarjev; ravno tedaj so se menjavali. Zastal mi je dih; še bolj sem se stisnil k deblu. K sreči naju niso zapazili. Da se izogneva kaki neprijetnosti, sva se prestavila še niže. Ulegla sva se k nekemu koritu ob potoku. Pa tudi tu nisem zaspal. Štel sem minute in ure po udarcih zvona v dolini. Šumenje Save tam izpod starih fužin mi je udarjalo na uho. Nisem še zadremal, ves trd od jutranjega mraza, že se je pričelo daniti. Pojavile so se prve megle po kotlinah. Sonce je uprlo svoje prve žarke v ponosne Julijce, v triglavsko kraljestvo, ki se je odelo s škrlatno rdečim ogrinjalom. Bogate, spreminjajoče se barve gora nad sanjajočimi dolinami so me navdajale z novim upom in hrepenenjem. Slavec je zapel svojo jutranjo pesem; sova v gozdu, ta plahuta temnih noči, se je skrila globlje v gozdove. Vse jasnejši in jasnejši so postajali obris triglavskega pogorja v jasnini nastajajočega dne.

Umila sva se v bližnjem potoku in se napotila v dolino. Sonce je že spet pripekalo, ko sva dospela do Save nad Dovjem. Do vlaka sva se še kopala in sončila.

Ko se tako spominjam teh let, ki se nikdar ne bodo več vrnila, me vedno prešine toplo čustvo in domotožje. — Še se bo slišala vesela pesem slovenskih pastirjev, fantov in deklet in veselo čebljanje otrok. Še bodo »cinglale« Šekle, Pljeme in Bajse po Zilji in po Karavankah s težkimi zvonci. Še bo vabila Zilja in Drava k sebi ljudi, ki imajo široko srce in ljubezen. Še bo sijalo sonce na Jepi! — Le rodovi bodo prešli drug za drugim. In veter bo pihal okrog sivih debel in njihovih grobov.

Mitja Šarabon:

MISCI

III.

*Pomembne so mi vse stvari sveta,
kot korenine vame so vsajene —
in njihov del sem, one del so mene;
po vseh rosi sijoči vir duha*

*in družijo jih v lepoto neminljivo.
In v vseh stvareh in v meni isti dih
in isti spev, ves radosten in tih,
in ista misel, isto bistvo živo.*

*In vsepovsod celote večne hip,
in v vseh stvareh in v meni en utrip,
nad rožo in vesoljem isti lok.*

*In v meni in v stvareh enak je zvok,
vsega odmev sem, v meni vse odmeva;
o vse je seme enega poseva!*

Ivan Mikl:

RUTARJANI V ZILJSKIH KARAVANKAH

am kjer razkazujejo Julijci svoj največji čar proti severu, med njimi in široko razgrnjeno steno Dobrača, se dviga ob tesni Ziljice z zapadnim koncem pogorje Karavank. Polagoma raste gorski hrbet od vrha do vrha v rahlo valoviti liniji. Šele potem ko dobijo vrhovi višino nad 1800 m od planine Blekove vzhodno dalje, jim vzraste oster skalnat dolomitni greben, ki daje vsemu pogorju drugo, bolj kontrastno slikovitost, prav posebno poudarjeno v romantičnem gorskem svetu okoli Jepe (Kepe) na skrajnem vzhodu tega dela Karavank.

Razen za Jepo pa se Avstrijci za te gore niso zanimali. Morda, ker so vrhovi brez napore dostopni in na prvi pogled ne nudijo tistih kratkočasnih sprememb, kakor jih dajejo izpostavljene gorske poti.

Nekoliko drugače je bilo to pri naših planincih. Že od časa prvega razmaha slovenskega smučarstva so veljale planine in vrhovi v Karavankah nad Kranjsko goro in Ratečami za prvovrsten smučarski svet. K temu je še privlačevala dobra razglednost. Podanki Vošče čez Grpiško planino do Kamnitega vrha in onstran presedljaja na Korenu do Petelinjeka in Peči so od tedaj priljubljeno smučarsko torišče, ki ga obiskujejo tudi avstrijski turisti, posebno iz ziljske in beljaške strani.

Pobočje Karavank, ki se steguje v Ziljsko dolino, pokriva črni les in poudarja kontrast proti golim prisojnim stenam Dobrača. Naselbine, selišča ali cele vasice so razvrščene tu, vsaka sredi svojega polja v višinskem pasu od 800 do 1000 m nadmorske višine. Medtem ko imamo na južni strani teh Karavank samo vasico Srednji vrh v isti višini, se na ziljski strani vlečejo ta naselja ob vsem pobočju do pod Jepe. Dolinci imenujejo njihove prebivalce nasploh Rutarjane. Poleg tega ima vsako naselje svoje krajevno ime. Mnogo mlajših rodov Rutarjanov se je preselilo v dolino, vendar rutarske tradicije niso povsem pozabljene, ker v njih še živi starobitnost gorjanskih prednikov.

Če bi se hoteli povzpeti iz Ziljske doline k Rutam, bi si izbrali njih najnižjo točko pod zapadnim koncem Karavank. Iz Podkloštra drži sedaj nova cesta naravnost v Sovče, z odcepom v Zagoriče. Sovče so pritisnjene s svojim poljem v bok gore pod vrhom Peč, sedanjo državno tromejo. Dostop tja in dalje čez Sovško planino k Petelinjeku krene takoj za vasjo po sečni gozdni poti navzgor. Sovče so po obsegu večje naselje, toda kažejo bolj siromašno zunanost. Nadstropnice v Zagoričah pričajo, da so vaščani vsaj pred nekim časom bolje živeli. Poleg živinoreje je les največji dohodek vaščanov, temu pa je ostal v hribih le delovni proces, medtem ko si je tržišče poiskalo prometne točke.

Zaradi skrite in samotne lege teh dveh vasic so se tu ohranili še protestanti iz časa reformacije, v Zagoričah celo v skupni

naseljenosti. Sicer so po naših Rutah še raztresene posamezne luteranske rodbine, ali »Lutri«, kakor jih ljudstvo imenuje, toda Zagoriče nosijo v celem še luteranski značaj. Imajo svojo vaško cerkev, ki je podrejena pastorju v Plajbergu za Dobračem. Njega sicer ne vidijo pogosto, pač pa še vedno oskrbuje cerkev kurator domačin. Računa se, da je dandanes v Zagoričah in v Sovčah okoli 200 evangeličanov slovenskega rodu.

Sosedna rutarska naselbina vas Strmec, leži 300 m višje (1008 m, najvišja rut. postojanka), bi bila težko pristopna naravnost, ker zija vmes globoka hudourniška tesen. Zato se je treba povzpeti v glavni greben in se pod Petelinjekom spustiti k Poljani na Korenskem sedlu. Po Korenski cesti se spustimo nekaj malega nižje, ko se nam odpre na desni prijazno brdo in vas, raztresena po njegovem zračnem hrbtu. Življenje je Strmcu ohranila prometna zveza po Korenski cesti dol k Zilji in onstran h Kranjski gori. Vas sicer ni bogata, ima pa nekaj starih imen. Še do nedavnega se je vršilo po starem običaju na binkoštni ponedeljek ljudsko rajanje v zvezi s cerkvenim prošenjem.

Ker leži Strmec na širokem hrbtiču nekakega predgorja, od daleč viden že iz doline, je tudi z njega imeniten pogled neposredno v dolinsko dno.

Trebinja ima svoje polje na trioglati, k dolini nagnjeni terasi tik nad globoko sotesko Grpiškega potoka. Njeno dobro obdelano polje priča o pridnosti ljudi.

Prijetna je pot s Trebinje k vasi Grpiče v dolino. Onstran Grpiške grape v vzporedju naših naselbin gleda Trebinjo zaplata Ojčeve paše, vendar bomo ubrali pot v dolino. Spustili se bomo do samih Grpič in bomo krenili onstran Grpiškega potoka ob njegovem iztoku iz tesni pri podgorski cerkvici Sv. Ane zopet v breg. Skupina naselbin, h kateri se šteje Ojca, spada v krilo Vošce in Blekove, ki se jim od spredaj tesno prislanja stožec Pridola. Pridol ima na svojem vrhu planino, ki jo duši mlad smrekov les. Le po sredi se ob njem vleče planinski pas treh gruntov. To so razen Ojca še Arnejeva kmetija in Hube. Trije sosedni rodovi, tri podobna posestva, toda tri različne usode.

Pri Arneju je življenje ohranilo svoje bilo. Njive in polja se obdelujejo, pridelki se pospravljajo doma v kašče in shrambe, hlevi so polni živine in v hiši se menja petek in svetek skozi vse leto.

Ojčevina je sedaj deloma zapuščena. Grunt je spremenjen v pašnike. Prva košnja se pospravi, sicer pa je vse kopno poletje za pašo govedi in konjem. Hiša se za silo še vzdržuje, toda notranjost pogreša tistega, o čemer pripoveduje rodbinska zgodovina. Mladi so se preselili v spodnje, si tam na skromnem delcu svoje nižinske zemlje uredili gospodarstvo in prepustili očinsko zapuščino občasnim potrebam. Za časa košnje se planinski dom obljudi, na ognjišču je zanečeno, družinska izba je polna ter živa in pri veliki od črvov izjedeni hrastovi mizi je veselo. Toda le malokateri od sedanjih gostov vidi, da gleda izpod trama v stropu letnica iz srede 18. stoletja z

originalnim slovenskim voščilom. To je bilo tedaj, ko je stara hiša pogorela in so jo na novo postavili pred približno 200 leti.

Sedaj se v hišni kamri nabira plesen. Leseni gank na kašči se maje, košti se ne polnijo, ostanki nekdanjega orodja še ležijo pod pristrešjem.

Tretje posestvo pod Pridolom, na Hubah, pa bi tisti, ki ne pozna njegove zgodbe, zaman iskal. Preko njega je šla in se razširila veleposest. Mlad, koristno zasajen gozd je pokrtil zemljo in preplačal kmečki trud. Dalje časa so služile Hube za graščinsko pristavo. Sedaj pokaže komaj kaka razvaljena, preraščena zidina kraj, kjer je stala nekdanj hiša.

Pogled s Hub nam zopet zapira prečno pot dalje, da bi prišli v isti višini do sosednjih Rut. To je divji, razjedeni svet hudournika Bistrice. Podnožje Grajščice je namreč tu še na pol planinsko podgorsko zakotje in se tudi imenuje Pogrje.

V ravni črti pod Grajščico ali Trupejevim Poldnem bomo poiskali dve rutarski hiši, Kopanka in Trupeja. Najprej bomo uzrli pravokotno Kopankovo polje, kakor da bi ga z nožem izrezal iz temnega gozda. Kopankovo hišo pa bomo našli precej vstran na levo, na zasukanem robiču. Velika skala nad Kopankom, Trupejeva Skala, loči Kopanka od gornjega Trupeja, čigar poslopja se pa skrivajo v zatrepu za slemenom njegove skale.

S Trupejeve skale zajame pogled kakor z visoke prižnice vso Ziljo in Beljaško okolico do Vrbskega in Osojskega jezera. Pokrajina, ki se razgrinja očem od tod na severno stran ni dosti ožja kot ob pogledu s samega Trupejevega Poldne, ki je dobrih 1000 m višji in za Jepo drugi najvišji vrh v Ziljskih Karavankah (1932 m). Tako vzvišena se zdi razgledna točka, da se na videz meri z višino planinskega doma tik pod Dobračevim vrhom, ki široko kaže prav k nji svoje pročelje. Panorama pa se odkriva tudi po samih Karavankah.

Pravi turisti so tukaj domačini, ki nabirajo jagode, maline in brusnice in jih tovarjajo cele jerbace v dolino in v mesto.

Na samem stoji onstran negloboke grape potoka S u h e še bivša kmetija P r i I l č u. Tudi Ilčeva hiša je na lepi razgledni, čeprav nižji točki. Kmetija, ki je imela slabe gospodarje, je bila prodana. Kupil je posestvo tujec in preuredil hišo za planinsko gostišče. Vkljub propagandi in napisnim tablam, ki so kazale iz raznih smeri v dolini »Zur Illitschhöhe« se turistična postojanka ni rentirala in ostalo je le pri napisih. Dom so zasedli zopet domači gostniki, kakor se tukaj imenujejo najemniki.

Od Trupejevega razgledišča vidimo tudi že do zadnje rutarske vasi v tem vencu. To so R u t e, prave Rute tudi po imenu. Prečno nizdol in za pečmi Šenkocjana drži položni vzpon k njim.

Rute ne stojijo na odprti planici direktno v pobočju Karavank, temveč se skrivajo v sedlu, ki ga tvori glavni greben z nižjim obgorjem, spadajočim že v območje Jepe. V ta krog je stisnjeno njih obzorje in tako dajejo vtis pravega planinskega naselja, čeprav njih

lega ni tako visoka kot nekaterih drugih Rutarjanov. Rute so zakopane med robovi kakor v zibelki. Od polja, ki obkroža vas, se širijo živozelene košenice in pašniki pod mejo temnih gozdov. Po oddaljenih goličavah so ostale še posamezne kmetije Gornjih Rut. Ob prevali se je stisnilo nekaj hiš pod navpične stene razvalin **Starega Gradu** (Bekštanjski Stari grad — domačini ga kratko imenujejo Stari grad.)

Rute so bile povezane z graščino, katere gospodarji so bili mogočnega rodu. Graščinska oblast jim kot najbližjim podložnikom ni samo ukazovala pri gospodarskih storitvah, temveč je tudi razsojala v družabnih in verskih zadevah. Tudi tukaj so se ohranili še iz dobe reformacije slovenski protestanti, sicer samo pri nekaterih hišah. Od tod so se preselili nekateri protestanti v dolino. Ti pripadajo sedaj beljaški župniji.

Bolj kot kateri drugi rutarski kraj so dandanes Rute znane po svojem položaju. Njih okolica spada med najbolj romantične kraje v koroških Karavankah sploh. Že bližina Baškega jezera, ko okoli njega mrgoli letoviščarjev v poletnih mesecih, vabi na razgled. Od vseh strani je dostop raznolik. Kažipot, ki mu turisti sledijo, so starograjske razvaline in Jepa v ozadju.

Raznolike so Ziljske Rute danes. Svoj pravi pomen imajo v svoji preteklosti. To so čuvarji naših starih tradicij. Poslopja in hiše, ki se puščajo bolj ali manj v nemar, vendar hranijo svojo staro zunanost in notranjost. Marsikatero orodje, prihišna zgradba ali samo kak ornament, napis, vrezan v les, kaka prigodna podoba domačega slikarja ali zaprašene starinske bukve, vse pripoveduje o nekdanjih časih in ljudeh. Kolikor se tam še danes preliva življenje, se obrača počasneje, umerjeno, po starem običaju, bolj spoštljivo, bolj častitljivo.

Ko so se razvijali dogodki po prvi svetovni vojni v borbi za našo Ziljo in je sledilo po neuspehu preganjanje narodnih domačinov, so postale Rute v mnogih primerih njih skrito zatočišče. Skozi nje so se spletle zveze čez Karavanke po stezah, znanih le domačinom. Nad njimi je bil odprt ves bok gora, kjer so se vzdrževale vezi tu in onstran. Po istih sledih so se vile tudi v zadnji vojni partizanske poti do samih vrat beljaškega mesta. Za gore se pravi, da razdvajajo, te naše Karavanke nas niso nikoli razdvajale, te naše Karavanke z našimi Rutarjani so nas spajale in želeli bi bilo, da bi pri tem ostalo.

Rutarski pas nudi sprememb polno višinsko pot. Pot si lahko poljubno raztegnemo, za streho in postrežbo ne bomo v zadregi. Panorama pokrajine naokoli se bo spreminjala in nas očarala. Za spremembo bomo imeli priložnost preizkusiti se po kozjih stezah v krušljivem apnencu ali premagati kak skalnat previs ali preplezati kako skrito, nevarno sopot. Hodili bomo od naselja do naselja kakor med svojimi domovi, povsod gostje, nikjer tujci. Obenem pa bomo doživljali nekaj stoletij naše zgodovine.

Lambert Pisjak:

NA SONČNIH RADIŠAH

Dobre 4 km jugovzhodno od Celovca nad vasjo Žrelec se dvigajo Radiške Gure (740 m nad morjem); to je najvišji del gorovja, ki se vleče od Rožeka med Dravo in Vrbskim jezerom ter so konča s Škrbiško goro tik za Grabštajnem, kjer se steka Krka v Dravo. Ta del Gur je najbolj hribovit in težko dostopen, a tudi najbolj divje - romantičen; je to res pravi biser Slovenske Koroške in le njegova težka dostopnost je vzrok, da je kljub neposredni bližini Celovca med svetom tako malo znan.

Razgled, ki se nudi iz Radiških Gur, je očarljiv; na severozapadno stran se odpira krasen pogled na Celovec in deloma na Vrbsko jezero ter daleč čez Gosposvetsko ravan, na vzhodno stran je odprta cela Podjuna do Svinje planine, na južno stran pa je krasen pogled v Rož in na naše planine, ki so pravi gorski velikani, Ojsterc z Obirjem, Košuto in Peco. Tudi Ljubeljski prelaz se vidi. Le na jugozapadni in zapadni strani je pogled v daljavo zaprt.

Zemlja je suha, peščena in skopa ter daje za silo kruha samo tistemu, ki jo ljubi, neguje in s skrbjo obdeluje. Zato je ljudstvo pridno, delovno in pošteno, kljub svojemu trdemu delu pa je vesele narave ter rado poje in vriska kakor povsod na Slovenskem. Naši »pubi« tudi radi vasujejo ter imajo svoja dekleta prav »fletno« navajena.

Med skrbno obdelanimi polji in travniki pa stojijo obdani s sadnim drevjem preprosti, a čedni kmečki domovi, deloma posamič, deloma v majhnih vaseh. Med temi se razprostirajo prosti gozdovi, ki so večinoma kmečka last. Čisto na vzhodnem koncu Radiških Gur stoji stara farna cerkev — gotska stavba z mogočnim stolpom, okoli nje pa farno pokopališče. Poleg cerkve je mogočna stavba, podobna staremu gradu — župnišče. Še danes se vidi v pritličju te stavbe čisto ozka in temna celica, o kateri ljudstvo govori, da je bila nekdanja ječa, v kateri so krotili neubogljive in uporne farane.

Težka dostopnost in po več 100 m navpično kot zidovje stoječe skale, posebno na jugovzhodni strani, so dale temu kraju poseben pomen. V nemirnem srednjem veku si je svetna in duhovska gosposka zidala gradove na teh strmih skalah. Razvaline in ljudsko izročilo nam še priča o njih. Na severni strani, na vznožju Radiških Gur, na strmi skali se dviga mogočna baročna proštnijska cerkev z lepim slovenskim imenom Podkrnos, Pod Krnosom. Na isti skali pa je gradu in trdnjavi podobna stavba — proštinja. Skale in obe stavbi napravijo na turista romantičen vtis. Poleg tega se tam dviga še piramidi podobna druga skala, na kateri se še sedaj vidijo sledovi gradu Neuhaus. Četrť ure hoda od tod na zapadno stran, isto tako na strmi skali so razvaline gradu Greifenfels. Oba ta gradova opisuje

Valvasor v svoji knjigi: Topografija Koroške. Visoko nad tema nekdanjima gradovima se dvigajo mogočne skale. Ljudstvo jih imenuje »enajsta« in »dvanajsta« skala. Med tema dvema skalama sta dve usedlini — jami, porasli z mogočnim smrekovim lesom. Ljudstvo jih naziva Hleve, ker so baje tja pribežali kmetje in prignali iz bližnje in daljne okolice Celovca svojo živino ob času turških napadov. V dobi narodnoosvobodilne borbe koroških Slovencev v zadnji svetovni vojni so služili ti kraji kot zatočišče koroškim partizanom. Še nekoliko višje nad sedaj zapuščeno vasjo Špice je hrib z imenom Grad. Trdijo, da je bil tudi tu nekoč grad in da še danes straši na tem mestu, ker baje nek grof ne najde miru. Sicer pa o tem gradu ni nobenega sledu.

Na južni strani Radiških Gur med vrtoglavimi skalami, ki nam živo kažejo sledove ledene dobe, pa je nekdam stal kot orlovsko gnezdo grad Rasperc. Dr. Ožbe Ilavnik, koroški rojak iz Reberce, ga je opisal v povesti »Zadnji vitez Reberčan«. Sledovi te dvonadstropne stavbe so še dobro vidni. Po tem gradu so dobile te gore svoja imena kot n. pr.: Na Gradišču, Gradišče, sedaj Radiše, isto tako pa obe vasi: ena Pod Gradom, sedaj Podgrad, druga pa Nad gradom, sedaj Dvorec. Najbrž so fevdalci imeli tam svoja polja in živino. Od tod ime: Na Dvoru, sedaj Dvorec. Domačini imenujejo to vas Zborc (Na Zbarci). Nemci so iz tega slovenskega imena napravili Schwarz. Poleg Dvorca imajo Radiše samo lepa slovenska krajevna imena: Kozje, Lipica, Tuče, Verovce in kakor drugod po Slovenskem Koroškem, tudi svoje Rute. Ob velikem potresu se je poleg župnišča na Radišah porušil tudi grad Rasperc in ostal v razvalinah.

Politično so spadale Radiše večinoma v Grabštanj, nekaj kmetij v Gosposvete, Humberk in Vetrinj. Še danes živi med ljudstvom spomin na težke čase, ko so morali voziti in oddajati žito v Grabštanj in Gosposvete ter hoditi na roboto na grajska polja; če so se kaj pregrešili, so bili tam tudi sojeni in kaznovani. V novejši dobi, ko se je od tujcev začela pospeševati germanizacija slovenskega prebivalstva, so se Radiše močno razgibale. Domačin Valentin Lakner, pd. Krasnikov na Radišah je oral celino na prosvetnem polju in ustanovil pred 42 leti slovensko izobraževalno društvo. V skromnih razmerah so Slovenci gojili svojo prosveto vedno v borbi, kamor so najbolj kruto butali valovi iz severa. Trdno so stali tudi v tretjem rajhu, ki je skušal zadušiti slovenski živelj na Radišah. Tedaj so igrale Radiške Gure kot zbirališče in zatočišče koroških partizanov važno vlogo. Zgodovinar, ki bo opisoval to junaško dobo koroških Slovencev, ne bo mogel iti mimo imena Radiše. Ne samo, da je bilo od tod izseljenih več slovenskih zavednih družin, so se tu vršili tudi srditi boji junaških partizanov proti nemški vojski. Ljudstvo jih je brez ozira na politično mišljenje podpiralo. Več fantov domačinov se jim je pridružilo, dva od njih sta v tem boju za obstoj slovenskega naroda darovala svoja mlada življenja; sedaj počivata na domačem pokopališču v Radišah.

S tem sem podal samo nekaj slik s sončnih Radiš, tega prelepega kosa slovenske koroške zemlje, ki vas vabi in kliče, da jo obiščete.

Lambert Pisjak je kmet na Radišah, samouk. Bil je od fašistov v aprilu 1942 kot zaveden Slovenec s svojo družino izseljen v Nemčijo. Ob 10-letnici Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško je v knjigi »Koroška v borbi«, ki jo je izdala Zveza bivših partizanov Slovenske Koroške v Celovcu leta 1951, prispeval članek »Izseljenčevi zapiski«. Leta 1952 je objavil podlistek »Ni bilo vojské, ni bilo kugé...«. Pisjak je torej pravi naslednik koroških »bukovnikov«. Op. ur.

Jernej Roy:

MEHAK ZAKAJ

Mami ob vrnitvi iz vojske

*Doma so zdaj poželi ajdo
in osušili so koruzne stroke,
za hišo so obrali brajdo
in zadovoljni manejo si roke.*

*Še enkrat so pregledali obroče
in zvrhoma zalili vinski sod.
Ospela jesen vre od moče,
že jutro osneži se skisan svod.*

*Nad klancem lesketajo breze
in hrastov lub mrši podlanko.
Na bukvi potemnele so zareze,
mladost je zadrnila srčno zanko.*

*V večere kožuhajo in volneno
dekle ujame fant na kožuhinki.
Mehak les tere grčavo poleno,
med smeh se srčni krešejo utrinki.*

*Martinovo zalijejo z novino.
Pečeno gos obira mastna brada.
Z gora pritepe metež se v dolino.
Kolovrat mi je drag izmlada.*

*In ogenj zagorel bo v zimski peči,
zapeček bo prijeten kot le kaj.
Tu notri žge, še globlje moram seči,
da bi zatrl m e h e k »Zakaj!«*

Ivan Mikl:

MAGDALENSKA GORA NA KOROŠKEM (1058 m)

everno od celovške ravnice se vleče nizko pogorje, čigar posamezni vrhovi naraščajo čim dalje k severovzhodu. Pogorje obkrožata dolini dveh rek, Krke z desne in Gline levo čez Gosposvetsko polje. Prisojna pobočja nekaterih členov te verige so naseljena. Kmetije segajo tamkaj daleč visoko pod vrhove s svojimi pašniki. Na osovni strani pa pokrivajo pogorje gosti gozdovi do dolinskega podnožja. Najsevernejša višinska točka te gorske verige je Magdalenska gora — v domačem narečju Štalenska gora — ki je po svoji legi pokrajinsko pomembna, poleg tega pa tudi zgodovinsko znamenita kot najdišče rimskih in keltskih kulturnih spomenikov.

Nekaj dni poprej smo se ozirali z balkona ostroviškega gradu v temno severno pobočje Magdalenske gore. Megle so se od dežja še kosmičile proti vrhu. Ko smo pa goro obšli po dolini in zasledovali njene grebenske konture do samega vrha, se nismo mogli ubraniti vtisa, da mora nuditi njena lega širok razgled naokoli. Izbrali smo jo za svoj prihodni cilj.

Stopimo torej na vlak in se zapeljemo v smeri proti Gospe sveti. Toda megla se le prehitro razvleče in nebo zopet gromadi s severa bežne in težke oblake.

Izstopimo na prvem postajališču za Gospo sveto. Dober streljaj hoje po glavni cesti pokaže veliko znamenje na desno k Magdalenski gori. Napove tudi daljavo do izkopišča: pičlih osem kilometrov. Lahke vzpon po novozgrajeni cesti drži v odprto široko sedlo. Naša cesta pa se od sedla dalje prisloni ob bolj strmo pobočje višje gorske kope na levi in se povzpne v mnogih zavojih na višje podnožje glavne gore. Tam zajame podanke, ki se spuščajo kakor amfiteater nizdol, v širokih serpentinah. Pešačimo od oblaka do oblaka, vsak odcedi nekaj mokrote, preden odhiti dalje proti jugu. Ves čas se nam približujejo in zopet odmikajo Otmane, prijazna vas v dolinski zagati pod cesto. Končno jih pustimo v nižini, ko doseže pogled preko vasi širno ravan Podjune z ogelniki Karavank v ozadju.

Po pobočju navzgor so raztresene kmetije. Na tem delu poti se najbolj širi pogled na jug. Oblaki, ki se v gromadah podijo proti jugovzhodu, so se zgostili nad Podjuno in izlivajo iz dveh mogočnih vrtincev kakor iz obešenih ogromnih vreč močo po ravnini. Kakor skalna žrela se razgaljajo in zopet zginjavajo stene karavanskega gorovja z Obirjem v ospredju.

Zadnji vzpon mimo najvišjega kmeta Gradišnika nas pripelje v bok samega vrha k terasi, kjer je sedaj središče izkopavanja stare magdalenske naselbine. Tu se tudi konča avtomobilska cesta. Zviška je videti, kako široko in lagodno je izpeljana. Vzpona ima komaj 9%. Ko bo cestišče zgrajeno, bo postala Magdalenska gora s svojimi zna-

menitostmi atrakcija za turiste. Izkopišče ima že sedaj neprenehoma obiske z motornimi vozili. Če ima tako imenovana Glocknerstrasse sedaj v poletnih mesecih do 250 000 obiskovalcev, potem ni mogoče dvomiti, da si obeta graditelj tudi tukaj veliko korist. Mimo tega, da so zgodovinska odkopavanja zelo pomembna, ker gre za najstarejšo rimsko kolonijo v srcu keltske, kulturno važne naselbine, najstarejše v vseh Vzhodnih Alpah, bo nedvomno tudi pokrajinska mikavnost kraja za obiskovalce vabljiva: skok stran od prometne magistrale po slikoviti vzpetini, k vrhu, ki nudi obširen razgled po dobršem delu koroške dežele.

Seveda nas vabi najprej vrh gore, do katerega drži strma pot v ostrem ovinku po grebenu. V dobri četrt ure smo na cilju pri cerkvi, ki se ji pridruži podeželsko gostišče. Vrh sam se oblikuje v rahlo kopo, s katere je mogoče zajeti ves razgled. Odprla se je tudi pokrajina proti zapadu, ki nam jo je poprej greben skrival. Čez Gosposvetsko polje v podnožju, po nizgorjih, se spušča pogled tja k Šenturhu, dalje nad Osojskimi Turami k Dobraču in Osojščici. Severno za Šentvidom, ki se prijazno širi v zeleni okolici, so razpotegnjene konture Krških Alp. Bližnje nizdolje severno pod goro zakriva sicer gost les, ki raste tu pod samim vrhom, tako da se oko more sprehajati le po daljnih grebenih štajerskih gora tja do Svinje planine in Gólice.

Magdalenska gora kaže na poselitev že v prazgodovinski dobi, gosteje pa v dobi železa. Njena zaščiteni lega, rodovitnost in številni izvirki vode v višjih legah so naselitev pospeševali. Ves vrh in podvršje je človeška roka prekopavala in preurejevala. Bližnji gozd se je zarastel po razvalinah starodavnih zidin. Mnogo znamenitih najdb v zemlji določa starost teh razvalin. Zunanji venec stare naselbine obsega približno štiri kilometre. To in nižje ležeče pokopališče, ki je dolgo skoro 600 m, kaže na veliko naselbino. Njeno ime še do danes ni znano, ker je stala vstran od glavne rimske ceste. Bila pa je ta naselbina vsekakor eno od glavnih središč Norika. Zaradi tega se je tudi rimska oblast v nji usidrala in postavila tu svojo vojaško posadko. Zgradila je na niže ležečem podanku svetišča svojih bogov in druge zgradbe, ki naj bi pričale o rimski civilizaciji in političnem življenju v veliki rimski državi. S to propagando je povezala domorodna keltska plemena v svojo državo. Kakor kažejo nagrobni spomeniki je prevzemala domorodne plemenske veljake v svojo vojaško službo. Razsojala je v njih medsebojnih sporih in jih podredila svoji zakonodaji. Začetek te kolonizacije spada v 1. stoletje pred našim štetjem.

Sedanja cerkev na vrhu gore je podedovala bogato zgodovino. Sezidana je iz materiala starih razvalin in utrjena z rimskimi kvadri. Tik pri vhodu spominja kamnito korito s tremi glavami v plitvem reliefu na še starejšo dobo. Bilo je izdelano še v predkrščanski dobi od domačega mojstra za kako keltsko svetišče. Notranjost cerkve kaže pozno gotiko. Prvotno je bila posvečena cerkev Heleni, pozneje pa bolj domači svetnici Magdaleni. Od prve je dobila gora že v 12.

stoletju ime (mons Helenae) — pozneje se je pa uveljavila druga svetnica.

Cerkev je izhodišče za romanje »na štiri gore«, ki se začne opolnoči na drugi petek po veliki noči in se opravlja brez počitka čez dol in breg, najprej do Šenturha in se konča na Šentlovrencu nad Šentvidom nepretrgoma dobrih 16 ur in obide tri stranice velikega četverokotnika. Zgodovino tega običaja kaže ljudska povest. V deželi je vladala nekoč velika lakota. Pa je prišel star mož, ki je velel: »Saj imate štiri gore! Snemite slamo s streh, razprostite jo po gumnih, izmlatite jo na drobno. Preorajte njive, posejte slamo! Potem pustite vse in se odpravite k štirim goram«. Ljudje so se sicer smejali, vendar so ubogali. Povest še nadalje ve povedati, da poizveduje kralj Matjaž vsakih sedem let, če še hodijo mravlje in ptice z belimi predpasniki na štiri gore. Mišljeni so romarji. Kadar mu bodo to zanikali, potem bo prišel s svojo vojsko iz gore in nastala bo krvava vojna.

Se neka druga stara zgodba ve povedati o Magdalenski gori: V pravadnih časih je stalo na gori nad Otmanami mesto Sala, z ajdovskim templjem, v čigar stolpišču je bil vgrajen velik dragulj, ki je daleč naokoli razširjal svoj blesk. Tudi Turki so o tem izvedeli in sklenili, da se dragocenega kamna polaste. Toda domačini so dragocenost skrbno čuvali, da ni bilo lahko priti do nje. Vnela se je silna, usodepolna bitka, v kateri so Turki mesto razdejali, se dragulja polastili in ga odnesli kot plen s seboj v Carigrad.

V gostišču poleg cerkve, ki nosi vabljev napis in slovensko ime Škorjanc (Skorianz), smo danes edini gostje. Postrežba je dobra in gospodinja, ki nas je začetkoma nezaupljivo ogledovala, se kmalu sprijazni. Morda ni vedela, v katero vrsto bi nas dala; med mestne hribolazce bi po njenem na spadali, med domačine še manj, ker bi ne prihajali dva dni prepozno na goro. Pove nam, da je bilo prošle nedelje letno žeganje k dnevu cerkvene svetnice Magdalene. Velika škoda, da smo zamudili. Ta dan se zbere na gori ljudstvo iz vseh strani širše okolice in iz Podjune. Mogli bi paberkovati pri marsikaterem običaju.

Vsaj še obisk pri rimskem izkopišču pod vrhom. Pod strokovnim vodstvom si ogledamo muzej, ki je urejen v glavni izkopani rimski stavbi. Med rimskimi kamni in kipi so tudi keltske stvari. To daje izkopinam še poseben pomen. Od rimske naseline je odkrit glavni del, ob terasi, ki je bila umetno izkopana v pobočje hriba in spredaj ravno zasuta. Ta terasa se je ohranila v svoji obliki skozi stoletja. Pri odkritju so jo spoznali za rimski forum. Z nadaljnimi izkopavanji si obeta vodstvo še marsikaterega odkritja, čeprav je izkopavanje v glavnem že pokazalo celotno sliko.

Po zunanjem ogledu nas povabi prijazni ravnatelj izkopišča v laboratorij, kjer nam razkrije novejšje posebnosti, ki še niso izstavljen javnosti. Srečali smo v njem nekdanjega profesorja grščine na celovski gimnaziji. Prepričali smo se, da se v teku življenja ne spremenijo samo stvari okoli nas, temveč tudi mi sami.

Dr. Josip Šašel:

SPODNJI ROŽ V LUČI KRAJEVNIH IMEN

Koroška je dežela Drave in zavzema njeno gornje porečje. Čeprav je zemljepisno tako enotna, pa dela njena delitev na pokrajinske celote pregla-vice geografom. Najbolj enotni so še predeli južno od Drave, posebno od Slo-vencev naseljene doline: Zilja, Rož, Podjuna. Pod temi imeni si navadno pred-stavljamo slovenski svet v Avstriji, čeprav v teh imenih še ni obsežena vsa Slovenka Koroška.

Rož zavzema osrednji položaj. Ime je v rabi z različnimi pomeni. Prvotno je označevalo ožji okoliš Rožeka, nekako v obsegu današnjih župnij Rožek in Št. Jakob v Rožu. Najstarejši zapis imena, še iz IX. stol. se glasi »Rasa« (Kos, Gradivo II, 266), oblika, ki živo spominja na imena Raša v Srbiji in Istri, pa jezikoslovno še ni dokončno pojasnjena. Verjetno izhaja tudi naša raševina (koroško: rásovna) iz tega imena; konec srednjega veka je tvorila rožanska »rásovna« važno izvozno blago v Benetke, posebno mornarji so jo cenili kot nepremočno.

Pokrajinsko ime Rož pojmujejo najožji domačini še danes v starem ob-segu, bolj oddaljeni Korošci pa mu dajejo širši pomen. Podjunčani pravijo, da od Apač navzgor že po »roško« govorijo; prebivalci Osojskega Turja imajo za »Rožane« vse rojake južno od Ji'zera (Vrbskega jezera).

Tudi znanstveni pojem Roža ni enoten. Geografi imenujejo tako Podravje od Baškega jezera do vključno Spodnje Bele, torej južno dravsko podolje. Nemci imajo za ta svet ime Rosental; tudi v slovenščini se je včasih pisalo »Rožna dolina«, sedaj pa se to neljudsko ime opušta.

Najširše pojmujejo jezikoslovci »rožansko ozemlje«; prištevajo k temu vse osrednjo Koroško od Beljaka pa skoraj do Velikovca, kjer domačini gov-ori rožansko narečje. V središču tega ozemlja leži Gosposvetsko polje; zato se more reči, da je rožanski govor neposredni naslednik onega jezika, ki se je govoril ob svitu naše zgodovine na Krnskem gradu, ko se je slovenski narod začel politično oblikovati.

Kakor Zilja se tudi Rož zemljepisno deli na Zvrhnji in Spodnji. Mejo med obema tvori Mala Suha, katero je že Napoleon določil za mejo med Ilirijo in tedanjo Avstrijo. Tu poteka še danes meja med političnimi in sodnimi okraji Beljak — Rožek na zahodni in Celovec — Borovlje na vzhodni strani.

Spodnji Rož v običajnem pojmovanju je ozka dolina južno od Drave v dolžini 25 km med Malo Suho in Spodnjo Borovnico (Frajpah), nadalje pa še južnejši gorski predel od grebena Karavank, ozir. do sedanje državne meje med Avstrijo in Jugoslavijo. Ves ta svet spada v sodni okraj Borovlje. Ravno v sredi ga preči ljubeljska cesta, po kateri so imeli Rožani dolga stoletja edino večjo zvezo s kraji na jugu, pa tudi od juga prihajajoči so najprej spoznavali Rožane tu.

Geologija uči, da je podol Spodnjega Roža ustvarila Drava šele v novejši zemeljski dobi; prej je reka tekla severno od Gur po črti Vrbsko jezero — Celovec — Spodnja Krka. Planota Gur je tedaj segala na jug do Karavank, potoki, ki so drveli z njih severnega pobočja v Dravo, so izdolbli na Gurah še danes vidne prečne zarezje: Preseko od Bilčovsa na sever v Hodiško podolje, Kotmirsko-žihpoljsko pretržje ter Medgorsko pretržje. Ko je potem Drava nekako pri Podravljah ubrala novo, današnjo strugo, je južno od Gur izgledala Podol, ozko dolino, široko 2 do 3 km, do Kočuhe; tam se Drava omeji na naj-ožjo deber, v smeri doline pa se dvigne višavje do višine Gur, na njem se razprostira občina Šmarjeta v Rožu, v starih listinah imenovana »in Weit-schach«. Verjetno se je to višavje tedaj imenovalo »na Vičah«.

Tudi severna veriga Karavank, ki spremlja Sp. Rož na jugu z višinami Mačenski in Psinski vrh, Žingarca, Grlovec, čok Žetič, Obir, se je dvignila menda šele v novejši geološki dobi. Tako se more Sp. Rož šteti za najmlajšo geološko pokrajino Koroške.

Iz navedene zemeljske zgodovine so razumljive tudi zemljepisne posebno-sti tega Podravja. V ozki dolini so še vidni sledovi nekdanjih dravskih bregov,

Železna Kapla s Savinjskimi Alpami

Vgrizova planina z Visoko Vrtačo

ko se je njena struga bolj in bolj umikala na sever k podnožju Gur. Ti nekdanji bregovi v višini do 10 m potekajo po vsej dolžini, ponekod v več vzporednih vrstah; domačini jih imenujejo »klopce«. Očitno se je Drava tod na široko razlivala še v zgodovinski dobi; ljudstvo pomni njeno neukrotljivo silo z izrekom »Drava je svoja frava«. Tam, kjer je južni burni pritoki niso utesnjevali s svojimi vršaji, se je razlivala še do najnovejšega časa v številnih rokavih in tokavah (razne Lave in Dravice). Šele s postopno regulacijo se je zavrnila v današnjo strugo.

Tako delovanje Drave je povzročilo, da je bilo to podolje v začetku zgodovinske dobe še neugodno za človeško poselitev. Arheološke najdbe, ki segajo v Zv. Rožu še v pozno kameno in železno dobo, so tu redke; omejujejo se na rimsko dobo ob črti stare ljubeljske ceste.

Nedvomno je, da je šele ta cesta povezala Sp. Rož s širokim svetom in se je prva poselitev vršila ob njej. V znanosti pa vladajo o njenem poteku nejasne predstave, zato najprej o tem nekaj besed.

Krajevni zgodovinar Štefan Singer je nasprotoval nazoru nemških zgodovinarjev, da je rimska cesta Virunum—Emona potekala čez Gure in čez Dravo po današnji trasi ob Humberku; dokazoval je, da je cesta na Gurah zavila po Žihpoljskem podolju ter šla pod skalo Petelinc čez Dravo (brod), nato pa se je držala ljubeljske Borovnice do Podljubelja.

Kdor se zamisli v preteklost teh krajev, mora prednjemu pritrditi. V rimski dobi in prej se je Drava mogla pod Petelincem mnogo lažje prebroditi kakor pod Humberkom. Tu se je v tedanjih časih še na široko razlivala in cepila; tik pod železniško postajo Podgora je viden njen nekdanji breg, ob Kožentavri in Goričah drugi. Kraj pa, kjer se tako deroča reka cepi in menja glavno strujo, ni pripraven za brod. Pač pa pod Petelincem. Tu sta dve Bo-

rovnici (Bajdiška in Ljubeljska) Dravo utesnili na ozko strugo, tu se z lahkoto more urediti stalen brod. Kar južno od tega mesta se vidi kakih 6 m visoka »klopca«, ki jo domačini imenujejo »na Cirkelcah«; tam so našli rimske izkopanine. Ni izključeno, da je treba tu iskati kraj, imenovan Maria ad Dravum že leta 927 (Kos, Gradivo II, 369).

Iz zgodovine je znano, da je bil humberški grad postavljen na sedanjem mestu v začetku XII. stol., kako stoletje pozneje pa se je zgradil spodaj most čez Dravo. Reka se je tedaj vsekakor že toliko unesla (verjetno s človeško pomočjo), da je bilo to delo pri tedanji tehniki možno. Šele ta most pa je mogel ljubeljsko cesto nase pritegniti, da je pri Podljubelju zapustila Borovnico in se usmerila čez Podgoro na Kožentavro na Humberk.

Ta smer ceste pa je pustila Borovlje ob strani. Dobrih 600 let je šel glavni promet za nekaj kilometrov mimo tega mesta, ki pa se je vkljub temu razvilo v največje urbanistično središče Roža. To je mogoče pojasniti edino s tem, da se je kraj razvil do večje pomembnosti že dotlej, ko je tam skoz šla še ljubeljska cesta. Tako pridobljeno privlačnost na okolico pa Borovlje niso več zgubile. Utrdile so si jo še posebej sredi XVI. stol., ko so se tam naselili puškariji, prvi v tedanji Avstriji, ki so kraju pridobili svetoven sloves, kakor ugotavlja Valvasor. To je bilo tem bolj pomembno, ker se je ravno tedaj gradila in dogradila vozna cesta čez Ljubelj.

V Borovljah imamo verjetno najstarejše naselbinsko jedro Sp. Roža. Kraj ima ugodno lego; tedanjo rimsko cesto je tu križala podolžna pot po Rožu, na bližnjem Homu 550 m in Gradišču 635 m (kjer so vidni sledovi utrdb in gradb izpred srednjega veka) pa se je mogla urediti potrebna zaščita. Južno predmestje Kobel, nemško Gabel, je menda dobilo to ime od srednje lat. besede gabella = mitnica.

Za visoko starost kraja govori tudi ime, ki ga pisмено poznamo samo v obliki Borovlje. Ljudska oblika pa to ni, domačini govorijo samo: Boróvljane, iz Boróvljan. Po končnici -ane je to staroslovensko stanovniško ime, kakor jih imamo nekaj tudi drugod po Sloveniji, n. pr. Goričane, Poljčane, Lučane. Takih stanovniških imen je po Rožu in Zilji več, značilno za vse pa je, da se v ljudskih ustih sklanjajo še strogo po staroslovenskem vzorcu: v mestniku zgubijo pripono -ane, mestnik se glasi: v Boróvljah. Iz tega so Nemci oblikovali svoje ime Ferlach.

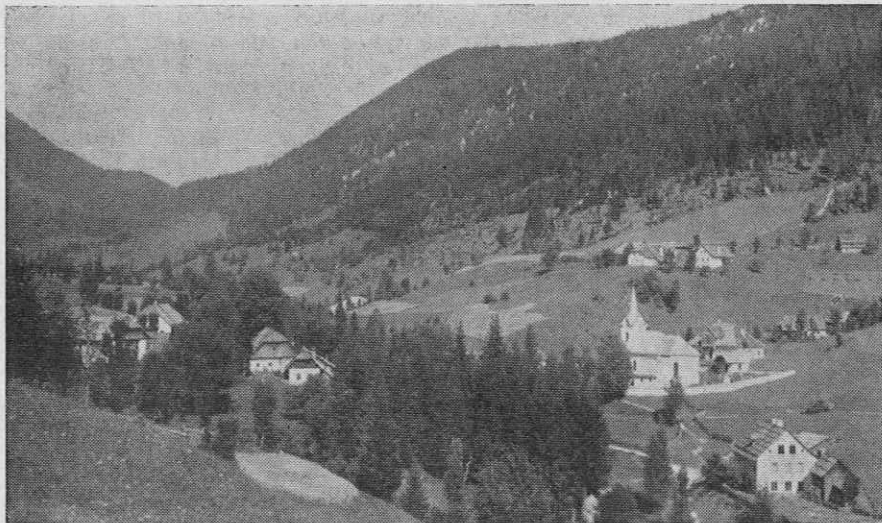
V Sp. Rožu imamo torej več stanovniških imen. So to po vrsti od Šmarjete gori: Tribljane, Zdóvljane, Glinjane, Dóljane, Boróvljane, Goričane, Lípljane, Trnjane, Svécane, Máčane, Krájane (Zv. Kraja). Vsa ta naselja ležijo na vzvišenih mestih, na »klopcah«, so torej nastala postopoma, kakor se je Drava umikala na sever. Vas Goričane se razprostira na izredno visoki klopci, ki je videti kakor gorica, od tega njeno ime. Ostala imena povedo, da se je dotični svet šele kultiviral (trebil - Tribljane), prej je bil pust in nerodoviten (glina, borovje, trnje, maca = gorska vrba, lipa v zvezi s čebelarstvom). More se reči, da so to kraji prvotne naselitve.

Veda o razlaganju krajevnih imen uči, da so bila stanovniška imena prvotno med Slovenci splošno v rabi, pod vplivom mestnika (najpogostejši sklon) pa je tudi v ostalih sklonih odpadla končnica -ane. Ta razvoj se vrši v Rožu še danes i krajsanje prodira od vzhoda sem, na tej strani so tudi običajne oblike Triblje (Triblinje), Ždovlje, Glinje, Dole, Borovlje.

Ziljska in rožanska stanovniška imena se danes ne pišejo s končnico -ane. Podobnim popravam so podlegla še mnoga druga koroška imena, prav na škodo njih izvorni samobitnosti.

Poleg stanovniških kažejo še druga imena na staro poselitev, tako predvsem Kapla ob Dravi, sedež prazupnije za Sp. Rož. Zgodovinarji (Klebel, Carinth, 1926, str. 53) domnevajo, da je cerkev tu nastala že okoli leta 810, vsekakor pa pred 1106. Ob tem začetku je stala na bregu Drave, kajti domačini pripovedujejo, da se je prvotna kapela zgradila na mestu, kamor je Drava priplavila sliko cerkvenega patrona sv. Zenona. Danes pa je struga Drave kak kilometer oddaljena.

Nekatera imena so nastala iz besed, katerih pomen danes ni več živ, tako: Kočuha, Otrovca, Resnik, Babnjak, Svetna ves (prebivalci Svetinčiči);

Slov. Plajberk

k tem je treba prišteti listinsko ime Gostindorf iz leta 1169 za Št. Janž v Rožu. Ime Kočuha tolmači domačin prof. Šajnik (Carinth, 1891, str. 95) iz kozjuha = košuta. Resnik se zapisuje včasih tudi v obliki Resnica samo zaradi nerazumevanja narečne sklanjatve; mestnik se namreč glasi v Resence (podobno kakor v Babnjace, na Otoce itd.), iz tega pa je kdo izmodroval imenovalnik Resnica!

Pač pa je ta kraj od vzhodne strani danes že bolj znan v obliki Résenca.

Še eno staro ime je treba pojasniti, ki se zaradi nepoznanja krajevnih razmer ni razumelo, pa nazorno odraža značaj svoje lege. Je to Posina ves, ime, ki se je pred sto leti pravilno pisalo Psina ves, pozneje Podsinja ves, nemško Hundsdorf. Ta nemška oblika se pojavlja že zelo zgodaj (Kos, Gradivo V, 264), nastala pa je zaradi izgovarjanja v narečju: Psina ves (Pəsina ves). Nemški prevod je vsekakor zgrešen; ime ni izvedeno od besede pes (pridevnik se tudi v narečju glasi pesji), temveč je nastalo od tega, ker vas leži »po Sinah«. Naziv »Sine« je v tem Podolu pogost in značilen; tako imenujejo skoraj vse travnike in pašnike, ležeče neposredno ob vznožju gor, še v njihovi senci, zato za druge kulture (njive) nepripravne. Južno od Bistrice v Rožu je na terasi Psinskega vrha zaselek Sine, nemško Sinach. Po teh Sinah so Nemci poimenovali Sinacher Gupf — Psinski vrh; tudi pri nas se je včasih pisalo Sinjski vrh, zato vas pod njim Podsinja ves. Ti zapisi (naši in nemški) podajajo samo etimologijo, katero so zapisovalci imenu podtikali. Domačini pa so se vedno zavedali, da ime kraja ne izhaja od besede pes, temveč od »Sine«. Staroslov. beseda »sēne« je pomenila senco, senčni svet; iz Po-sēn'a ves pa je nastala Posina ves (prebivalci so Posinčiči).

Sine so po vsej verjetnosti dale ime tudi Žingarci, tej za Sp. Rož tako značilni in gospodarsko važni gori. Ob vsem severnem podnožju tega dolgega hrbta se vrstijo »sine«, zato prvotno ime Sina gora, ki so ga Nemci prevedli v Singerberg, Slovenci pa so to obliko usvojili kot Žingarca. Tako moje tolmačenje; opozarjam pa na razlago F. S. Finžgarja: Gore in ljudje, 1947, str. 210 pod črto, kjer pravi: »Žingarca je slovensko ime za kraj, kjer je prepih, šum vetra. Taki kraji so v Korotanu in na Krasu...«

Na polici severnega pobočja Žingarce je nekaj kmetij, ki se imenujejo Žingariji; posestnike so na graščini zapisovali Singer. Tako je nastalo zelo razširjeno rodbinsko ime.

Kakor so za južno podnožje Podola značilne »sine«, tako za severno pobrežje Drave številni »logi«. Širijo se vzdolž reke na njenem še nedavno poplavnem ozemlju; v gleni tam uspeva redko jelševje in med njim toliko trave, da so sosednje vasi mogle urediti skupno poletno pašo za svojo živino, ker nimajo gorskih planin. Pri umiku Drave se namreč prej poplavljeni svet najprej spreminja v »loge«; ko pa se tla zboljšajo, nastajajo tam travniki in njive, ob njih pa nova naselja. Najbližje k Dravi se je ob ljubeljski cesti primaknila vas Struga, ki se v listinah leta 1239 imenuje še »augea« = log (Kos, Gradivo V, 714). Moremo domnevati, da se je ves Sp. Rož v zgodovinski dobi kultiviral iz prvotnih logov.

Ti logi nosijo imena po naseljih, katerim pripadajo (Šentjanški, Kapelski, Strujski, Resenski, Glinjski in Loški log), le dva sta dobila imena po krajih onstran Drave, in sicer Volinjski log in log pod Šarbo. Prvi je prvotno pripadal Veljni vesi, Drava pa ga je odrezala od sedanjega severnega brega. Isto se je zgodilo logu pod Šarbo tik pod Humberkom; kajti »Šarba« je Škrba peč ob vzhodnem boku humberškega skalovja, log je po njej dobil ime, ko je pripadal levemu bregu. Navedena imena pričajo, kako je Drava v nedavni preteklosti spreminjala strujo, posebno še pod Humberkom.

Tla Podola torej niso posebno ugodna za poljedelstvo. V neprestani borbi z deročo reko so ji prebivalci iztrgali nekaj sveta za njive in travnike. Za živinorejo pa tudi niso dani dobri pogoji. Visokogorska planina na Ovčjem vrhu pripada edino Mačanom; vsi drugi pa imajo na razpolago samo borne loge ob Dravi, nekaj tudi poseke med gozdovi na pobočjih južnega pogorja.

Razumljivo je zato, da je prebivalstvo že od nekdaj iskalo vire preživljanja, ki jih je našlo v živahnem splavarstvu po Dravi (pred železnicami), v ribolovu, čebelarstvu, predvsem pa v številnih domačih obrtih. Izmed teh je bilo posebno izdatno tkalstvo; rožanska rásovna je slovela daleč okoli, »roški« kolovrat je še danes znan po Koroškem kot finejši od »kranjskega« (gorenjskega).

Kraji ob ljubeljski cesti so seveda izdatno živeli in prospevali od prometa in prevoznitva. Odkar se je cesta usmerila na Humberk, so nova naselja nastala ob tej prog. Omenil sem že Strugo tik pri humberškem mostu. Iz prejšnjih logov pa se je razvijala tudi Kožentavra. To je edini kraj v Sp. Rožu z izvirnim nemškim imenom; sprva pa se tudi to naselje omenja v XIV. stol. s slovenskim imenom Müzlik, v XV. stol. pa že kot Meuzling oder Chursentewr. Zadnja oblika je potem prevladala kot Kirschentheur, slov. Kožentavra. Ime se je različno razlagalo, najbolj prepričljivo od L. Pintarja v Lj. Zvonu 1906 kot Kürschen-Täuer = strojarji usnja. Res so krznarji, sedlarji in jermernarji tega kraja bili na glasu ves čas, dokler je cvetel promet čez Ljubelj.

Posebno važnost si je od početka novega veka pridobil Podljubelj. Domačini pripovedujejo, da je stari Podljubelj stal višje gori na pobočju Žingarce, nekako na mestu, danes Kurja jama imenovanem (kamnolom); strahovit potres leta 1348 pa je zamajal vse gore od Dobrača, skalovje Žingarce je zasulo stari Podljubelj, podobno, kakor na oni strani Ljubelja stari Tržič. Novo naselje je potem zrastlo ob vzhodju, kjer se cesta dotika Borovnice, da jo takoj zapusti v smer na Podgoro. Tu je Podljubelj prav bučno zaživel; pogonsko silo Borovnice so vpregli v mline in kovačnice, iz katerih so nastale začetne fužine s težkimi kladivi, katere so tu imenovali »pufarje«. Tu je bila važna etapna postaja za prevoz čez Ljubelj; kajti cesta prehaja iz ravnine v strmine, potrebno je pripreganje itd. Ko pa se je v drugi polovici XVI. stol. dogradila vozna cesta skoz do Tržiča, so se tu križali vplivi s severa in posebno z juga, ki jih je donášala magistrala in ki se še danes poznajo na domačih hišnih imenih (nekdanjih gostiln): Kaiser, Sparanda, Tulej, Godlovec itd. Kovačnice so se razširile po vsej Borovnici skoz Borovlje doli prav do Drave.

Fužinarstvo pa ni zbudila samo Ljubeljska Borovnica; tudi ob ostalih dveh (Bajdiški in Spodnji) ter ob Mačenski Bistrici so začeli kovati železo težki pufarji. Železno rudo so pridobivali deloma v bližnjih gorah, največ pa dovažali iz rudnikov gornje Koroške. Začetki industrije so se osredotočili na Bistrici v Rožu, v Podljubelju in Borovljah, na Bajdišah ter ob Spodnji Bo-

Borovlje, v ozadju Košuta

rovnici (Frajpah). Od teh je podjetje na Bistrici še samostojno in zaposluje okoli 300 delavcev, vsa ostala pa so se v začetku tega stoletja združila v Koroško železarno in jeklarno (KESTAG) v Borovljah, ki zaposluje nekaj nad 500 delavcev. Ker v Borovljah cvete še puškarstvo, od katerega živi tudi približno toliko ljudi, si je to mesto dokončno utrdilo vladajočo vlogo v Sp. Rožu.

☆

V Zv. Rožu so višji gorski predeli le redko poseljeni od samotnih kmetij; v Sp. Rožu pa se izkoriščajo za obdelavo tudi najvišja, količkaj pripravna tla. Cele skupine posameznih kmetij so tu zavzele terase severnega pobočja Psinskega vrha (Sine), Žingarce (Šentjanske Rute in Zingarji), Macne (Borovske Rute, tudi Korenjaki imenovane), Črnega vrha (Zavrh). Tudi na Šmarješkem višavju (na Vičah) so se povzpeli zaselki in kmetije povprečno 200 m in več nad dolino, na Vrhu dosežejo tu absol. višino 821 m.

Prebivalci doline (Podravci) imenujejo te gorjance Rutarjane, svet pa, ki ga obdelujejo, Rute. Ta iz nemščine izposojena beseda (roden — Rauth) pove, da so se ti predeli kultivirali v bolj pozni fevdalni dobi, ko je bilo za tako krčenje potrebno posebno dovoljenje graščaka. Takih Rut je tu več; kjer tvori beseda sestavni del krajevnega naziva, ji je treba dodati določujoč pridevnik.

Se višje pa so šli oni Rutarjani, ki prebivajo v doleh za prednjo verigo Karavank (v alpsko-dinarski brazgotini, kakor pravijo geologi). Življenjski pogoji v tem gorskem svetu so seveda težki, mnogo težji kakor v dolini ob Dravi. Kdaj in zakaj je človek prodril v te divje gore?

Nedvomno so pritegnili prve naseljence kraji ob ljubeljski cesti.

Pot čez Ljubelj mora biti zelo stara, verjetno še predrimska. V starem veku sta ljubljanska in celovška kotlina spadali v Norikum, čez Ljubelj pa je držala njih najkrajša zveza. V Brodeh, tik pod strmino Ljubelja in v Podljubelju sta se našla dva napisna rimska kamna, na katerih se omenja boginja Belestis; očitno jo je tedanje domače prebivalstvo častilo kot zaščitnico potujočih. Božanstvo Belestis ni rimsko, pripada ali keltskim ali ilirskim verskim predstavam. Zato je morala zveza čez Ljubelj obstajati že davno pred Rimljani.

Na treh kamnih ob tej cesti se omenja rodbina Tapponius, eden teh kot nekak župan municipija Virunum. Verjetno so ti Tapponiji urejevali promet.

Kako je bil urejen, seveda ne vemo. Domnevati pa moremo, da so dovažali blago na vozovih čim bliže do Ljubelja, čez njegove strmine in višino pa tovorili z živinčeti. Izreklo se je mnenje (univ. prof. Rud. Egger), da so že Rimljani zgradili vozno cesto čez prelaz; to pa ni verjetno, nikakih sledov takega dela ni najti.

Po spominu domačinov v Brodeh je še do zgraditve sedanje ceste držala preko višin samo tovarna steza. Šla je v smeri sedanje ceste do Sopotnice, tu pa je zavila na desno ob Zabnici in čez ta potok na vrh Pošine, ki se je tedaj imenoval Mali Ljubelj (Parvus Levuel); od tam se je po pobočju Kozjega hrbta zopet spustila navzdol do Borovnice ter se dalje vila ob tem potoku navzgor, včasih na tem, včasih na onem bregu do Ridovca; nekoliko višje je stala stara cerkev sv. Lenarta, ki se omenja že leta 1207 v posesti Vetrinjskega samostana, ki je tu uredil gostišče (hospic) za potnike. Od tu navzgor se je začel bolj strmi del te poti, tudi najnevarnejši, zlasti pod Črno pečjo. Prelaz sam se je nahajal nekoliko zahodnejše od sedanjega.

Tako pomni domača tradicija potek te steze. Pomni tudi, da je obstajala pri Tepeju na pobočju Kozjega hrbta važna prekladna postaja; do sem se je že tedaj (tik pred zgraditvijo sedanje ceste) dovažalo blago na gorskih vozeh in dvokolnicah, tu pa se prekladalo na hrbte tovornih živinčet, ker dalje ni bilo več vozne poti.

Promet je moral že zgodaj privabiti v ta svet stalne naseljence. Vetrinjski menihi so vzdrževali gostišče ne samo pri Stari cerkvi, tudi v Sopotnici. V darilo so dobili mnogo sveta tako v tem dolu kakor tudi onstran Svete peči v Podnu. Zelo zgodaj so že pridobivali svinec, ki so ga potrebovali pri gradnji cerkva (okviri za gotška okna, na strehi itd.). Zlasti velika potreba pa je bila po tovornih živinčeti. Osle so tu redili v množinah, kmetija na Osvovem je bila nekdanj sloveča in bogata. Tudi Tepejeva kmetija je še pred sto leti preredila 18 goved. Domačini pomnijo, da je vrh Pošine (pri Pošnikarju) bila tedaj taberna (gostilna); to hišo imajo za najstarejšo v občini. Druga taberna, imenovana Kotrušnik, je bila spodaj ob Borovnici, kakor je znano iz zgodovine sedanje gostilne Tajčpeter.

Po ljudski etimologiji izvira tudi ime Brodi še iz dobe, ko ni bilo ceste; pešci in jezdecii so morali Borovnico večkrat prebroditi, ko so potovali po stezi ob njeni strugi — zato ime »brodije«.

Prebivalci Brojani so se čutili od nekdanj v tem gorskem svetu kot nekaj posebnega tako nasproti sosedom na vzhodu — Seljanom, kakor nasproti onim na zahodu — Rutarjanom (Plajberžanom); s poslednjimi pa govorijo isto narčeje in spadajo tudi politično v isto občino.

Ko se je v drugi polovici XVI. stol. dogradila prvič v zgodovini vozna cesta skoz ta dol in čez Ljubelj, so potrebe povečanega prometa privabile še več priseljencev. Tovorna živinčeta so sicer odpadla, zato pa je nova cesta potrebovala tem več delavnih moči, da se je vzdrževala v dobrem stanju, posebno pozimi in spomladi, ko je bilo treba odstranjevati snežne zamete in zimske poškodbe. Vozniki na cesti so potrebovali priprežne živine, da so zvozili težke tovore po strminah. Vsak količkaj pripraven košček zemlje tega stisnjenege in strmega dola se je izrabil za obdelavo (kmetije), ali vsaj za postavitev hiše ozir. kočje (obrtniki, rokodelci). Kmetije se nahajajo po pobočjih v takih strminah, »da imajo še kure v derezah«, kakor nazorno pove ljudski rek.

Seveda so se kmetije uredile največ za živinorejo. Večinoma so imele na obrobnihi višinah še v gozdnem pasu lepe planine; tudi to priča o stari poselitvi, ko fevdalci še niso čutili potrebe izkoriščati gozdove. Sosednji Rutarjani na zahodu nimajo takih planin, naselili so se pozneje. V Brodeh pa so se vrstile nekdanj od Oselce do Ljubelja planine: Osvova, Petrova, Tepejeva, Špicarjeva — Ljubeljšnjakova; na drugi strani Ljubelja do Kozjega hrbta pa: Pamževa, Packova, Plesnovčeva, Strahova, Mačičarska.

Najvišje ob cesti se je naselil Ljubeljšnjak, še nad Staro cerkvijo, nekaj nad Ilcem; ta poslopja je snežni plaz odnesel. Vse kmetije so samotne, le na dveh mestih so se zgostile v zaselke: Mačičarji in Sopotnica. Ime Mačičarji je patronimično, kakor jih je več v teh gorah (Korenjaki, Žingarji, Strugarji

Severna stena Košute (v sredi Škrbina)

i. dr.). Začetnik Mačič je dobil to ime gotovo od mace (iva). Poleg Mačiža so tu še Klošternik, Čavh, Bohinc in Jurgelj. Ime Klošternik kaže, da so to bili nekdanj podložniki Vetrinjskega kloštra. Tudi neobičajno ime Čavh je nastalo v tej zvezi iz besede »kelih«. V srednjem veku se namreč dušno pastirstvo tu ni opravljalo stalno, le od časa do časa je prihajal kak menih iz Vetrinja v Staro cerkev. Na teh potih ga je vodil kak domačin, ki je nosil njegove potrebščine, predvsem kelih; po tem je dobil ime. To se je na graščini zapisovalo Köllich, v koroških narečjih (pogosto ime!) pa je dobilo oblike: Kavh, Kevh, Čevh in Čavh.

Drugi zaselek Sopotnica je nastal šele ob gradnji nove ceste. Pri tej gradnji je bilo najtežje premostiti globoki kanjon potoka »Sopotnice«, kakor se je tedaj imenovala današnja Zabnica. Stara pot na Ljubelj se je morala tem globelim izogniti v širokem loku na 300 m višjo Pošino. Graditelji nove ceste pa so se odločili presekat skale in premostiti prepade (Hudičev in Nemški most). Za to delo je bilo treba dosti delavcev, ki so taborili »ob Sopotnici«. Ime potoka je prešlo na zaselek, ki je tu nastal, podobno kakor pri raznih vaseh »na Bistrici«. Prvotno ime za potok pa se je tu popolnoma pozabilo. Nekdanje ime Malí Ljubelj pa so samo Nemci prenesli na Sopotnico (Klein-Loibl).

V Sopotnici se je vzdrževala cestna mitnica (muta), na kateri je cesar Karl leta 1728 prenočeval, ko je potoval čez Ljubelj v Ljubljano. Tedaj je želel govoriti neposredno s kakim domačinom. Po dolgem iskanju je spremstvo iztaknilo čevljarja Petra, ki je edini znal nemško. Cesar ga je nagovoril: »A du bist der Deutschpeter«; tako je nastalo ime Tajčpeter, ki je sedaj znana gostilna v Brodeh.

V Sopotnici se odcepi od ceste pot na zahod k cerkvi in občini Slovenji Plajberk. Staro listinsko ime Bleiberg kaže, da je naseljence pritegnil svinec. Obstaja domneva, da je pridobivanje svinca tu tako staro kakor v Pliberku

(Bleiburg), če ne starejše. Domačini so ohranjevali spomin, da se je kraj prvotno imenoval Svinčenca, v cerkvi pa se je častila sv. Barbara kot zaščitnica rudarjev. Šele leta 1364 se prvič pojavlja ime Bleiberg poleg imena cerkvenega patrona sv. Erharda.

Ta sprememba se je po vsej verjetnosti izvršila v zvezi s silovitim pótresom leta 1348. Pri tem so gotovo bili porušeni stari rovi za svinec; fevdalci pa, ki so jih izkoriščali (graščaki na Humberku in menihi v Vetrinju), so te dohodke tem težje pogrešali, ker so od potresa tudi sami trpeli. Priklicali so nemške rudarje na pomoč in ti so dali kraju novo ime, cerkvi pa novega patrona.

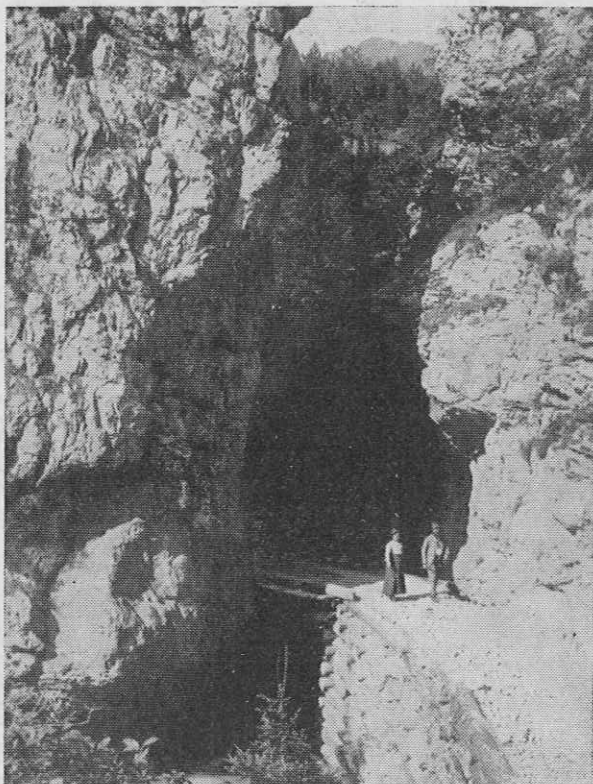
Po besedilu listin iz one dobe se da sklepati, da se je nanašalo ime Bleiberg sprva na južno pobočje Žingarce, kjer se je pridobivalo največ svinca. Za to goro pa je prevladalo ime Singerberg — Žingarca; ime Bleiberg je obviselo kot okoliško na predelih, kjer se je odkopaval svinec. Še danes se to ime ni osredotočilo na kako ožjo skupino hiš. Na kartah se sicer pripisuje hišam okoli farne cerkve, kar pa ne soglaša z ljudskim imenoslovjem. Hiše okoli cerkve nazivajo domačini »pri cerkli«, tudi: Mesto ali Ráškoba (nekdanj tudi Rezija). Podnožje Žingarce od tod na zahod se imenuje Gornji Konec, na vzhod Pustotá, južni dol do Visoke Vrtače pa Poden (listinsko Bleiberger Boden). Ko so se osnovale ravno pred sto leti občine, je dobila ta občina uradno ime Bleiberg; ker pa obstaja še občina enakega imena pod Dobračem, so naši zopet uradno dali pridevnik »Windisch«.

Ime Slovenji Plajberk je torej uradno dano, ne ljudsko. Tudi domačini pojmujejo ta naziv samo v pomenu upravne (občinske) organizacije. Prebivalci podnožja Žingarce in Podna se sicer nazivajo tudi Plajberžane, raje pa se imajo za Rutarjane; prebivalci Brodi pa hočejo ostati Brojani.

More se torej reči, da so v ta gorski svet prvi prodrli rudarji, iskalci svinca. Ljudska tradicija imena Svinčenca je verjetna. Za Slovenci je prišlo tudi nekaj nemških rudarjev, ki so se menda usidrali »pri Kajžah« pred Vrtalšjem. To sklepam iz naslednjega: V listinah se omenja »sedem kajž« kot izrazito skupnost; to so: Jurjovec, Mihalič, Žnidar, Matiček, Pavele (prej Andrej), Prhovec in Žvercar. Prav mogoče, da je ta skupnost v zvezi z imenom Bárenta za del gorskega slemena pri Sveti peči in strme grape navzdol. Po Vrtalšju se namreč pride preko Kopišča in Tratinca na malo raven Feldre (nemško ime!), nato na močvirno Mehko dolino (tu so baje obtičali Turki, ko so naskakovali Sveto peč), potem po grapi Sušje na vrh, kamor seže z druge strani omenjena Bárenta. To besedo so Nemci različno tolmačili, največ iz glagola »barantati«. Najnovejša avstrijska karta pa ime prinaša v obliki Warant in ž njim napačno označuje velik del Kozjega hrbta. Germanist dir. dr. Fr. Sušnik pa me je opozoril, da bi to mogla biti starobavarska beseda »barent«, ki je pomenila srenjo svobodinov. Predmetni svet je nekdanj pripadal Vetrinjskemu samostanu, menihi so po svojih zvezah imeli možnost privabiti nemške rudarje (zlasti po potresu leta 1348) in jih naseliti na »sedmih kajžah« kot skupnost po njihovem personalnem pravu; njih del gozda (Barent-Teil) pa je to ime obdržal tudi potem, ko se je njih izvor že davno pozabil in so nasledniki postali navadni podložniki Humberka.

Rudarjem so sledili v Poden in na podnožje Žingarce kmetovalci. Tukaj pa kmetije nimajo visokogorskih planin v gozdnem pasu, kakor v Brodeh; sploh so pri paši na najslabšem izmed vseh gorjancev severnih Karavank. Edino dve kmetiji, Lužekarjeva (tradicija jo označuje kot najstarejšo) in Vgrizova imata svojo planino na Kosmáti. Vsi drugi kmetovalci imajo samo služnost paše v graščinski »gmajni«, t. j. na jasah in posekah bližnjih gozdov. In vendar so posestniki v glavnem odkazani na živinorejo; samo nekaj večjih kmetij pridelava zadosti kruha za lastno prehrano, vsi drugi ga morajo dokupovati.

Videti je, da je bila poselitev za časa turških navalov najbolj intenzivna in v glavnem tudi završena. Spomini na ono burno dobo so tako med Rutarjani kakor med Podravci prav živi; pravijo, da so se tedaj preživeli samo oni, »ki so se rešili na pol gore«. V gorah se pripovedovanje o Turkih osredotočuje predvsem na Sveto peč, ki je bojda tedaj dobila to ime.

Velika vrata na poti v Selske Kote

Po krajevnem dialektu sodeč je glavni val priseljencev prišel iz Zv. Roža vsekakor po Medvedjem dolu. V rožanskem narečju obstajajo namreč rahle razlike pri naglašanju besed in preglasovanju samoglasnikov. Podravci med Bistrico in Šmarjeto kažejo pri tem večjo sorodnost z govorom na Gurah in Celovškem polju, Rutarjani pa z onim z Zv. Rožu.

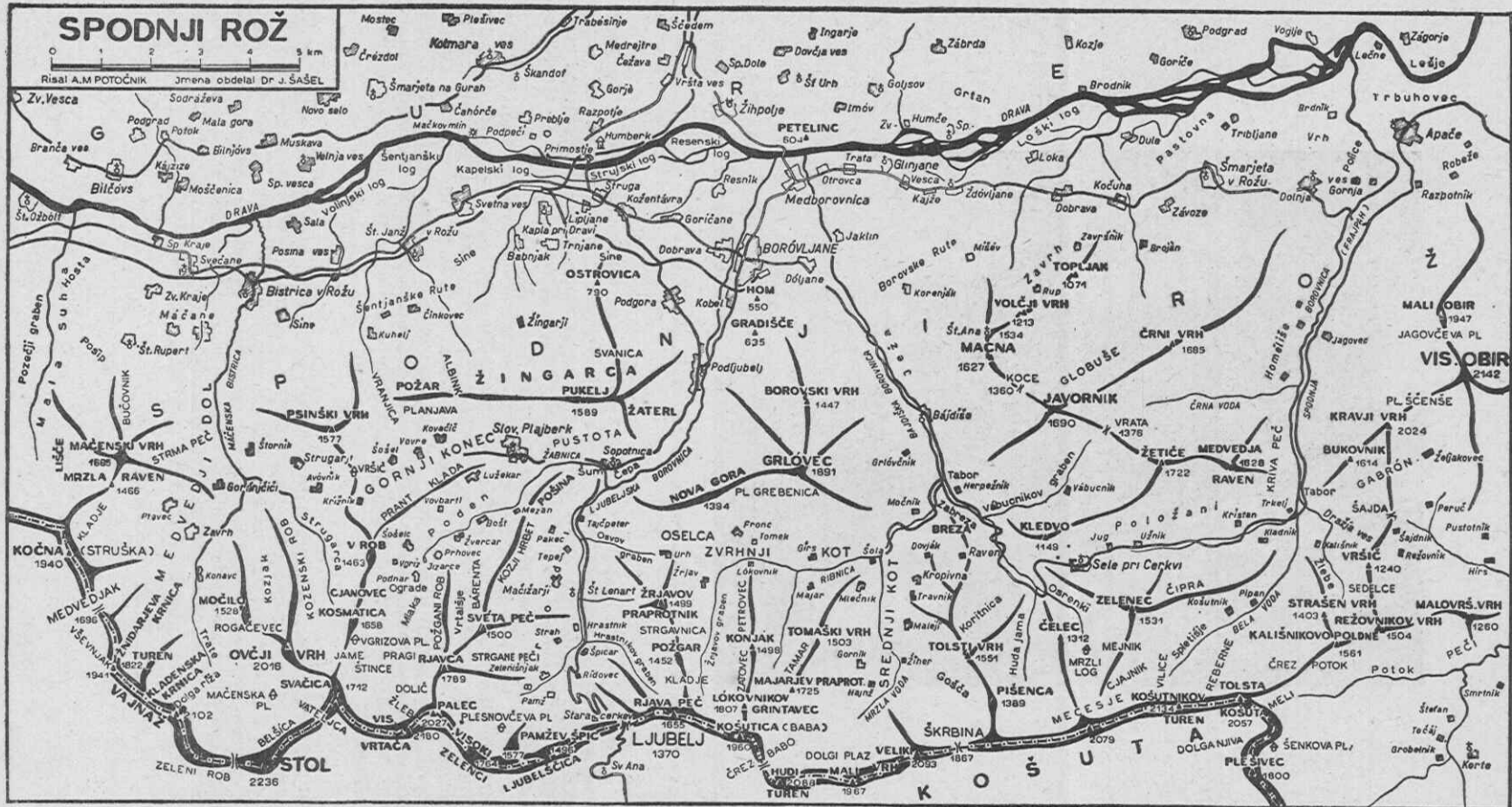
Tudi te Rute so razmeroma gosto poseljene, čeprav ne tako kakor v Brodeh. Samotno ležeče kmetije se vrstijo predvsem na prisojnih pobočjih Žingarce in Psinskega vrha ter na obrobnih rebrih dola Poden. Nahajajo se povprečno v nadmorski višini 900—1000 m, tudi skoraj do 1200 m (Vgriz, Zvrhnji Strugarji). V preteklosti so šli nekateri celo v višino nad 1200 m, tako Vršnik (sedaj planina Vršič 1252, last p. d. Zmrzljaka na Sentjanskih Rutah) ter Markelj (sedaj gozd Markelja pri Kladi), pa se v tem ostrem podnebnju niso mogli držati.

☆

Še ena občina zavzema dole in kote med glavno in severno verigo Karavank, to je občina Sele. Ta pisava imena je postala običajna, čeprav bi bilo pravilno Sela (Sele je v narečju množinska oblika k selo). Krajevnih imen, tvorjenih iz besede »selo« je med Slovenci dosti; v koroških narečjih pa so ta imena dobila prav pestre oblike, tako: Sala, Sovče in Želuče (oboje nastalo iz Selovče), Zelovec (= Selovec), celo Vesele, nastalo iz (No)vě selě. Prvotno je beseda »selo« pomenila samotno kmetijo, to je najbolje razvidno pri naših

SPODJNI ROŽ

Risal A.M. POTOČNIK Imena obdelal Dr. J. ŠAŠEL

Pogled s Stola proti Zelenici

Foto Ferd. Premru

Selah. Po vsem velikem prostoru, ki ga zavzema občina, so raztresene samotne kmetije, ves ta svet pa je zajet v skupno ime Sele.

Razprostirajo se na visokogorskem ozemlju med Oselco na zahodu in Šajdo na vzhodu severno od Košute in Košutice (Babe). So še enkrat tako obsežne kakor Slov. Plajberk in imajo temu primerno več prebivalcev. Ves ta predel spada v povirje dveh Borovnic, Bajdiške in Spodnje. Zadnja se po ljudskem izročilu imenuje tudi Frajbah zato, ker je bilo ribljenje v tem potoku od nekdanj »fraj«; graščaka iz Humberka in Žineka, ki sta tu mejila, se namreč glede te pravice nista mogla zediniti, zato je ostal ribolov prost.

Na razvodju med tema Borovnicama ležijo 948 m visoko Sele pri cerkvi, kjer je občinsko in farno središče; prebivalci so Cerkvóvljani. Na vzhodnem podnožju Zetič se vrstijo kmetije Položanov (Polog), še bolj vzhodno pa je potoček Črnca izdolbel precej globoko deber, okoliš posestev na obeh bregovih ima uradni naziv Frajbah. Črnca se pri Trklju združi z Belo vodo (tudi Logarca imenovana) izpod Košute, ob njenih bregovih so naseljeni Kótarji. Od Trklja do soteske Tabor je nekaj hiš stisnjenih v Dražjo ves, vzhodno pobočje do sedla na Obirsko pa zavzemajo Šajdarji.

V mnoge naseljene »Kote« in nenaseljene grabne je razkosan svet ob Bajdiški Borovnici. Ta združuje malo nad Bajdišami (pri Taboru) več pritokov: iz Zvrhnjega Kota zbira vode Ribnica (Žrjavov in Majarjev graben), iz Srednjega Kota pa Mrzla voda (izpod Škrbine) ter potok iz Hude jame.

Po svojem govoru se Seljani ostro ločijo od sosedov na zahodu (Brojanov) in severu (Podravcev), torej od rožanskega narečja sploh. Naše jezikoslovje prišteva njih govor k obirskemu narečju, ki se govori v dolih ob Beli, predvsem za Obirjem. Ta narečna skupnost je tudi zanesljiv znak, da so se Seljani priselili od Železne Kaple in Obirskega gori. Verjetno se je to zgodilo v zelo zgodnji dobi. Lokalni zgodovinar Št. Singer domneva, da so prvi naseljenci pribežali v to zavetje že pred Madžari v X. stol.; on navaja, da se je češčenje cerkvenega patrona sv. Urha razširjalo v XI. stol., cerkveno pokopališče pa se omenja leta 1364.

Lepe in številne planine, ki jih imajo Seljani še v gozdnem pasu okolnega visokogorja, pričajo tudi, da so jih kmetovalci iztrebili še v tisti zgodnji dobi,

ko jih fevdalci v tem niso ovirali. Samo planine na Grlovcu in Javorniku ležijo nad gozdnim pasom, nekoliko tudi planine Kočanov ob Košutici. Ostale so zapirale številne tesni ob teh potokih.

V tem gorskem zatišju so Seljani živeli dolga stoletja samosvoje življenje ter izoblikovali svoje posebnosti v govoru in značaju. Prometne zveze z ostalim svetom so imeli v glavnem čez Sajdo na Obirsko, manj čez Oselco v Brodi in na ljubeljsko cesto. Najnaravnejšo pot ob obeh Borovnicah k Dravi ven so zapirale številne tesni ob teh potokih.

Zlasti Bajdiška Borovnica se je med grmado Grlovca in Javornika (Macne) prebila na več mestih skoz skalovje; tako že na Ježi pred Bajdišami, potem pa ob Taboru. Tu se združita dva pritoka: oni iz Kotov se prebija skoz Mala in Velika vrata, oni iz Hude jame pa je »Za Brezo« utesnjen v prvi kanjon. Pota skoz te tesni so se mogla uravnati šele z novodobnimi tehničnimi sredstvi, začenši od časov, ko se je na Bajdišah začelo fužinarstvo (sredi XVII. stol.); pa do avtomobilske ceste, ki se je po prvi svetovni vojni zgradila skoz Ježo, Tabor, Zabrezo prav na Sele pri cerkvi. Ž njo se je ta svet odprl širokemu turizmu.

Pot ob Spodnji Borovnici je bila vedno manj pomembna, je pa tudi na več mestih stisnjena in utesnjena.

Preden so se ti vhodi odprli, so veljale Sele še v stari Avstriji za neko »republiko«, v katero niti germanizacija niti veliki kapital nista imela dostopa. Posebno Kočani so se v svojih Kotih imeli za toliko svobodne »Črnogorce«, da pri divjačini niso priznavali državnih zakonov. Zato so si mogli partizani v zadnji svetovni vojni ravno v Selah ustvariti najzanesljivejše oporišče; v »Črni gori« je uspešno delovala njih bolnišnica ves čas bojev, ne da bi bila izdana ali odkrita. Iz teh Kotov je čez 1860 m visoko Škrbino držala njih glavna zveza na jug, ki ni bila nikdar prekinjena.

Doba zadnjih sto let je v spodnjerožanski svet prinesla tako globoke spremembe kakor malokje drugod. Začele so se s kmetijsko odvezo po letu 1848 in novo upravno ureditvijo. Prej se je vse birokratsko poslovanje odvijalo na fevdalnem Humberku, ki je obvladal ne samo ves Sp. Rož (nobenega gradu tu ni bilo!), temveč še znaten del Zvrhnjega, preko Gur pa je njegova oblast segala do Vrbskega jezera. Novo upravno (sodno) središče se je uredilo v Borovljah.

Odveza kmetov pa je imela v naših Rutah ne samo dobre, ampak tudi porazne posledice. Zaostali gorski kmetje so bili izpod fevdalnega varustva nepripravljeni vrženi v kapitalistični vrtnec; fužinarji iz Bistrice, Podljubelja, Bajdiš so poželjivo stegovali grabežljive roke po njihovih gozdovih, ki so dajali tedaj še edino gorivo — les, oglje, smolo. V gorah so imeli svoje nastavljenice in delavce, ki so jih pognali v lov na kmetije. Grenili so prej mirno življenje kmetov kolikor mogoče, jih zapletali v zamotane pravde zaradi pravic vode, potov, paše itd. Gosposka v državnih uradih pa je to početje podpirala. Tako so padale komaj osvobojene gorske kmetije nazaj v fevdalni ozir. kapitalistični jarem.

Najhuje razdejana je bila pri tem kmečka posest v Medvedjem dolu. Tu je bilo še v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja kakih 20 kmetij, ki so redile povprečno po 10 glav govedi in še enkrat toliko drobnice (ovac, koz); imele so namreč lepe paše na obrobnem gorovju. Lastniki tovarne na Bistrici so bili grofje Egger, katere so konec prejšnjega stoletja podedovali baroni Helldorf (ki pa so podjetje že dosti prej upravljali). Baron Helldorf je tako temeljito opustošil cvetoči Medvedji dol, da tam ni ostalo niti ene večje kmetije; poslopja so danes v razvalinah, v kolikor jih ni zarastel gozd. Do konca prejšnjega stoletja je preginal iz tega dola prebivalce 20 stoletnih domačij, nad 200 goved, nad 400 drobnice... Usahnil je vir, iz katerega so se delavci na Bistrici zalagali z mesom, mlekom, sirom, jajci itd. Vse to početje pa je šlo neopaženo tudi mimo slovenske politike!

Visoki Obir

Skoraj enaka usoda je bila namenjena kmetom v Brodeh. Od tu so se zalagale fužine v Podljubelju z lesom in ogljem ter so zato pridobile Osvovo in Petrovo hubo. Za temi je podlegel največji kmet Tepej zavljo krivične pravde ravno pred sto leti. Nesrečo mu je pripravil delavec podljubeljskih fužin, neki ogljar, ki je od Tepeja na prošnjo dobil dovoljenje sekati les za oglje v njegovi planini, za odškodnino pa je plačeval »večo« (= davek); ko se je sestavljala nova zemljiška knjiga v Borovljah, pa je začel trditi (po navodilu seveda!), da je planina njegova last. Sodnik (mož lastnice fužin) je razsodil njemu v prid, pravnih stroški so požrli še Tepejevo domačijo! Mladi gospodar in deset njegovih še mlajših bratov in sester so morali kot berači po svetu! Ta krivica se je tako dojmila domačinov, da je o tem nastala pripovedna narodna pesem.

Fužine v Podljubelju in na Bajdišah je kupil dunajski kapitalist Voigt, ki je v velikem začel pokupovati kmetije v Brodeh in selskih Kotih. V Brodeh je že prevzel Osvovo, Petrovo in Tepejevo, po priganjačih (logarjih) pa je spravil v svojo last še kmetije: Ljubeljšnjak, Bovčan, Ridovec, Zv. Strah, Drajar. V Kotih je prevzel kmetije: Majarjevo (največjo v Selah) in Sp. Žerjavovo, dokupil pa je Jilčkovo, Drajarjevo, Grlovčnikovo in Hanjzevo.

Tudi graščina Humberk je v teh gorah spravila več kmetij podse, tako v Selah velike domačije: Herperžnik, Vabúcnik, Medvodnik, Zv. Cofelj.

Ogromno zgubo so Sp. Rožu povzročile železnice, ki so v drugi polovici prejšnjega stoletja prevzemale promet na daljave. Ko so se dogradile proge Dunaj—Trst in Maribor—Beljak je zgubila tisočletna magistrala čez Ljubelj svoj pomen, promet na njej se je omejil na lokalne potrebe. Tudi splavarstvo po Dravi je popolnoma prestalo. V prvih letih tega stoletja se je opustil tudi svinčni rudnik v Slov. Plajberku; to je v zvezi z ugasnitvijo prometa na ljubeljski cesti povzročilo, da je prebivalstvo v tej občini padlo za več ko polovico.

Sp. Rož je bil tako odtrgan od važnih prometnih zvez, odrinjen na stransko pomembnost. Nekoliko v ospredje je prišel z novo Karavansko železnico po predoru Jesenice—Področica; stranska proga v Celovec in njen odcepek na Borovlje koristi predvsem industriji na Bistrici in v Borovljah, nekoliko pa tudi turizmu; navedena kraja postajata važni izhodiščni točki za ture v Karavanke.

Rudolf Badjura:

DVE VRSTI TOPOGRAFIČNIH POLIC

(Nadaljevanje in konec)

6. Huda polica ok. 360 m (v asp. in jtk Huda Polica, v kat. mapi pod št. 270 le ime Polliza brez prilastka Huda), 2,5 km jz. od Šmarja na Dolenskem. Prikupen zaselek (4 hiše med vrtovi) na izrazito vegastem kraškem svetu z njivami in košenicami po zaobljenih grbinah med gozdnatimi brdi. Ime Huda Polica v zemljevidu me je že pred 20 leti »hudó« osupnilo, ko sem, vračajoč se s Turjaka, po vrhéh nad Dolgo stranjo čez Gradišče 567 m in Smrjene zašel v hostah preveč na desno in se potem nenadoma znašel pred Hudo polico, ki pa se je prikazala kot povsem pohleven, voljan svet, ne pa kakor n. pr. kakšne Frdamane, Preklete, Leséne, Kozje, Pasje, Gamsove ali druge nevarne police v naših Snežnikih. Takrat seveda še nisem mogel začeti te tlopisne »vojske«, pač pa me je ravno tukajšnji primer poučil in opozoril, da sem začel poslej opazovati Police pozorneje in me sčasoma privedel do spoznanja, da ne gre metati vseh polic v tlopisju (orografiji) v en in isti koš.

»Hude police« imamo kajpak tudi v Julijskih Alpah.¹¹ Toda zdi se mi, da so taka imena v naših Snežnikih najbrže mlajše označbe, kakor Huda polica pri Šmarju. Pridevnik hud, -a, -o pomeni namreč dandanes že toliko kakor žel, jezen (prim. hud pes, huda ura ipd.), medtem ko je nekaj pomenil, kakor so nas učili, boren, siromašen, pri zemlji pa slabo kakovost. Huda polica je torej zelo staro ime, kajti njen prilastek priča, da svoje dni ondotne njive (polje) niso bile kaj prida, saj še dandanes ta »zemlja slabo¹² rodi« in se tukajšnji zaselek v teku dolgih stoletij do danes ni mogel razviti ter postaviti več kakor samo štiri kmetije. Prav ta prilastek »Huda« pa je tudi tukaj jasen dokaz, da se ime tukajšnjega kraja ne more nanašati na kako tlopisno polico (teraso), temveč edinole na nekaj slabo kmečko zemljišče.¹³

Da to drži, utegnejo potrditi tale okolišna imena. Koj j. nad vrhnjo hišo pri Špárovcu (h. št. 3) je neznatna višava Fárovški hrib¹⁴ s košeninasto ravnobo (dobro seno), oslonjeno ob sosednji višji hrib Globúšček¹⁵ 428 m. Ime Fárovški hrib pove, da je pripadal najbrž bližnji prafari Šmarje¹⁶ pri Grosupljem, ki se omenja kot župnija že zgodaj l. 1228. Prvotni njen sedež je bil pri cerkvi sv. Uršule vrh vasi Lanišča¹⁷ pod gradom Lisičje (v asp. Sch. Gairach) pri Škofljici. Smarska župnija je bila podrejena oglejskemu patriarhu, ki jo je l. 1497 odkazal Stiškemu samostanu. Bržkone pa župniji ni pripadala zgolj senožet na tem Fárovškem hribu, ampak tudi kake prvotne borne njive spodaj kraj zaselka, ki so jih morda kasneje izboljšali stiški menihi. — Niti 1 km sv. pod Hudo polico leži Mrzlo polje (slabše senožeti), v gozdu, malo dalje proti Šmarju tudi Póljče (v nar. Puljče), koj z. od Špárovca pa visi travnik Blivanci,¹⁸ izpod katerega izvira potoček Kótlovka, ki se izliva po tesnem dolu v poldrug km oddaljeni odtok iz Bajerja 298 m pod zaselkom Goniči.¹⁹ Beseda Bajer priča, da so imeli tam ribnike najbrž grajski z Lisičjega, ime Goniči pa kaže, da so bili tam nastanjeni goniči,

¹¹ H. Tuma: Imenoslovje Julijskih Alp str. 68 in 83.

¹² Krajevni leksikon str. 356.

¹³ Prim. imena: Huda raven, Hudi kot, Hudi hlevi v moji knjigi Ljudska geografija (Terensko izrazoslovje) str. 29, 200 in 275.

¹⁴ Ime Fárovški hrib se večkrat ponavlja. Tudi gola obla kopa sv. nad zgornjim koncem Šmarja se tako imenuje; smučarji jo dobro poznajo. Gl. Badjura: Zimski vodnik str. 50.

¹⁵ Ime po mnogih vrtačah, ki tukaj najbrž nikoli niso bili vrtovi (hortus).

¹⁶ Krajevni leksikon str. 357.

¹⁷ Krajevni leksikon navaja ime Lanišče. Tako ime stoji tudi na vaških hišnih tablicah in ga zdaj navadno slišimo. Značilno pa je, da govore vsi stari domačini v tej vasi in po vsej okolici: v Laniščih (na Lipoglavem tudi na Laniščih), iz Lanišč in nad Lanišči!

¹⁸ Roje, izvirkir pod Blivanci izločajo po nalivih in spomladi obilo vode.

¹⁹ Krajevni leksikon (istotam) piše narečno ime Gojniče, od glagola živino in divjačino goniti. V kat. mapi stoji napis Goniče.

ki so oskrbovali živino in jo pasli na Blivancih, Mrzlem polju in okolici, saj so bili tod boljši pašniki kakor pa v zelo zablatenih skrajnih voglih tedanjega Ljubljanskega barja med vasema Lanišči in Tlakami. Ime Tlake pod Bajerjem pa razodeva, da so v tem kraju delali tlako.

7. Polica 463 m nad Višnjo goro (v asp. Politza, v jtk Polica, v kat. mapi pod št. 213 pa Pollitz), večja vas 5 km sv. od Grosupljega in isto toliko (lepši pot) od jv. Višnje gore, znana mnogim vsaj iz povesti Fr. Erjavca »Huzarji na Polici«. Vas sestoji iz treh delov. Posebno lepo se predstavlja glavni, po strmem Hribu slikovito nakopičeni del s cerkvijo poleg voljno zaobljenega poljca nad širono vegasto planjavo, ki jo obdajajo smučarsko mikavna košeninasta brda. Hribu jv. nasproti na obli grbini ždi naselje Goričane, v sódolini med obema ob mokrotnih lokah Ločnice, ki kmalu ponikne pod Seli, pa so pozidane ostale domačije dólejcev Police. — Kdaj in na katerem mestu so se naselili prvi prebivalci Poličani, ne vemo nič natančnega, kajti vas se omenja prvič šele l. 1301, ko je Majnhalm Turjaški podaril Stiškemu samostanu neko kmetijo v vasi.²⁰ Po imenu brda Sela s starim križem in kapelo med lepo udelanimi njivami Hriba in golim brdom Na rebri, kjer se prevali skozi lani speljana dobra avtva cesta iz Višnje gore skozi Peróvo na Grosuplje, pa bi se dalo morda sklepati, da so se nastanili naši pradedje prvotno na tem z. sušnem zakrajnem slemenu sedanje vasi Police.

Neznatnih poličič, njivskih jež ali skokov je kajpak mnogo v območju vse vasi. Toda če bi to svoje dni odločevalo, potem bi dobilo to staro naselje poprej množinsko ime Police kakor pa Polica. Kake posebno izrazite police pa v tem kraju nisem opazil. Dvomim zato, da izvira tukajšnje ime vasi od kake police (terase), pač pa od — polja, ki se ga tudi na tem kraškem svetu ne manjka, in sicer ne samo na Selih in na Hribu, temveč tudi pod Goričanami, Za lužo in še drugod. Tudi tukaj sem se obrnil na domačine in sporočili so mi tole. »V starih mapah je pisano ‚Poljica‘. Nekaj let so tudi župniki pisali v matičnih knjigah Poljica, več ko 60 let pa je pisano Polica. Teta nekega tukajšnjega gospodarja, rojena na Polici, stanujoča sedaj v Ljubljani, naslavlja še vedno pisma na Poljico in njen sin ravno tako«. — Prijetno to presenečenje mi je naglo splahnilo na tuk. Drž. arhivu LRS, kajti ugotovil sem v kat. mapi napis »Pollitz«, ne pa imena »Poljica«, kakor so mi bili pisali Poličani. Nato sem se kajpak jadrno podvzival na Polico in tam prepričal, da me niso nalagali. Pokazali so mi staro zemljiško mapo, ki na njej res stoji: 1 cm visoki in 3,5 cm široki napis Poljica za vas, a 20 cm jv. od tega še drugi nekoliko manjši napis ledinskega imena Poljica, med napisoma Pod Goričanam in V brezju... Zakaj in kakó to, o tem pa naj sedaj razmišljajo še geografi in jezikoslovci z geodeti vred. Mapa je vaška, nima nikake letnice ne podpisa, hrani jo občinski odbornik.

Na Notranjskem sta znani dve Polici i. s. Bloška in Babna polica, nedaleč te jv. za debelim lesom Loškega²¹ Snežnika 1796 m pa sta še Ca-bránska in Klanska polica (gl. niže).

8. Bloška polica 681 m (v asp. in jtk Bloška Polica) na važnem križpotu med Cerkniškim jezerom, Blokami in Loško dolino, oddaljena od z. Grahovega kakor od sv. bloške Nove vasi po 4 km, od j. Loža pa 5 km. Znano najbližje izhodišče za Kriško²² jamo v Križni²³ gori 855 m (dohod prav do nje mogoč tudi z avtom). Vas Bloška polica stoji na j. znožju golega, smučarsko pomembnega Rádovskega²⁴ hriba. J. pod vasjo se stéguje

²⁰ Gl. Krajevni leksikon str. 330.

²¹ V starejših knjigah napak Notranjski, Kranjski ali Postojnski Snežnik. V no-vejših zemljevidih in knjigah, celo v knjigi »Slovensko Primorje v luči turizma« po-manjkljivo označen zgolj kot Snežnik. Domače lastno ime Loški Snežnik sega daleč čez Bloke, celo na Veliki Sléviči nad Vel. Laščam ga dobro poznajo.

²², ²³ Po objavi mojega spisa »Križna jama« v Domu in svetu (1909, str. 30) me je opozoril nekdanji mtičničar na Bloški polici Pavel Modic, ki je vodil svoje dni geologa Ad. Schmidla in Ferd. v. Hochstetterja pri raziskavanjih te jame, da govore domačini Kriška jama (ne Križna j.), toda Križna gora! V svojih vodnikih (Vodič kroz Jugoslov. Alpe str. 390—393) in kasnejših sem gornje opozorilo upošteval in vedno tako pisal, naši jamarji pa pišejo žal še dosledno vedno napak.

²⁴ V asp. napak Radovski vrh.

izpod Blok proti z. nad 1 km dolgo in precej široko, plitvo uleknjeno polje. Snežniška,²⁵ na j. proti Ložu držeča cesta, ga predeli z visokim, dolgim, večkrat preluknjanim²⁶ nasipom na dva dela i. s. v: levi Zgornji del ali Zgornje njive, tudi Zgornji konec imenovan, in desni del Spodnje njive. Na z. spodnjem kraju tega bolj rupastega polja se pne ne visoko podolgasto, skoraj golo brdce Sela,²⁷ ki zapira polje pred nadaljnjo goščavo. Ustno izročilo domačinov pravi, da »je bilo na Selih prvotno naselje, od tod pa so se kasneje premaknili na« južne ronke (brege) Radovskega hriba k cestnemu križišču.

Krajevni leksikon (str. 401) omenjenega polja ne omenja izrečno in določa lego sedanje vasi »na terasi ob cesti Grahovo—Stari trg«. Sodobni geograf seveda lahko tako reče, ko motri skoraj vodoravno ploskev Bloške police, ležečo med dvema brežinama na razdalji med Cerkniškim jezerom 563 m (ali le Bločicami 633 m) in slemenom bloške Glinke Loze 875 m. Vprašanje pa je, so li naši pradedje pred dawnimi stoletji tudi prav tako mislili in gledali na svoj kraj z bornimi njivami (poljem). Ljudska beseda »polica« je za kmeta kjer koli v hiši, bodi v kotu, steni ali drugem navpičnem predmetu vodoravno pritrjena deska. Ta polica mu je bila vedno pred očmi, saj je zmeraj nanjo kaj polagal ali jemal z nje. Čisto naravno je torej prenesel to svojo predstavo tudi na morfološko podobne pojave seveda v izrazito ležečega, grivastem svetu. Lega Bloške police s poljem pa se z njegovo predstavo police ni mogla ujemati. Prvič je po svojem obsegu preobširna, predolga, drugič ni z. zveržena brežina proti Bločicam oz. Cerkniškemu jezeru prav nič izrazita za običajne brege ali rebri pod pravimi policami, tretjič pa tudi podolgasto proti z. viseča lega ploskve Bloške police ne ustrezta, ker ne kaže prečne smeri v gorski rébri, ki je predvsem značilna za naše police. V Sloveniji imamo nič koliko izrazitejših polic (Ravne nad Bohinj-sko Bistrico, Gozd nad Golnikom, kumljanska s. polica itd.), pa nobena ni dobila takega imena. Verjetneje se mi zdi torej, da je tudi tukajšnje ime nastalo po primerjavi z bloško ravnjó. Zgoraj na prostranih Blokah, tam so videli mnogo razsežnejša polja (gl. Farovško polje in dr.), zato se je spodaj ležečega najbližjega manjšega prijelo ime Bloška polica. Gl. enaki primer Babna polica!

9. Babna polica 757 m (v asp. Babna poliza, v jtk Babina Polica), mikaven kraj, dvignjen za 179 m nad zakrajnim jv. voglom lepe Loške doline, oddaljen 7,6 km od Starega trga pri Ložu in 3 km od Babnega polja pri Prezidu, od vasi Babnega polja 754 m pa 4,5 km. Vas stoji v ravni, značilni dnjači in sicer na s. kraju sedaj že dobro udelanega kraškega, nad 1 km dolgega, jajčasto zaokroženega polja, prav na podankih gozdnatega Tolstega vrha 891 m. Temu nasproti se stéguje vabljujejša, skoraj čista stran gladkó košeninastega Kóžljaka²⁸ 896 m, čigar sz. dolgi kolenasti rt se zložno gredasto poveša v skrajni južni gošasti log Loške doline, kjer bruha občasni Kozárski ali Mali obrh ok. 600 m. Poglavitni dohod na Babno polico drži iz Podgore 588 m na jv. kraju Loške doline čez vas Vrh 684 m na prevalu med značilnim golim, prazgodovinsko znanim Kucljem 678 m in Čelom²⁹ 770 m s cerkvico sv. Tomaža v rébri. Od tod pa se zasuče občinska avtna cestica naravnost jv. krebri in prekobali čez Préval ok. 770 m v prijazno plitvo kotanjo Babno polico. Kmalu za njo pa se vnovič prevali slabša cestica čez nasprotno grbasto préstrano³⁰ Sela 840 m na znatno širše Babno polje.

Vsa dnina med Tolstim vrhom in Kóžljakom od Prévala pa do Sel ne kaže v rebrih nikake značilne police. Le tu pa tam opazimo nezatne skoke, njivske ježice, ki so nastale zaradi oranja v teku dolgih let. Imena »polica«

²⁵ Ljudstvo ji pravi še vedno Snéperska c.

²⁶ Napis je večkrat preluknjan, da voda ob deževju skoz preduhe lahko naglo odteče.

²⁷ Gl. enake primere pri Polici nad Višnjo goro in pri Babni polici, le da so Sela tu na nasprotnem jv. kraju polja.

²⁸ V asp. napak Kozljak, v jtk in Kraj. leksikonu napak Kozjak.

²⁹ V jtk napak Gradček.

³⁰ Ime Préstrana pomeni gorsko pregrado, prédolino med dvema dolinama s prevalom. Gl. Badjura: Ljudska geografija 51, 180, 181, 184 in Izbrani izleti 203.

pa tudi ne bi bili prisodili naši pradedje Babni polici, ker je ta vdrtá dnjača pomaknjena od jv. kraja Loške doline dobra 2 km navznoter v hribovje in torej ne leži v kaki posredni zakrajni rébri Loške doline (podobno kakor Bloška polica). Po mojem je ime Babna polica prav gotovo v zvezi z bližnjim Babnim poljem. Le-to je približno najmanj trikrat obsežnejše kakor Babna polica. Prilastka »Babno in Babna« pa izpričujeja še prepričljiveje kakor »Huda« (gl. pod 6), da sta obe zemljišči slabe kakovosti (mori ju slana i. dr. vremenske razmere).³¹ To pa spet dokazuje, da so imeli davni naši predniki pri poimenovanju tukajšnjih krajev gotovo v mislih svoje njive (polja) in niso določili imena za Babno polico po kaki tlopisni polici (terasi).

10. in 11. Približno 14 km (zračne črte) jz. od vasi Babnega polja ležita samotni gozdarski postojanki³² Čabránska polica 1239 m (v asp. J. H. Polica Čabarska, v jtk Čabarska Polica) in Klánska polica 1143 m (v asp. in jtk Klánska Polica) i. s. komaj pol km vsaksebi, sredi debelega lesa, na slovensko-hrvatski jezikoslovni meji. Žal mi sredstva niso dopuščala, da si ju ogledam, menim pa, da tudi ta dva kraja najbrž nista dobila svojih imen od polic (teras), temveč od bornih, malih polj.

V gornjem sem poskusil podati čim poljudnejši pregled tiste zagonetne vrste topografičnih »vaških« polic, ki po svojem licu, legi kakor tudi lastnosti tal očitvidno niso prav nič podobne in se ne skladajo z vrsto splošno znanih gorskih rébrskih polic (teras). Potemtakem bi bilo treba v geografiji in tlopisju obe vrsti nekako vidno ločiti ter določiti za vsako posebej primerno ime.

Ime polica naj ostane kot doslej opredeljeno predvsem za rébrske police (terase), kakor jih naše ljudstvo v splošnem povsod prav dobro pozna. Za ostale takó imenovane police, kakor jih prikazuje navedenih zadnjih sedem oz. devet primerov, ki se njih krajevna imena nanašajo očitno na polja, pa po mojem nikakor ni primeren izraz »polica« v geografičnem pomenu terasa, ker jih táko ime postavlja v povsem napačno luč; to pa na nas nehote lahko zavede na čisto drugo podobo, kakor jo kažejo prave police (terase).

Meni se še vedno zdi, da bi bilo za te vaške police najprimernejše ime »poljica«, to je manjše, skromnejše, revnejše polje, njive, nekaj zemlje, kos zemljišča, kakor je táko ime v tem geografičnem, tlopisnem pomenu še živo in zelo razširjeno tudi v Liki, Dalmaciji, Hercegovini pa morda še drugod po slovanskem svetu. Razčiščenje tega kočljivega vprašanja pa ne sodi v moje delo; naj osvetle to jezikoslovci.

Jože Vršnik-Robanov:

DROBCI IZ SOLČAVE

PRESIHAJOČI STUDENEC POD IGLO

Ob vznožju Igle izvira tako imenovani »Presihajoči studenec«. Ta studenec ima čudovito lastnost, da ob primernem vodostaju pet minut izvira in narašča, drugih pet minut pa vpada in presahne. Ob daljši suši ali hudem in trajnem mrazu usahne popolnoma, spomladi, ko kopni sneg, in po daljšem deževju pa teče brez presihanja.

Naravna znamenitost, kakršne morda ni drugje na našem planetu, zraven pa tako srčkana in zanimiva, da človek kar ne more mimo, da ji ne bi posvetil nekaj minut. Odlikuje jo še to, da je tako lahko dostopna, saj je tik ob cesti ter da je na kraju, ki s svojo romantiko že sam pritegne nase pozornost ljubitelja narave.

Marsikdo se je ob presihajočem studencu že zamislil. Kakšna sila žene in ureja njegovo presihanje? Vsak si želi natančnega odgovora, a vsak odgovor je le domneva. Pravi odgovor je skrit za skalnato zaveso. Naj k raznim ugibanjem še jaz pristavim svojo misel.

³¹ Gl. Badjura: Ljudska geografija — Terensko izrazoslovje str. 132.

³² Gl. podatke v knjigi Slovensko Primorje v luči turizma 229 in 230.

Imamo vodovod, ki pa v zajetju nima rezervoarja. Studenčnica priteče izpod skale in takoj v cevi. Spomladi in po večjem deževju daje studenec več vode, kakor jo morejo sprejemati cevi. Takrat izteka voda iz cevi polno in gladko kakor olje. Po daljši suši ali mrazu pa je vode manj, kakor je morejo sprejemati cevi. Takrat pa dohaja v cevi tudi zrak, potem pa voda in zrak potiskata drug drugega proti izlivu in iz cevi v korito. Tedaj voda iz cevi »bruha«. Z močnim pljuskom izteče voda, za njo zrak, nato spet voda itd. To sem opazoval že leta. To zimo (1953) pa je neko noč voda v koritu zmrznila. Vrh vode se je napravila plast ledu, le konec korita, kjer voda izteka, je bila majhna odprtina. Hotel sem odstraniti led ob koritu, pa sem za trenutek obstal. Tedaj sem opazil, da se je gladina vode pod ledom za nekaj centimetrov znižala, naslednji trenutek pa spet zvišala do ledene plošče. To se je vrstilo po istem redu kakor pljuski iz cevi. Kadar se je voda (pod pritiskom pljuska iz cevi) dvignila do ledu, je iztekala iz korita. Kadar se je gladina vode znižala, takrat pa voda iz korita ni iztekala. Tako je kraj korita obstajal majhen presihajoči studenček, ki je približno trikrat v minuti tekel in trikrat presahnil. Ko pa sem led odstranil, je voda iz korita odtekala spet gladko, čeprav so iz cevi odtekali pljuski po istem redu kakor prej.

Pri tem sem se spomnil Presihajočega studenca v Igli. Ali bi ne bilo mogoče, da (ob primernem vodostaju) doteka v žilo tega studenca zrak, ki potem podobno kakor v našem vodovodu, poganja vodo s pljuskom v nek podzemni rezervoar? In da pod pritiskom pljuskov iz žile v rezervoar udarja voda iz rezervoarja na površje?

Prav gotovo si ne domišljam, da sem s tem rešil uganko Presihajočega studenca. Niti tega ne, da sem s tem našel kak ključ za rešitev te uganke. Želim pa navesti svojo skromno domnevo kot prispevek k razmišljanju o tem studencu.

Natančne rešitve Presihajočega studenca menim, da ne bo ugotovil nihče. Če bi se pa našel »modrijan«, ki bi to rešil z neizpodbitno gotovostjo, pa bi morda studenec prenehal presihati za vselej.

STRELOVEC

Strelovec je 1741 m visok vrh na grebenu, ki sega od vasi Solčava do vrha Krofičke. Je zelo lepa izletna točka z razmeroma lahkim dohodom in čudovito lepim razgledom. Od tod lahko vidiš vse Savinjske Alpe, celo občino Solčava pa imaš kakor na dlani. Pogled pa seže še daleč po prelepi Koroški. Kar v bližini imaš Matjaževo Peco, ob levi strani Raduhe vidiš Pohorje, na desni pa Savinjsko dolino. Dostop iz Solčave ali od Rogovilca, sestop v Logarsko dolino, kamor te dobra steza pripelje naravnost v Planinski dom.

Morda se bo kdo vprašal, od kod ime Strelovec. Od strele? Saj ob nevihtah okrog Strelovca res hudo treska, a takih krajev je v solčavskih planinah mnogo. Ime Strelovec ima drug izvor.

Nekdaj je bila stara navada, da so na dan Marije Snežne, solčavske farne patronice dne 5. avgusta, obhajali pastirji na Strelovcu svoj praznik. Že ob prvem svitu so se zbrali na Strelovcu vsi pastirji iz okolice Strelovca, Knezov, Icmankov, Podbreški, Logarski, Plesnikov, Klemenškov in Covnikov, ki je imel ovce v Travnikih na Krofički. S seboj so prinesli možnarje (topiče), kladiva za nabijanje, »mačka« za zažiganje ali vžigalno vrvico in meh smodnika. Hrano in kakšno steklenico seveda tudi. Najprej so nabili (napolnili) možnarje, potem so zmolili rožnivenec. Ko so bili s tem gotovi, so zažgali možnarje in pokalo je, da je odmevalo daleč čez meje Solčave. Potem pa se je streljanje, vriskanje in petje vrstilo ves dan. Opoldne sta jim najbližji majerici Knezova in Icmankova prinesli kosilo, solčavsko specialiteto »masovnik«. Prazniku in veselju pastirjev so se radi pridružili tudi drugi, saj na ta dan nekdanj v Solčavi ni delal nihče. Proti večeru pa so se razšli, ko jim je zmanjkalo smodnika. Odšli so v svoje pastirske in planšarske kočice k večerji in počitku. Črede so imele ta dan prostost.

DRUŠTVENE NOVICE

ZBOR ALPINISTOV V LOGARSKI DOLINI

Lanskega, tretjega zbora alpinistov, ki se je vršil dne 12. novembra v Logarski dolini, so se udeležili naši plezalci v prav rekordnem številu. Nič manj kot dve sto osemdeset jih je prispelo iz vseh krajev Slovenije; večina od doma z avtobusi in kamioni, drugi zopet do Celja z vlakom, nekateri celo peš preko gora ali z motorjem, bicklom po cesti.

Bila je že pozna večerna ura, ko se je vsa ta množica navečerjala, posedia in pomirila ter je bilo mogoče s poldrugournno zamudo pričeti s programom. Oficialni del večera je otvoril predsednik Komisije za alpinizem tov. Tone Bučer ter je pozdravil alpiniste v imenu odsotnega predsednika PZ tov. Fedorja Koširja, pozdravil je tudi navzočega predsednika GRS Slovenije tov. dr. Miho Potočnika, ki je bil pred nedavnim določen za vodjo jugoslovanske odprave v Himalajo. Zaradi skopo odmerjenega časa in zaradi poznega pričetka so bila vsa predavanja skržena na minimum in zato je tudi tov. Bučer le na kratko prebral in brez diskusije zaključil svoja zelo zanimiva ideološka razmotrivanja ob desetletnici naše povojne alpinistike. Po uvodnih besedah je tov. Bučer najprej opozoril na vzgojni pomen alpinistike pri oblikovanju osebnosti, nato je govoril o estetskih, etičnih in športnih komponentah, ki sestavljajo alpinizem in prišel do zaključka, da se vse te sestavine stapljajo v celoto, pri čemer pa je pripomnil, da ne misli zanikati športnega doživljanja v alpinistiki. Alpinizem je danes pri nas kulturne pojav, odvisen od naše družbe in je izraz njenega napredka. Vendar je pri nas danes še precej nepravilnih gledanj na narodo in na družbo in taki zgrešeni pogledi posameznikov imajo za posledico zanikanje alpinizma kot kulturnega pojava. Nekateri naši alpinisti štejejo plezalni vzpon za primarnost v alpinizmu. Po teh izvajanjih je tov. Bučer posegel nekaj let nazaj v našo povojno alpinistiko ter obnovil s citati glavne misli nekaterih naših plezancev, ki so razpravljali o pomenu gorništvu in o njegovih vrednotah ali pa polemizirali o tem. Grajal je nekatera mnenja ter obsodil mlajše alpiniste, ki imajo skrajšanje časa plezanja za alpinistično dejanje, ter tiste, ki podcenjujejo pomen klasične alpinistike. Končno je karakteriziral današnje idejno stanje v naši alpinistiki z mnenji dveh mladih plezancev - študentov, ki predstavljata dva skrajna in diametralno nasprotna si pola, med katerima je pa še mnogo odtenkov. Prvi šteje za bistvo alpinizma doživetje in ne dejanje ali pa težavnosti storjenega dejanja. Zato ima razvojno preneglo plezanje smeri pete in šeste stopnje za škodljivo, ker plezalec opusti plezanje, kadar ni več kos skrajnim težavnostim. Pravilno pojmovan alpinizem terja zase vso življenjsko dobo in je težaven študij, ki ga le redki dokončajo. Drugi mladi plezalec je šestostopnjaš, superekstremist, ki žene kolo razvoja s svojimi skrajno težavnimi dejanji v skali naglo naprej, pri tem pa odkritosrčno priznava, da terja takšno početje od njega mobilizacijo ne samo poslednjih fizičnih, temveč tudi duševnih sil, pri čemer pa včasih ne more najti svoji dejavnosti opravičila drugod kot v dejanju samem. Po tonu obravnave bi sodili, da se referent s poslednjim mnenjem ni strinjal, pri čemer gotovo ni ravnal pravilno, saj je konec koncev doživetje v šesti stopnji lahko prav tako intenzivno in iskreno kot v prvi ali tretji stopnji. Poleg tega tudi ne kaže v ozki utilitarnosti zametavati stvari, ki si ne morejo najti drugega namena, kot da zadoščajo lastni ustvarjalnosti, saj bi v končni doslednosti morali obsoditi n. pr. tudi vsa znanstvena raziskovanja, ki nimajo neposrednega praktičnega pomena ali si ga niti nikoli ne bodo mogla najti. Bučer je zaključil svoj referat z likom idealnega alpinista, ki naj bo vzor tovarištva do soljudi tudi v dolini ter naj skuša posnemati požrtvovalne ljudi v tovarnah in rudnikih, ki dajejo od sebe vse moči za zgraditev socializma.

Za njim je spregovoril o jugoslovanski odpravi v Himalajo dr. Miha Potočnik. Odločitev, da odide naša odprava v Himalajo, je organska posledica rasti in razvoja našega alpinizma, ki je dosegel po vojni prej nesluteno, evropsko višino. Naši plezalci se ne morejo več zadovoljiti samo s turami v Julijskih in Kamniških Alpah in tudi ture v Evropi so jim pri njihovih sposobnostih lahko samo še trening. Maršal Tito je pri spomladanskem obisku planinskih funkcionarjev dal svoje soglasje za to odpravo in zato je naš odhod v tujino problem le še toliko časa, dokler se ga resno ne lotimo. Odprava še nima zagotovljenih potrebnih finančnih sredstev, ki jih lahko dasta na razpolago samo Zvezna vlada in Zvezni izvršni svet in to je trenutno glavna ovira. Celotni stroški odprave bodo znašali predvidoma štirideset do petinštirideset milijonov dinarjev, od tega zneska bo potrebnih dvajset do petindvajset tisoč dolarjev v devizah. Toda čeprav obstoj odprave finančno še ni zagotovljen, je vendar treba delati že s polno paro. Vodja odprave je že pozval republiške Komisije za alpinizem, naj prijavijo svoje kandidate za moštvo, a se je doslej odzvala samo slovenska Komisija za alpinizem. Prijavila je nad trideset kandidatov, ki bodo takoj začeli individualno trenirati, skupen trening pa se bo vršil v Julijskih Alpah v januarju in februarju. Kasneje bo izbrana manjša skupina, ki bo odšla trenirati v francoske in švicarske gore in šele iz te manjše skupine bodo končno izbrani udeleženci odprave. Vodja odprave, ki bo izbral udeležence, bo postavljen med mlinske kamne, kajti sposobnih kandidatov bo dovolj, mest v odpravi pa le malo. Končno besedo pri izbiri pa bo imel zdravnik, ki bo natančno preiskal vse

kandidate in bo ugotovil tudi manjše hibe v organizmu, ki doslej kandidatu še niso delale preglavic in mogoče zanje niti vedel ni. Odpravi bo potrebna tudi podpora naše javnosti in njene simpatije. Zato je bila že sklicana tiskovna konferenca, ki ji je sledilo precej hrupa po časopisju. Pisanje časopisov nam je potrebno in je pokazalo, da naša javnost z velikim zanimanjem in s simpatijami spremlja priprave in odprava bo te simpatije gotovo tudi potrebovala.

Za dr. Potočnikom je podal ob spremljavi skioptičnih slik tov. Igor Levstek kratek geografski pregled in historiat odprave v Himalajo.

Tov. Marijan Perko je prebral pregled dela naših alpinistov v letu 1955. V Sloveniji imamo v dvajsetih odsekih združenih 1027 alpinistov, a le polovica teh ljudi res tudi organizacijsko dela v odsekih. Na novo je bil ustanovljen odsek v Zagorju, posebno delavnost so pokazali zasavski odseki ter odseka Kranj in Univerza. Pri ekstremnih plezalnih vzponih še vedno dominira AO Ljubljana-matica. Po socialnem sestavu je 50% alpinističnega članstva iz vrst delavske mladine, 30% je študentov in 20% nameščencev in ostalih poklicev. V letu 1955 je bilo izvršenih 1486 plezalnih vzponov, od tega je bilo 195 vzponov pete in šeste težavnostne stopnje, okoli 300 vzponov pa je bilo izvršenih pozimi. Nove smeri so bile preplezane v Luknji-peči, po dve novi smeri v Velikem Draškem vrhu in v Spodnjem Rokavu ter po ena v Skarjah, Veliki Tičarici, Koglu in varianti v razu Jalovca ter v razu Rossskuppe in Gesäuse. Pozimi sta bili preplezani Prusik-Szalayeva smer v Triglavski steni z več bivaki in severna stena Kukove špice. Zasavski alpinisti so preplezali tri nove smeri v Durmitorju, kjer so avstrijski plezalci v minulih letih izvedli že več prvenstvenih vzponov. Več plezalskih skupin se je mudilo v inozemstvu, a večinoma zaradi neugodnega vremena niso mogle doseči zastavljenih ciliev. Ljubljanska naveza je preplezala severno steno Dachla v Gesäuse. Tudi republiška odprava v chamoniške gore je imela smolo z vremenom kot že več let doslej in letos sploh ni bila v Centralnih Alpah ponovljena nobena od velikopoteznih tur v ledu. Zelo uspešen je bil tudi republiški plezalni tabor v Vratih, ki se je izkazal kot zelo uspešna organizacijska oblika plezanja.

O odpravi zasavskih odsekov v Durmitor je nato govoril tov. Motnikar iz Zagorja, fotografski material pa je tolmačil na platnu tov. Canžek. Za njim je s samozavestnim nastopom rutiniranega predavatelja tov. Ciril Debeljak jedrnat poročal o letošnji alpinistični odpravi v Francijo.

Dr. Miha Potočnik je obvestil zbrane alpiniste, da je PSJ odlikoval slovenski alpinistični kolektiv s srebrnim častnim znakom.

Plezalci so z enominutnim molkom počastili spomin celjskih alpinistov Fajglja in Kokošineka, ki sta v minulem letu umrla gorniške smrti.

S kratkim poročilom o planinskem domu, ki ga bodo gradili v Ljubljani, je tov. Bučer zaključil zborovanje nekaj minut po polnoči.

Ob zvokih tržiške godbe so nato nekateri plezalci in plezalkle plesali prav do jutra, drugi so odšli pod stene še v trdi temi. Naslednje jutro je bilo pod vrhovi in na poteh nad Logarsko dolino in nad Okrešljem vse živo, v popoldanskih urah pa se je lepo vreme sprevrglo in v jesenskih meglah in v drobnem, a vztrajnem dežju se je zaključila največja alpinistična prireditev leta.

J. B.

IV. REDNA SKUPŠČINA PLANINSKE ZVEZE JUGOSLAVIJE

je zasedala dne 26. in 27. septembra 1955 v novozgrajenem, sodobnem planinskem domu na Kosmajju, ki ga je dan prej slovesno otvorilo PD Zlatar v Beogradu.

Skupščine so se udeležili vsi člani Centralnega odbora, polnoštevilno pa so bili zbrani tudi vsi delegati republiških planinskih zvez. Delo skupščine sta izmenoma vodila tov. Daro Džambas in Vukica Mičunović. Po predloženih predlogih, ki so jih izdelale posamezne komisije, je skupščina sprejela vrsto umestnih ukrepov za nadaljnji razvoj našega planinstva.

I. Iz organizacije:

Izvršena je bila reorganizacija Planinske zveze Jugoslavije in v zvezi s tem sprejet nov statut, ki se v organizacijskem delu bistveno razlikuje od prejšnjega. Spremembe so razvidne v naslednjih členih statuta:

Cl. 38. Organi Planinske zveze Jugoslavije so: skupščina, centralni odbor, izvršni odbor, nadzorni odbor in disciplinsko sodišče.

Cl. 39. Skupščina. Najvišji organ Planinske zveze Jugoslavije je skupščina. Redna skupščina se sestaja enkrat na tri leta. Skupščina je pristojna, da rešuje poročila centralnega odbora in nadzornega odbora, da daje osnovne smernice za delo planinskih organizacij, da daje razrešnico centralnemu odboru in voli novi centralni odbor, nadzorni odbor in disciplinsko sodišče, da sprejema, dopolnjuje, menja in tolmači statut Planinske zveze Jugoslavije, da sprejme predračun dohodkov in razhodkov zveze in odobri zaključni račun zveze, določa članarino za člane PD

in prispevek od te članarine za Planinsko zvezo Jugoslavije. Skupščina lahko razpravlja in sprejema odloke tudi o vseh drugih vprašanih iz delokroga dela Planinske zveze Jugoslavije. Skupščino sklicuje Centralni odbor Planinske zveze Jugoslavije.

Cl. 40. Izredna skupščina se mora sklicati, če to terja Centralni ali nadzorni odbor ali če to terjajo glavni odbori, ali najmanj dve republiški planinski zvezi. Izredno skupščino sklicuje Centralni odbor Planinske zveze Jugoslavije.

Cl. 41. Skupščina Planinske zveze Jugoslavije so na skupščinah republiških planinskih zvez izvoljeni delegati in člani Centralnega odbora. Na skupščinah republiških planinskih zvez se izvoli na število do 5000 članov 10 delegatov in na vsakih nadaljnjih začelih 2000 članov po en delegat.

Cl. 42. Centralni odbor. V razdobju dveh skupščin vodi organizacijo Planinske zveze Jugoslavije in jo predstavlja njen najvišji organ Centralni odbor Planinske

zveze Jugoslavije. Centralni odbor tvori do 41 članov. Centralni odbor se sestaja najmanj enkrat letno. Centralni odbor sklicuje Izvršni odbor ali pa se sestane na zahtevo ene tretjine članov Centralnega odbora ali na zahtevo nadzornega odbora. Centralni odbor voli svojega predsednika, enega ali več podpredsednikov, sekretarja in člane Izvršnega odbora. Centralni odbor lahko formira stalne odbore in komisije, ki delajo po posebnih pravilnikih, ki jih sprejme Centralni odbor, kakor po potrebi tudičasne komisije. Člani odbora so lahko tudi izven vrst članov Centralnega odbora.

Cl. 43. Izvršni odbor. Odloke in sklepe Centralnega odbora Planinske zveze Jugoslavije izvršuje Izvršni odbor Centralnega odbora Planinske zveze Jugoslavije. Izvršni odbor vrši tudi vse tekoče posle.

Cl. 44. Člane Izvršnega odbora izvoli in razrešuje Centralni odbor Planinske zveze Jugoslavije. Izvršni odbor sestoji iz 9 do 13 članov in to: iz predsednika, podpredsednika, sekretarja CO in ostalih članov Izvršnega odbora.

Cl. 45. Izvršni odbor zaseda po potrebi, a najmanj enkrat na vsaka dva meseca.

Cl. 46. Za izvrševanje administracije ima Izvršni odbor lahko svoj administrativni aparat.

Cl. 47. Nadzorni odbor. Nadzorni odbor Planinske zveze Jugoslavije sestoji od 3 do 5 članov in dveh namestnikov, ki so izbrani na skupščini. Nadzorni odbor vrši nadzor nad izvrševanjem odlokov skupščine ter delom Centralnega in Izvršnega odbora in nadzoruje finančno-materialno poslovanje Planinske zveze Jugoslavije. Nadzorni odbor se sestaja po potrebi, vendar najmanj enkrat letno.

Cl. 48. Člani nadzornega odbora se smejo udeležiti vseh sej organov Planinske zveze Jugoslavije in imajo posvetovalni glas.

Cl. 49. Disciplinsko sodišče. Pri planinskih društvih, republiških planinskih zvezah kakor tudi pri Planinski zvezi Jugoslavije se osnujejo disciplinska sodišča. Naloga disciplinskih sodišč je reševanje in izrekanje kazni in prvi stopnji zaradi disciplinskih prekrškov članov PD, oziroma članov upravnih odborov republiških planinskih zvez oziroma članov Centralnega odbora in Izvršnega odbora Planinske zveze Jugoslavije. Člane disciplinskih sodišč izvolijo skupščine. Delo in postopek disciplinskih sodišč poteka po disciplinskem pravilniku, ki ga sprejme skupščina.

V zvezi z zadnjim členom je skupščina sprejela tudi 40 členov, vsebujoč disciplinski pravilnik Planinske zveze Jugoslavije. Bistvene točke tega pravilnika so, da ne sme biti nihče kaznovan, dokler ni bil zasiljan, da prekršek zastara po enem letu od trenutka, ko je matično društvo zvedelo za prekršek in prekršitelja, oziroma v dveh letih od storjenega prekrška, v kolikor ne gre za kazensko-pravno zadevo. Kazni: opomin, ukor, prepoved vršenja funkcije v vseh planinskih organizacijah od 1 do 3 let, prepoved delovanja pri vseh planinskih akcijah in prepoved obiska planinskih domov in koč za čas od 1 do 6 mesecev, začasna izključitev iz članstva vseh planinskih organizacij za čas od 1 do 3 let in trajna izključitev iz vseh planinskih organizacij. Zadnje štiri kazni se lahko objavijo tudi v tisku. Nova je

določba, da disciplinsko sodišče Planinske zveze Jugoslavije rešuje pritožbe proti odlokom disciplinskih sodišč republiških planinskih zvez kot disciplinsko sodišče II. stopnje.

II. Iz alpinizma in Gorske reševalne službe:

Glede na ugotovitev, da se je alpinizem v posameznih republikah neenakomerno razvil in da se različno obravnava, skupščina sodi, naj se reaktivira Koordinacijska komisija za alpinizem in Gorsko reševalno službo pri Planinski zvezi Jugoslavije. Načelnik te komisije je član Izvršnega odbora Planinske zveze Jugoslavije. Ta funkcija se poveri tov. Tonetu Bučerju.

Za boljši razvoj alpinistike in za povečanje alpinističnega kadra kakor tudi za izboljšanje njegove kvalitete, je nujno potrebno, da poedina PD organizirajo in finansirajo začetne alpinistične tečaje in šole, republiške planinske zveze alpinistične taborne, ki so se doslej izkazali kot najpovoljnější oblika dela, in ekspedicije v domače in tuje gore. Planinska zveza Jugoslavije pa naj finansira in podpre te taborne in ekspedicije, posebno pa naj se trudi za čim boljši razvoj alpinizma neposredno na teritoriju Durmitorja, Prokletij, Prenja, Cvrnske, Magliča in podobno. Zaradi udeležbe alpinistov iz drugih republiških planinskih zvez naj se le-te obveščajo o svojih alpinističnih taborih in tečajih. Glede na to, da nekatere republiške planinske zveze zanemarjajo vprašanje alpinizma, bo Planinska zveza Jugoslavije po Koordinacijski komisiji za alpinizem in GRS posebno skrbela za napredek alpinizma v Srbiji, Makedoniji in Črni gorji. Pomoč je potrebna zlasti v nabavi alpinistične opreme in rekvizitov.

Alpinisti onih republik, kjer je alpinizem bolje razvit, naj s svojimi izkušnjami (kot učitelji na tečajih in taborih) pomagajo pri teh naporih za napredek in boljši razvoj alpinistov v ostalih krajih.

Komisije za alpinizem posameznih republiških planinskih zvez naj uvedejo kartoteko svojega alpinističnega področja, zlasti pa področja, ki še ni alpinistično obdelano. Komisije za alpinizem naj o tem seznanijo vse republiške planinske zveze, v bodoče pa naj si medsebojno izmenjujejo vse zadevne informacije.

Planinska zveza Jugoslavije naj pokrene pri JLA vprašanje rekrutiranja alpinistov in planincev v planinske edinice.

V vseh tečajih in taborih naj se obvezno obravnavajo tudi elementi Gorske reševalne službe, predvsem prva pomoč.

Skupščina je vzela na znanje formiranje Mednarodne komisije za Gorsko reševalno službo in je v tej komisiji zastopana tudi naša GRS z dvema članoma. Skupščina tudi soglašala s tem, da se ponotjio reševalni rekviziti in reševalna tehnika v vseh GRS včlanjenih dežel. (V zvezi s tem obstoje tudi nekatere obveznosti.)

Skupščina sodi, naj bodo vse potrebne reševalne akcije za ponesrečence brezplačne in da je potrebno to predlagati tudi Mednarodni komisiji za Gorsko reševalno službo, ki naj sprejme ta predlog za vse v tej Mednarodni komisiji včlanjene dežele.

Planinska zveza Jugoslavije je dolžna s finančnimi in drugimi sredstvi pomagati

Gorski reševalni službi, njena posebna skrb pa naj bo, da se formira in opremi GRS v ogroženih predelih, kjer se je s tem delom že pričelo (Prokletije). Poleg tega pa je dolžna skrbeti za nabavo rekvizitov, ki jih ni mogoče še nabaviti v naši državi (radijske postaje, avtomobile in p.).

Vse republiške planinske zveze naj za vse registrirane člane GRS (na podlagi posebne legitimacije GRS), ne oziraje se na to, iz katere republiške organizacije so, izposlujejo popuste po planinskih domovih in kočah, ki že veljajo v republiki Sloveniji (brezplačno prenočišče, pristopnina itd.).

Planinska zveza Jugoslavije naj organizira in izvede v jeseni 1956 ali spomladi 1957 jugoslovansko alpinistično odpravo (z 12 člani) v Nepalsko Himalajo z nalogo, da se povzpne na Manaslu (8125 m) in po možnosti še na kateri vrh v višini 7000 m. V kolikor jugoslovanski odpravi ne bi bil dovoljen teritorij Manaslu, naj se orientira na Annapurno II (7937 m) ali kateri drugi vrh.

Za izvedbo splošnih priprav so potrebna tudi odpravi materialna sredstva za prehrano, opremo, prevoz itd. v višini okoli 45 000 000.— dinarjev, od tega 25 000.— ameriških dolarjev, dalje pa je potrebno izvoliti tudi Odbor za jugoslovansko odpravo na Himalajo.

Ta odbor naj tvorijo predsednik Planinske zveze Jugoslavije, član Izvršnega odbora, ki odgovarja za alpinizem in GRS, ter predsedniki ali načelniki komisij za alpinizem republiških planinskih zvez. Član tega odbora je tudi vodja odprave. Poleg navedenih je član tega odbora še tov. dr. Smodlaka.

Odbor lahko organizira tudi potrebne strokovne komisije.

Odbor odreja oziroma daje splošne smernice za odpravo, skrbi za nabavo sredstev in ureditev vseh formalnosti v zvezi z ekspedicijo in propagando, nudi pomoč vodji odprave pri organiziranju ekspedicije in preskrbi potrebna materialna sredstva.

Za vodjo odprave se izvoli tov. dr. Miha Potočnik.

Vodja odprave skrbi neposredno za vsa pripravljalna dela in samo izvedbo odprave. Predvsem pa je naloga vodje odprave, da strokovno pripravi odpravo, da sestavi detajlni načrt, da po alpinističnih in drugih kriterijih dokončno odredi člane odprave, da vodi in razporeja delo članov odprave, da organizira alpinistične in kondicijske priprave (training) članov za alpinistični del odprave ter da izbere, preizkusi in nabavi opremo in druga sredstva za ekspedicijo. Odloki in smernice vodje odprave so obvezni za vse člane odprave.

Vodja odprave je odgovoren in polaga račun za svoje delo Odboru za jugoslovansko odpravo na Himalajo.

III. Iz propagande:

Za propagandno delo naj se zagotovijo stalna materialna sredstva v proračunih vseh republiških planinskih zvez, da bodo propagandne komisije vedele, s čim razpolagajo.

Aktivizirajo naj se šibke strani naše propagande (kot n. pr. izdajanje planinskih časopisov, brošur itd., dopisovanje v mladinske in pionirske liste), hkrati pa naj se dalje razvijajo vse metode propagande.

V vseh naših organizacijah naj se nadaljuje delo v propagandnih sektorjih, v katerih naj se aktivizira večje število ljudi po svoji sposobnosti in kvaliteti, v številno močnejših naših organizacijah pa se propagandno delo razdeli v več vej s konkretnimi obveznostmi.

V centralnem, republiškem in lokalnem tisku si je treba priorititi ustrezajoče mesto.

V časopisju je treba uvesti stalne rubrike o planinstvu.

Skrbeti je, da bo imel tisk stalno na razpolago kvalitetno in realno gradivo, članke, dopise, fotografije itd.

Čim večje število članov in dopisov naj se objavlja v planinskem tisku, posebno pa v mladinskih in pionirskih listih.

Dopisniki centralnega in glavnega republiškega tiska naj se v večji meri zainteresirajo za pošiljanje dopisov o delu planinskih organizacij.

Planinci, zlasti pa funkcionarji planinskih organizacij naj napišejo čim več članov in dopisov, hkrati pa tudi pomagajo dopisnikom v pogledu dajanja kvalitetnih in realnih članov ter dopisov o planinstvu. Zaradi tega naj bodo z dopisniki v osebnem kontaktu in si prizadevajo, da se bodo dopisniki vključili v planinsko organizacijo in sami postali planinci.

Poskrbeti je treba, da bo vsak, zlasti pa večji dogodek iz življenja naših organizacij objavljen v tisku in da bo javnost vedno obveščena o planinstvu na splošno.

Razvije naj se ožje sodelovanje med našimi organizacijami in redakcijami časopisov in listov ter njihovimi dopisniki, tako da se bodo le-ti stalno interesirali za naše delo, spremljali naše življenje in nas strokovno konzultirali pri objavljanju članov ter da jim pri tem ne bi šlo morda le za neke trenutne efekte.

Manjšim in novoustanovljenim društvom pa naj pri vsem tem pomagajo republiške planinske zveze. Gledati je na to, da se planinska literatura ne izdaja brez našega sodelovanja.

Za objavljanje novic in članov o planinstvu naj se v večji meri zainteresirajo radijske postaje in njeni dopisniki.

Poskrbeti je, da bodo radijske postaje imele stalne planinske oddaje (samostojne ali skupno z drugimi emisijami) o planinstvu na splošno in objavljale naše akcije. Naše organizacije pa morajo skrbeti, da bodo imele radijske postaje stalno na razpolago potrebno gradivo za te oddaje.

Predavanja naj ne bodo pusta in dolgočasna, temveč kratka, živa, interesantna, spremljana z diapozitivi in slikami, po možnosti pa tudi s filmi. Treba se je zato povezati in sodelovati z univerzo, Zvezo borcev, centromom za predvojaško vzgojo in Socialistično zvezo. Planinska zveza Jugoslavije in republiške planinske zveze naj vodijo evidenco predavateljev in predavanj in o dokumentarnem materialu za ta predavanje. To naj objavljajo v biltenu in v dnevnem časopisju.

Planinska zveza Jugoslavije naj prične z rednim izdajanjem svojega biltena.

Planinska zveza Jugoslavije naj tudi od časa do časa izdaja publikacije splošnega značaja za naše planinstvo, tako morda za naše notranje praktične potrebe (kakor je vodnik po planinskih domovih in kočah) bodisi o posameznih manifestacijah in akcijah splošnega značaja ali za

reprezentančne svrhe (separati v tujih jezikih).

Vsaka republiška planinska zveza je dolžna izdajati svoj časopis, ki mora izhajati redno. Poleg tega pa naj republiške planinske zveze in tudi društva v skladu s svojimi možnostmi izdajajo od časa do časa planinsko literaturo. Za izlete Planinske zveze Jugoslavije je treba izdati propekt v predpisanem formatu in vsebini.

Republiške planinske zveze, ki nimajo svoje založbe, morajo poskrbeti, da bodo pod ugodnimi pogoji naše založbo, ki bi izdajala njihovo literaturo, vendar s pogojem, da bo redakcijski del v njihovih rokah.

Potrebno je nuditi pomoč pri izdajanju kart (zemljevidov), vendar je pri tem potrebno sodelovati z odgovarjajočimi organi, da se ne bi po nepotrebnem trošila denarna sredstva.

Planinska zveza Jugoslavije naj nadaljuje z delom za izdajo vodnika po planinskih domovih in kočah z ustrežajočimi podatki. Za to delo naj se organizira redakcijski odbor. Vodnik naj se po možnosti tehnično tako izdela, da bi bilo mogoče kasneje vnesti tudi podatke o onih domovih in kočah, ki bodo šele zgrajene.

Planinska zveza Jugoslavije naj namesto dotacij že izhajajočim planinskim časopisom in ostalim publikacijam nudi pomoč s tem, da na svoj račun naroča časopise in publikacije za razna društva. Dotacije pa naj daje časopisom, ki se šele snujejo in novim publikacijam.

Pri Planinski zvezi Jugoslavije se osnuje fond za tisk (časopise), za katerega naj člani prispevajo po din 1.— mesečno. V zvezi z ekspedicijo na Himalajo naj se poskrbi, da bo PTT izdala serijo poštinih znamk, od katerih dohodok naj bi 1% prešla Planinska zveza Jugoslavije.

Pri organizaciji izletov naj se republiške planinske zveze med seboj sporazumejo glede datuma izletov.

Izdela naj se kvalitetni planinski film, s katerim bi mogli iti tudi na mednarodno razstavo. Razpiše naj se konkurz za scenarij tega filma.

Planinska zveza Jugoslavije in republiške planinske zveze naj v okviru svojih možnosti filmajo večje planinske manifestacije.

Planinska zveza Jugoslavije naj zbira podatke, s katerimi filmi razpolagajo naše organizacije, in objavlja v biltenu, da bi se na ta način mogli filmi čim bolj izkoristiti tudi v drugih republikah in mestih, začne pa naj se tudi z zamenjavo planinskih filmov z inozemstvom.

Razne večje ali manjše manifestacije naj se v bodoče v večji meri izkoristijo za razne planinske razstave.

Vprašanje muzejev naj republiške planinske zveze rešujejo v okviru svojih možnosti.

Vse republiške planinske zveze naj si ustvarijo arhiv fotografij in diapozitivov.

Planinska zveza Jugoslavije naj o vsem tem vodi evidenco in to objavlja v biltenu.

Izdajajo naj se kvalitetne fotorazglednice, ki jih mora imeti vsaka planinska kočja.

Nuditi je treba pomoč pri formiranju in razvijanju fotosekcij.

Skrbeti je treba, da se prostori raznih podjetij, zlasti gostinskih, prav tako pa

tudi ustanov, opremijo z lepimi planinskimi fotografijami.

Posebno paznjo je treba posvetiti značkam za pionirje, mladince in članstvo.

IV. Iz gospodarstva:

Skupščina ugotavlja, da planinski domovi niso gospodarske organizacije in da te ne upravljajo delovni kolektivi, temveč samo planinska društva. Osebe planinskih domov je včlanjeno v planinskih društvih. Da bi planinska organizacija obdržala ta status svojih planinskih objektov, zavrača celo ponudbe raznih okrajev, da bi prevzela v upravljanje posamezne gostinske objekte in tako igrala predpise, s katerimi daje država planinski organizaciji določene olajšave.

V zvezi s temi ugotovitvami skupščina šteje za dolžna Izvršnega odbora Planinske zveze Jugoslavije, da pri Zveznem izvršnem svetu, Drž. sekretariatu za gospodarstvo kakor tudi pri vseh drugih nadrejenih organizacijah izposluje tolmačenje, da se predpisi odloka Zveznega izvršnega sveta od marca 1954 nanašajo na vse obveznosti napram društveni skupnosti, ne glede nato, ali grejo za zvezne, republiške ali lokalne dohodke, zlasti pa v pogledu plačevanja prometnega davka.

Izvršni odbor Planinske zveze Jugoslavije naj takoj prične razgovore z Drž. zavarovalnim zavodom zaradi sklenitve pogodbe o zavarovanju planinskih objektov. Zato so republiške planinske zveze dolžne do 1. julija 1956 izvršiti ocenitev vseh svojih planinskih objektov na podlagi predpisanih normativov za ocenitev osnovnih sredstev gospodarskih organizacij. Glede na spremembo cen gradbenega materiala in uslug, je potrebno v naslednjih letih vršiti revalorizacijo. Nosilec zavarovanja objektov na svojem področju je republiška planinska zveza.

Za redno vzdrževanje planinskih objektov naj se pri vsakem planinskem društvu osnuje za njegove objekte fond za tekoče vzdrževanje objektov. V ta fond naj se steka 5 do 8% bruto prometa in ves dobiček planinskih domov.

Za enotno finančno-materialno poslovanje društev in planinskih domov naj Izvršni odbor Planinske zveze Jugoslavije izda Pravilnik o finančno-materialnem poslovanju domov in društev ter organizira evidenčno službo.

Zaradi izboljšanja gospodarskega poslovanja planinskih objektov so dolžna društva, katerim je poverjeno upravljanje teh objektov, formirati komisije za operativno upravljanje domov.

Cene prenočišč za nečlane planinskih društev morajo biti znatno višje od članskih. Po možnosti naj se uvede razlika tudi v cenah za hrano. Člani planinskih društev imajo prednost pri prenočišču do 19. ure.

Zaradi racionalnega razporejanja svojih sredstev in v interesu pravilnega razvoja planinstva so dolžne republiške planinske zveze izdelati okvirne investicijske plane za bodočo izgradnjo ključnih planinskih objektov.

Planinska društva so dolžna povezati se z republiškimi in lokalnimi organi, da bi ti v svojih planih zagotovili nujna denarna sredstva za pomoč planinskim organizacijam za čim uspešnejše delo teh organizacij.

Izvršni odbor Planinske zveze Jugoslavije naj zagotovi participacijo na devizah tudi za planinske objekte, ki jih obiskujejo inozemski turisti. Republiške planinske zveze pa so zato dolžne dostavljati realne statistične podatke, ki bodo služili kot baza za dodeljevanje deviznih sredstev.

Izvršni odbor Planinske zveze Jugoslavije naj pri pristojnih državnih organih in Direkciji železnice pokrene vse potrebno za dosego vozne olajšave na železnici podobno vozni olajšavi, ki jo uživa Ferialni savez, da bi ta vozna olajšava veljala za vse leto. Planinska društva pa se zavezujejo, da bodo pri izstavljanju svojih štampiljk na te objave vedno vpisovala v objavo kraj potovanja, da se ne bodo mogle te objave izrabljati v neplaninske svrhe.

Republiške planinske zveze so dolžne takoj dostaviti potrebno dokumentacijo za tiskanje »Vodnika po jugoslovanskih planinah«. Te podatke bi morale republiške planinske zveze že davno dostaviti. (To je velika pomanjkljivost, ki jo moramo še v tekočem letu odpraviti. Mnogo planincev iz Slovenije in Hrvaške se interesira za Srbijo in Makedonijo, nimajo pa o njih nobenih podatkov.)

Izvršnemu odboru Planinske zveze Jugoslavije se naroča, da zbere potrebno dokumentacijo Planinske zveze Jugoslavije in Planinske zveze Hrvaške in da po tej dokumentaciji na svoji prvi seji sklepa o plačilu stroškov zleta v Fužinah, kar je dolžna Planinska zveza Hrvaške takoj poravnati Planinski zvezi Jugoslavije, definitivni obračun pa naj se napravi po objavi tega sklepa.

Skupščina graja samovoljni postopek Planinske zveze Hrvaške kakor tudi Planinske zveze Slovenije, ki sta zavrnila plačilo dolga in samovoljno izvršili kompenzacijo.

Glede na to, da legitimacije Planinske zveze Jugoslavije ne ustrezajo povsem praktični uporabi, je treba izdelati nove legitimacije, ki naj bi zaradi lažje kontrole imele na prvi strani dokaz o plačani članarini. Legitimacije morajo biti enotne za vse področje FLRJ tako po formatu kot po barvi.

Izvršni odbor se zadalži, da pri Planinski zvezi Jugoslavije ustanovi fond za Gorsko reševalno službo. V ta fond pritekajo dohodki iz subvencij državnega proračuna, Rdečega križa, Mednarodne zdravstvene službe, DOZ-a, Zavoda za socialno zavarovanje itd. Ta fond naj se razdeli v dva dela: prvi bo služil za ustanavljanje novih organizacij Gorske reševalne službe in za pomoč tistim, katerim je najbolj potreben, drugi pa bo namenjen onim republiškim planinskim zvezam, ki imajo večje naloge v zvezi z reševanjem planincev iz drugih republik in same ne zmorejo vseh teh stroškov (primer Slovenije).

Zaradi propagande himalajskega vzpona naj Izvršni odbor Planinske zveze Jugoslavije v najkrajšem času tiska posebne himalajske znamke a din 20.—, ki jo bo dolžan vsak član planinske organizacije odkupiti pri plačilu letne članarine, višek pa se bo prodal planinskim društvom, ki bodo za to prejela 20 % provizijo od vsake prodane znamke, ta izkupiček pa porabila za vzgojo kadrov.

Delež Planinske zveze Jugoslavije od pobrane članarine mladincev in pionirjev znaša din 1.—. Tudi republiškim planin-

skim zvezam ne pripada od članarine mladincev in pionirjev več kot din 1.—, razlika pa pripada društvom, ki morajo uporabiti ta sredstva za vzgojo mladincev in pionirjev.

Skupščina naroča vsem republiškim planinskim zvezam, naj odkupijo film »Reševalci« po nabavni ceni din 11000.—.

Republiškim planinskim zvezam se priporoča, da v okviru svojih proračunov vnesejo postavko za nabavo šotorov.

V zvezi s pregledom proračunskega predloga Planinske zveze Jugoslavije je skupščina ugotovila, da je potrebno spremeniti obrazložitev zneska din 300 000.—, določene za propagando — pozicija 20 — tako, da bo ta znesek prvenstveno uporabljen za založniško dejavnost in ne za nabavo filmov in diapozitivov. Pozicija 66 — posveti in plenumi, je planirana prenizko glede na to, da je z novim statutom Planinske zveze Jugoslavije osnovan Centralni odbor, ki se bo sestajal vsako leto in Izvršni odbor, ki bo čezte zasedal. Skupščina stoji na stališču, da analogno sistemu v državni upravi vse stroške sklicanja članov Izvršnega in Centralnega odbora nosi tisti, ki jih sklicuje.

Na predloge poedinih republiških planinskih zvez je skupščina za zasluge in uspešno delo v planinstvu odlikovala z zlatimi in srebrnimi častnimi znaki Planinske zveze Jugoslavije vrsto društev in planincev iz vseh republiških planinskih zvez.

Iz Slovenije so bili odlikovani

I. z zlatim častnim znakom:

1. dr. Anton Urbanc, član upravnega odbora PZS, 2. Polde Majdič, član PD Trbovlje, 3. Franjo Klojčnik, član PD Kranj, 4. Tone Stajdohar, član PD Ljubljana-matica, 5. Ivo Marsel, član PD Ljubljana-matica, 6. Stane Kersnik, član PD Ljubljana-matica, 7. Vilko Mazl, član PD Ljubljana-matica, 8. Rudi Kavčič, član PD Ljubljana-matica, 9. Franc Tolar, član PD Mojstrana, 10. Jaka Robnik, član PD Celje, 11. Jože ing. Jelenc, član PD Maribor, 12. Ferdo Soršak, član PD Maribor, 13. Franc Grmovšek, član PD Slovenj Gradec, 14. Andrej Stegnar, član PD Sočanj, 15. Pavle Kemperle, član PD Kamnik, 16. Matija Klinar, član PD Gorje, 17. Ferdo Verdač, član PD Hrastnik, 18. Drago Korenini, član PD Jesenice, 19. Franc Telcer, član PD Prevalje, 20. Jože Pavlin, član PD Radovljica, 21. Ante Beg, član PD Ljubljana-matica.

II. s srebrnim častnim znakom:

1. Pavel Olip, član PD Radovljica, 2. Janez Gorjanc, član PD Ravne na Koroškem, 3. Miroš Tomc, član PD Ruše, 4. Anton Costa, član PD Tržič, 5. Marjan Perko, član PD Tržič, 6. Nadislav Salberger, član PD Tržič, 7. Franci Golob, član PD Zagorje, 8. Vladislav Mrak, član PD Poštar Ljubljana, 9. Janez Čanžek, član PD Hrastnik, 10. Emil Plejnshek, član PD Prevalje, 11. Jože Pernuš, član PD Prevalje, 12. Anton Jurhar, član PD Mežica, 13. Lojze Bukovec, član PD Medvode, 14. Tonček Cebular, član PD Krško, 15. Stefan Repanšek, član PD Kamnik, 16. Jakec Čop, član PD Jesenice, 17. Janez Jeram, član PD Idrija, 18. Franc Krajeer, član PD Javornik, 19. dr. Jože Bergoč, član PD Maribor, 20. Anton Sajovic, član PD Nova

Gorica, 21. Ivan Rozman, član PD Postojna, 22. Emil Strniša, član PD Železničar Ljubljana.

Skupščina je nato z javnim glasovanjem izvolila 41-članski Centralni odbor in 5-članski nadzorni odbor, Centralni odbor pa nato iz svoje srede 13-članski Izvršni odbor, ki ga tvorijo: tov. Rade Kušič (PZSR) predsednik, Fedor Košir (PZS) I. podpredsednik, Dragutin Mlač (PZH) II. podpredsednik, ing. Dušan Čolič (PZSR) sekretar in člani tov. Tone Bučer in Janko Dekleva (PZS), Jovanovski (PZM), Vukica Mičuhovič (PZC), Tonka Abrus-Zič (PZH), Rašo Radošević (PZ BiH), Dimitrije Dedakin, Lojze Rovani in Kurepa Bogdan (vsi PZSR).

Po skupščini je imel tov. dr. Vojin Smodlaka iz Inštituta za športno medicino v Beogradu zelo uspelo predavanje o izsledkih dosedanjih himalajskih ekspedicij glede terenskih prilik, opreme, prehrane, organizacije itd.

L. R.

»Prijatelji narave« v Avstriji in z njimi prijatelji narave v vsem svetu so praznovali 1. 1955 60-letnico svoje ustanovitve. Ponosni smo, da so Avstrijci kot dr. Renner, Happich in drugi osnovali kulturno gibanje »prijateljev narave«: tako so odprli delovnim ljudem pot v naravo in omogočili kulturno dejavnost. Kakor v času ustanovitve tako spadajo še danes v okvir avstrijske socialistične stranke. Ostali niso le najzvestejši socialisti, ampak so tudi najbolj poosebevali prizadevanja delovnega ljudstva.

Organizacija šteje danes več kot 70 000 članov; tvori pa v vseh pokrajinah številne aktivne krajevne odbore, ki so zgradili v vsem področju Vzhodnih Alp zavetišča.

Na Koroškem je sedaj 16 odborov. Tu imajo lep turistični dom na Košuti in na novo urejen dom na Wöllanernock, dalje dobro urejeno prenočišče v Mallnitzu in na novo zgrajeni turistični hotel Völkerhaus ob cesti na Veliki Klek. V Celovcu so zgradili v zadnjih letih letovišče »Dom ob Vrbskem jezeru«. Tako je dobilo glavno mesto prvo hišo, ki je last organizacije. Zdaj lahko manj premožni sloji preživijo svoj dopust v tujsko-prometnem centru Celovcu na Vrbskem jezeru. Od tod lahko delajo gostje poldnevne ali celodnevne izlete v gore in h koroškim jezerom. Dom ob Vrbskem jezeru lahko prenoči in oskrbuje približno 70–80 gostov z vsem modernim udobjem. Neposredno k domu spada tudi camping, ki ustreza vsem zahtevam.

Organizacija prireja tudi potovanja v inozemstvo, med drugim v Jugoslavijo, Italijo, Svico in Nemčijo. Gotovo je to pot za sporazumevanje med narodi, cilj, ki ustreza programu mednarodnega socialističnega gibanja. Organizacija se bo tudi v bodoče prizadevala utrjevati prijateljske vezi z obema sosednima državama — Jugoslavijo in Italijo.

Na športnem področju se organizacija trudi, da bi zasidrala šport v širokih ljudskih plasteh.

Tudi gorska reševalna služba naše organizacije je vzorna. Samo krajevni odbor Mallnitz je reševal 11 krat, med ponesrečenci sta bila tudi 2 mrtva. Tako prispeva organizacija tudi k splošni varnosti. Veliko članov dela tudi pri zaščiti gorskega

rastlinstva. V novem letu bo organizacija še nadalje skrbela za dobro delovnega človeka. Naša organizacija upa, da se bodo okrepile prijateljske vezi s sosedi na jugu.

(Za Planinski Vestnik napisal predstavnik deželne organizacije »Naturfreunde«.)

Dr. Urbanc Anton je eden od najzvestejših slovenskih planinskih organizatorjev. Sodeloval je v odboru SPD pred vojno, po vojni pa vodi Planinsko založbo, ki je v zadnjih letih izdala več pomembnih publikacij. Deluje tudi v uredniškem odboru Planinskega Vestnika. S svojo ljubeznijo do slovenske knjige, z razgledanostjo po domačem in tujem slovstvu, z izbranim okusom in čutom za lepoto je dr. Urbanc svoje delo kot organizator planinskega slovstva vselej opravil v splošno zadovoljstvo. Zato ga je slovenska planinska organizacija odlikovala s častnim zlatim znakom PZS in mu podelila diplomu s priznanjem za njegove zasluge. Predsednik PZS tov. Fedor Košir mu je oboje izročil 14. XII. 1955 v navzočnosti uprav-

nega odbora PZS na seji uredniškega odbora našega glasila. V kratkem nagovoru je označil njegovo dosedanje delovanje za slovensko planinstvo, se mu v imenu navzočih in v imenu PZS zahvalil za zvesto delo in mu zavezel, da bi zdrav še dolgo posvečal svoje moči in sposobnosti za razvoj slovenske planinske kulture.

IZ PLANINSKE LITERATURE

Kärnten. Ein Bildwerk, zusammengestellt von Prof. Dr. Gebhard Rossmann. Geleitwort von Herbert Strutz. 1. Auflage. Klagenfurt 1950. Prednji album slik na 143 straneh je izdala založba »Carinthia« St. Josef — Vereina v Celovcu, očitno v propagandne svrhe. Da je to svojevrstna propaganda, kaže že prva slika »v spomin koroškega ljudskega glasovanja dne 10. oktobra 1920«. To je fotografski posnetek reliefa na »Abstimmungsglocke« v mestni farni cerkvi v Velikovcu, ki ni tako vedelo, da bi samo po sebi zaslužilo to mesto. Propaganda je propaganda, okusi pri tem različni, zato prepustimo slikoviti del okusu »Carinthie«. Ne moremo pa molče prezreti kratki uvod »Schönes Kärnten« Herberta Strutza, ki je preveden v angleščino, francoščino in italijanščino. Avtor v napihnjenih besedah slavi lepote dežele, »v kateri se ob meji čutijo sledovi slovanske in romanske soseščine«.

Več besed o Slovencih ne izgublja... V zgodovinskem pregledu podurja »frühgermanische Besiedlung« — zgodnje germansko naselitev, izkazano po »stoletnih najdbah«. Doveduje, da so po Langobardih »vdrli Slovani — porivani od Obrov — v to germansko ozemlje (Siedlungsgebiet), pa so se jim postavili nasproti Bavarci in pregnali okoli l. 750 Obre«. Ta domislica je podana v francoskem tekstu še jasneje v tem smislu, da so Bavarci leta 750 pregnali — Slovane!

Toliko v ilustracijo mentalitete ljudi pri »Sankt-Josef-Verein« v Celovcu, ki nam pri vsaki priliki in nepriliki očitajo glede Koroške — šovinizem.

Dr. J. Š.

Freytag & Berndt, Touristen Karten-Blatt 29: Kor- und Saualpe. Prednji dunajski kartografski zavod je ponatisnil »Touristen-Wanderkarte« v merilu 1 : 100 000, ki prikazuje v sredini Svinško planino in Gólico

ter nekaj soseščine, med to naše Strojansko hribovje ter državno mejo (ki pa ni zarisana!) od Libelič do Dravograda in nadaljnjo Dravsko dolino do Vuhreda. Imenoslovje, ki nas tu edino zanima, je vseskozi nemško, povzeto še po starih avstr. specialkah. Samo neka naša imena so stavljena v oklepaj, med njimi spakedrane oblike: Ljibeliče, Černče, Spodn. Dravograd. Upajmo, da se ta karta čimprej ponatisne z vrisano novo državno mejo ter pravilnimi slovenskimi nazivi.

Dr. J. Š.

Freytag & Berndt, Touristen Karten-Blatt 47: Ostkarawanken und Steiner Alpen. Podjetni kartografski zavod Freytag-Berndt u. Artaria na Dunaju je izdal nov zemljevid vzhodnih Karavank in Kamniških Alp v merilu 1 : 100 000. Prikazani teren obsega na severu še precejšen del Celovške kotline v Vrbskim jezerom ter mestoma Celovcem in Velikovcem; nekako po sredi lista poteka državna meja na grebenih Karavank od Golice na zahodu do začetka Strojanskega hribovja na vzhodu. Relief je podan nazorno in čitljivo v večbarvnem tisku na priznani način, samo imena so tiskana črno. Zemljevid res zasluži naziv »Wanderkarten« za turiste. Z našega stališča imamo edino glede imenoslovja tehtne pomisleke in bi bilo želeti, da bi ugledni zavod tudi to vskladil z ostalo eksaktno izvedbo. — Državna meja deli torej narisani svet na severno avstrijsko in južno slovensko polovico. Tudi na severu bivajo Slovenci ali po večini ali pa vsaj v znatnem sorazmerju; imena pa so tu tiskana samo nemško. Na južni polovici te doslednosti ni; še prav vsiljivo se tu tiskajo imena Assling, Jauerburg, Karner Vellach, debelo, Jesenice, Javornik, Koroška Bela pa drobno v oklepaju; pri imenih Bled, Radovljica, Tržič je vsaj prejšnja nemška oblika prišla v oklepaj. Ker tu ni več avtohtonega nemškega prebivalstva, tudi ni več po-

trebe po njih nazivih. Ravno s tega stališča pa so na avstrijski strani potrebni slovenski nazivi za orientacijo pri domačinih. Vendar pa tam slovenska imena sploh niso razvidna, tudi ne pri tako znatih krajih kakor Vrba, Celovec, Železna Kapla, Dobrla ves, Velikovec, Pliberk itd. itd. Kako okorna je nemška pisava, kaže ime Dragotschitschach v Rožu za naše Dragožiče; v Brodeh (Loiblthal) je n. pr. ime Mačić tiskano prav v tej obliki, ki je domačinom nerazumljiva, pravilno je namreč Mačič. — Zanimajo nas seveda imena ob državni meji. Vrhovi Karavank so se že v prejšnjih dveh Avstrijah prav v nasprotju z načelom ustaljenih geografskih imen stalno ponemčevali; kakor vidimo, se ta proces še vedno in neznanstveno nadaljuje. Naš Stol nosi samo ime Hochstuhl in Kelinstuhl; novo je severno Johannsenruhe za Zeleno trato in Gaisberg 2016 m za Ovčji vrh (Kozjak je le grapa od vrha na sever). Še bolj neznana so domačinom imena od tod na vzhod do Ljubelja. Ravno na avstrijski strani je neznano ime Deutscher Berg 2181 m za prej nesporno in mednarodno Vrtačo. To ime se je pri nas že opetovano pojasnjevalo; iz lista Slovenski vestnik od 19. XI. 1954, ki izhaja v Celovcu, pa smo zvedeli, da je odbor pristojne občine Slov. Plajberk (Windisch Bleiberg) prav uradno protestiral proti novotariji z Deutscher Berg, ker da je to ime domačinom nerazumljivo. Novo ime diha še prav svež hitlerjanski duh; zato se z njim ne moremo sprijazniti! — Greben na vzhod je na avstr. kartah od nekdaj nosil ime Zelenica; za potrebno natančnost na zemljevidu v tako velikem merilu pa je to ime preohlapno. Naziv »Zelenica« je pok. dr. Tuma ravno pri poizvedbah na avstrijski strani pojasnil v Planinskem Vestniku XLVIII 1948, na str. 135 (na Koroški strani Spodnja Zelenica, na kranjski Gornja in Štanjska Zelenica, vse predvsem pašniki!) Pri domačinih sem slišal imena: Palec za 2027 m, Visoki Zelenici za nadaljnji greben do 1837 m, potem pa Na Možeh 1785 m do prelaza 1705 m »Črez Zelenico« (višine navedene po »Karavanke, Kamniške Alpe in sosesčina«). Hrbet od prelaza »Črez Zelenico« do Ljubelja je Ljubeljščica. — Južna »Be-

gunschitza« in vzhodna »Koschuta« sta prav nepotrebno zapisani v tem pravopisu. Severno zopet nekaj svežih imen: Eselsattel za prelaz Oselca (to je »osedlica«), Ferlacher Horn za Grlovec, Jabornik za Javornik, Freiberg (!?) za Žetiče, Terklturn za Medvedjo raven in Medvedjo peč. Čudno se čitajo tudi vzhodno: Ple-schiwetz, Petschounik, Kaltenberg (Mrzla gora)! — Avstrijsko kartografijo je treba še opozoriti, da hrib 672 m južno od Klopinskega jezera ni Gačarca, temveč Gračarca (od osnove grad), pri Dobrli vesi pa 607 m ni Kolm, temveč Holm. — Še marsikaj bi bilo treba pripomniti k tej lepi karti; pa upajmo, da bo prihodnja naklada tudi v imenoslovju bolj načelna.

Dr. J. Š.

Ingo Findenegg: Kärntner Seen naturkundlich betrachtet. Klagenfurt 1953. Znano je, kolike važnosti so za tujski promet Koroške njena slikovita jezera; z njimi si je pridobila pridevek: deželna jezer. Avtor Findenegg, vodja botaničnega vrta v Celovcu, je o tem naravnem bogastvu dežele izdal že serijo razprav. Predmetni 15. posebni zvezek Prirodoslovnega društva za Koroško podaja to tvarino v izbrani (očitno propagandni) opremi, vendar pa s strogega limnološkega stališča. Limnologija je veda o sladkih vodah, obrača pozornost na jezero kot celoto kakor na posebnosti vode (množina, globina, temperatura, barve, kemična svojstva, propustnost žarkov) ter v vodi živeče rastlinstvo (plankton) in živalstvo. Po teh smernicah razpravlja avtor predvsem o dolinskih jezerih, manjša visokogorska omenja le mimogrede. V splošnem deli jezera na štiri večja (Vrbsko, Milštatsko, Osojsko in Belo jezero), tri srednja z nad 1 km² površine (Baško, Hodiško in Klopinsko jezero) ter številna manjša. Zvemo, da ima dežela okoli 200 jezer, vštevši visokogorska, ki pa zavzemajo skupaj le nekaj nad 60 km² površine. Največje je Vrbsko jezero s površino blizu 20 km², povprečno globino 43 m (največjo 84 m); po množini vode (840 milij. m³) pa ni največje, za celo polovico ga prekaša Milštatsko jezero, ki ima površino nekaj nad 13 km², zato pa srednjo globino 86 m (največ 140 m) in množino vode 1228 milij. m³. Nekako podobno

razmerje je med Osojskim in Belim jezerom (Weissensee); poslednje ima k temu še najvišjo nadmorsko višino 830 m. Med srednjimi ima Baško jezero 2.35 km² površine, Hodiško in Klopnijsko sta nekako za polovico manjša, vkljub temu pa ima Klopnijsko skoraj toliko vode kakor Baško, ker dosega večje globine (povprečno 26 m, največ 46 m).

V posebnem delu obravnava avtor obširno posamezna jezera po pokrajinah in posebnostih v zvezi s tem. Besedilo ponazorujejo lepe celostranske fotografije na boljšem papirju.

Dr. J. Š.

Franz Kahler, Der Bau der Karavanken und des Klagenfurter Beckens. Klagenfurt 1953. Avtor Fr. Kahler je že v številnih spisih razpravljal o zemeljski zgodovini Koroške, zlasti Karavank in Celovške kotline. V predmetnem posebnem zvezku Carinthio II, ki jo izdaja Prirodoslovno društvo v Celovcu, podaja na 74 straneh zgoščeno in pregledno dosedanje izsledke o zgradbi tega geografskega področja (Karavanke, Celovška kotlina), počenši od najstarejših geoloških plasti pa do najmlajših. Kot najmlajše pogorje Vzhodnih Alp označuje ravno Karavanke. V njih nastanku in zgradbi pa vidi ključ za spoznanje dogajanja, ki je vplivalo na jugovzhodne predele Alp sploh (str. 70). Pravi, da zahtevajo novo proučitev gibalne sile, ki so delovale v alpsko dinarski brazgotini med severno in južno verigo Karavank, težišče te proučitve pa leži na jugosl. ozemlju (str. 71). Tako opozarja na str. 17, da strokovnjaki napeto pričakujejo objavo jugosl. geologov o sestavi temeljnih plasti, katere bo odkril globinski rov, ki se vrta med Prevaljami in Črno (Žerjav) za vodovod; zlasti veliko prečno prelomnico Meže je treba z novimi metodami raziskati, ker spada ta prostor med najvažnejše Vzhodnih Karavank (str. 54). Kamniške Alpe postavlja k enoti (Einheit) Košute (str. 51), tozadevno alpidsko gibanje pa ima za najzanimivejši problem (str. 48) predela okoli Tržiča. — Tudi severno v Celovški kotlini odkriva nerešena vprašanja, ki se tičejo določitve starosti in pogojev usedanja gurskega (satniškega) konglomerata, ki sega od Baškega jezera do Holma vzhodno

Dobrole vesi; v tem vidi glavni problem Celovške kotline (str. 32).

Ta in mnoga druga vprašanja postavlja za rešitev, zato bo tehtna razprava zanimala predvsem naše strokovnjake, saj jih kliče k sodelovanju na velikopotezni in sklenjeni novi raziskavi Karavank (str. 70).

Dr. J. Š.

Festschrift zum 100-jährigen Bestehen des naturwissenschaftlichen Vereines für Kärnten. Klagenfurt 1948. Enajsti posebni dvojni zvezek Prirodoslovnega društva v Celovcu je v I. delu posvečen predvsem stoletnemu jubileju obstoja tega društva, ki na Koroškem opravlja raziskave in razprave kakor drugod strokovna fakulteta. Stoletno dobo obstoja šteje od 24. X. 1848, ko se je v okviru Kmetijske družbe slavnostno otvoril »Naturhistorisches Museum« pod lastno upravo. Pri teh zgodovinskih reminiscencah le mimogrede omenja našega rojaka, prof. Matijo Ahaclja, da sta on in P. Dobida že od leta 1841 poljudno predavala rokodelcem in urečila tehnično predšolo s poukom v dveh razredih. Inicijativnost prof. Ahaclja pride edino pri poročilu o vremenskem opazovanju nekoliko do veljave, ko omenja, da je on že leta 1813 začel vestno meriti in zapisovati zračni tlak, toploto, vlago, oblačnost, vetrove, padavine in množino ozona; te beležke je opravljal tako vneto, da je n. pr. 22. novembra 1845 opoldne še opravil tozadevne zapiske, ponoči nato pa je umrl. Vse druge njegove zasluge, ki so dovedle do strokovnega delovanja društva (da je bil od 1820 dalje kancler Kmetijske družbe, urejeval njeno glasilo Blätter für Landwirtschaft und Industrie do 1837, v letih 1844/45 pa Mitteilungen... da je od 1825 opravljal tudi stolico naravoslovja itd.), pa zamolčuje. — Iz tega poročila zvemo, da deluje vremenska opazovalnica na Obirju od leta 1846 dalje, botanični vrt obstaja od 1864, leta 1848 urejeni muzej je prevzel mnoge in slikovite privatne zbirke (Wulfen - Hohenwart, graf Egger, Rosthorn i. dr.) in dobil leta 1883 lastno poslopje »Rudolfinum«. Zvezek prinaša nadalje še razprave: Strugger, Das lebendige Stoffsystem »Protoplasm«; Findenegg, Vorkommen und Verbreitung der Wirbeltiere in Kärnten; Lukesch, Die hundertjähri-

gen Temperatur- und Niederschlagsmessungen in Klagenfurt.

Ves drugi zvezek obsega račprava dr. Vikt. Paschingerja, Pasterzenstudien, v kateri poroča o zgradbi tega ledenika, o njegovi snežni moreni, kopnenju, gibanju in zgodovini zadenih meritev.

Himalajsko imenoslovje. Pod tem naslovom je bil v 10. št. PV 1955 objavljen tehten in za nas, ki se bavimo s prevajanjem knjig o Himalaji v slovenščino, zelo važen članek (gl. PV 1955, št. 10, Razgled po svetu). V februarju letošnjega leta izide Herzogova Anapurna, verjetno še istega leta švicarska knjiga o vzponu na Mt. Everest in, kakor čujemo, tudi Buhlova knjiga o Nanga Parbatu. Dobro bi bilo, da se, preden ta dela zagledajo beli dan, zedinimo glede pisave himalajskih krajevnih in osebnih imen.

Kdor je prebral nekaj del iz vedno obširnejše literature o Himalaji, bo presenečen, na kako različne načine zapisujejo razni himalajci nekatera težje izgovorljiva in problematičnejša imena šerp ali krajev, rek, vrhov ipd. Mnogo činiteljev igra tu vlogo: Raziskovalci so raznih narodnosti; imajo boljši ali slabši posluš za tuj (in to kako tuj!) jezik; zapisujejo imena tankovestno ali pa tudi malomarno.

V glavnem so se zdaj že zedinili glede pisave večine imen, le nekatera so še močno negotova. Za nas je brez pomena, da bi se udeleževali sporov n. pr. o pisavi slovitega samostana na poti k Everestu in ugibali, ali ima prav C. Regamey, ki zagovarja pisavo Thiangboče, ali pa P. Vittoz, ki odločno zahteva, naj se piše Thangpoče. Držimo se prvega zapisa, ker je splošno razširjen. Če pišejo Angleži Kakakoram, bomo mi vendarle rajši sledili Nemcem, Francozom in Italijanom, ki pišejo in izgovarjajo Karakorum, ker se je pač to ime pri nas udomacilo v tej obliki. Glede pisave imena najbolj znanega šerpe se upravičeno sprašuje P. Vittoz, ki odklanja pisavo Tensing, češ da je kočni g čisto samovoljen in neutemeljen okrasek, ali je še čas spremeniti ime, ki je postalo tako slavno. Menim, da bo to šlo težko.

Predlagam naslednjo transliteracijo v naš jezik: Popolnoma brez smisla bi bilo pisati ch mesto č ali sh mesto

š, ko imamo vendar za oba glasova natanko ustrezajoči črki. Posebno velja to za tiste jezike, katerih pisava tudi sama sloni na fonetičnem načelu in to so razen tibetanskih skoraj vsi. Koliko lažje bodo torej zapisovali razna imena naši bodoči himalajci kakor pa člani neslovanskih himalajskih odprav! J bi mi pisali kot dž, y kot j. Nerodnejša se mi zdi stvar z glasom, ki ga odločilni himalajski filološki forumi zaznamujejo s ts. Ali je to res vedno c? Brez moči smo pa pri pisavi črke r. R je vedno trd razen v kons. skupini tr, dr, kjer je komaj slišen. Za pravo izgovorjavo si bo pač treba to zapomniti. Glede h-ja bi bilo pametno, da se držimo Vittozovega načela: kjer je negotov, ga izpustimo. Tako bomo pisali Tibet in ne Thibet, Katmandu in ne Kathmandu. Nisem pa za njegov predlog, naj se piše namesto dosedaj običajnega h za oznako aspiracije apostrof '. Tako naj bi bilo prav ne Bhotia, ampak B'otia. S stališča Francozov in Angležev je ta način pisave seveda pаметen, kajti prve bo zavedlo, da bodo n. pr. ph brali kot f, drugi pa bodo spet th izgovorili po svoje. Pri nas za tak način pisave ni razlogov. Pravega h-ja v tibetanščini skoraj ni. Pač pa je aspiracija tako močna, da se izgovarja kot h in vrh tega tako važna, da je nikoli ne smemo prezreti. Opustitev pridiha lahko privede do hudih napak. Samo en primer: kangpa = noga, khangpa = hiša. Čemu torej ne bi označili tega krepkega pridiha kar lepo s črko h?

Poseben problem je tudi naglas. O tem ne vemo ničesar. Gotovo je samo to, da verjetno polovico imen naglašujemo napak. O tem sem se prepričala, ko sem se nedavno dlje časa razgovarjala z Nepalci iz Katmanduja (seveda v angleščini) in posebno dobro poslušala izgovorjavo njihovih domačih imen. V besedo Pokhara n. pr. smo bili doslej vedno vajeni naglašati a. Nepalec je naglasil o, in sicer tako odločno, da se je a kar izgubil.

Želeti bi bilo, da bi se k prejšnjim in tem izvajanjem oglasil še kdo s kritičnimi pripombami. Jaz sama sem prepričana, da bomo vseh teh negotovosti in ugibanj, kako pisati himalajska imena v našem jeziku, rešeni, čim prodro tudi Slovenci v ta daljni, tuji in čudoviti svet. Naš človek ima

posebno tanko uho za tuje jezike in ker je po navadi tudi natančen in temeljit, smemo upati, da se bo potrudil ime pravilno slišati in ga natanko zapisati. Dotlej pa si moramo pomagati, kakor vemo in znamo.

Lilijana Avčič

Angleška planinska bibliografija. Med Angleži vlada veliko zanimanje za planinsko literaturo. Ankete in statistike pokažejo, da mnogo več ljudi bere knjige o gorah, kot jih pa dejansko hodi v gore. Zato je Janet Adam Smith na 24 straneh izbrala najboljšo literaturo in najpomembnejšo planinsko literaturo ter jo razporedila v šest skupin. V prvi skupini našteva knjige, ki pišejo o evropskih gorah, v drugi o gorah izven Evrope, v tretji knjige o Everestu, v četrti historična in biografska dela, v peti razne antologije, v šesti pa različna tehnična dela. Bibliografija prikaže že z izborom del razmah, napredek in idejnost angleškega alpinizma. Knjigo je založila Cambridge University Press.

J. B.

The Abominable Snowman Adventure. Ralph Izzard, po poklicu žurnalist, ki pa ne zahaja v gore, a se kljub temu dobro razume na planinsko literaturo, saj je napisal knjigo o uspešnem vzponu na Everest, je napisal že svoje drugo planinsko delo. V 302 strani obsegajoči knjigi pod naslovom »The Abominable Snowman Adventure«, ki jo poleg teksta krasi še 57 fotografij in 9 risb, je popisal potek odprave, ki jo je organiziral časopis Daily Mail z namenom, da bi našla končnoveljavne dokaze o bivanju himalajskega snežnega človeka. Odprava teh dokazov ni našla in je verjetno s tem dala zadnji udarec raznim domnevam in mišljenjem, ki vznemirjajo človeško fantazijo že skoraj šestdeset let. Izzard zanimivo pripoveduje o poteku odprave in popisuje razna znanstvena raziskovanja.

J. B.

»Knjiga o gorah«. Planinska ideja je med Angleži zelo razširjena in knjige o gorah najdejo vedno dovolj kupcev. To dokazuje tudi luksuzna knjiga »The Book of the Mountains«, ki ima med dve sto tisoč besedami teksta tudi 64 strani fotografij in stanje 10 angleških funtov ali 25 dolarjev. Uredil jo je Spektorski. Knjiga pri naša živahne opise vzponov, pri ka-

terih so udeleženci le za las ušli smrti, pripoveduje o življenju in delu ljudi pod gorami v Alpah in v Boliviji, daje znanstvene opise strukture gora, snega, vetra, gorskega prava in vegetacije, opisuje boje in vojne preko gora od Hanibala do gverilskih bojev v Pirenejih ter zaključuje s poetičnimi opisi lepote gora. Vsekakor zelo pestra in nadvse koristna izbira.

J. B.

Turistički vodič po republiki Bosni in Hercegovini je imenitno in okusno, a prav gotovo trudapolno delo, ki ga je izdala »Turistična zveza« B. in H. Avtorja tega vodnika, Adem Kamenica in Ljubo Babič, strokovnjaka za turizem v B. in H., sta ob sodelovanju univerzitetnih profesorjev, znanstvenikov ter strokovnih delavcev na 272 straneh priročne knjige malega oktava v zgoščeni obliki uredila obsežen material, po katerem se popotnik prav lahko znajde in spozna kraje, ljudi in njihovo življenje v preteklosti ter sedanjosti.

Po splošnih podatkih o republiški informativni službi sledijo trije deli tujskoprometnega in v splošnem zelo zanimivega gradiva, ki ga skladno povezujejo mnogi zelo lepi in zanimivi umetniški posnetki (90 na 31 prilogah v bakrotisku), načrti najvažnejših mest republike, številne skice prometnega ožilja, mnogobarvni geološki zemljevid ter šestbarvni zemljevid prometnega ožilja z označeno kilometražo. Tudi vinjete, ki zaključujejo posamezna poglavja, so stilno in smiselno bosenske. Kdor koli izmed nas bo segel po tem vodniku, ko bo potoval po bratski republiki, bo videl borbo dveh svetov: stari svet s kulturo trdo konservativnega elementa v zanimivem predelu »malega Orienta«, ki gineva ob zmagoslavnem ustvarjalnem delu mnogih spon sproščenega in naprednega ljustva. Novi svet gradi tovarne z visokimi dimniki, sodobne stanovanjske bloke in se izživlja v kulturi, ki je odraz gospodarskega napredka prej zaostale in zapostavljene dežele. Tako bo videl ob mnogih kulturnih spomenikih (muzejske zbirke, arheološke izkopanine, razvaline srednjeveških gradov, samostani, cerkve, nagrobniki, džamije, vodnjaki in druge orientalske zgradbe), ki jih vodnik omenja na mnogih mestih, burno,

trpko pa tudi slavno preteklost, zdrave ustvarjalno-umetniške sile in prizadevanja bosenskega ljudstva, spoznal njegovo borbenost in odpornost za politično in gospodarsko neodvisnost, spoznal pa tudi važno vlogo Lj. rep. B. in H. v celotni državi, njen razvoj in njeno neprenehno rast v socialistični sedanjosti.

Najvažnejši splošni geografski in geološki podatki o republiki, njenem podnebjju, o živalstvu, ki je še posebej obdelano pod lovom in ribolovom, ter podatki o rastlinstvu, ki jih v planinskem delu popolnjujejo navedbe redkih in zaščiteneh cvetic, pač zadoštujejo. V poglavjih o ribištvu in kajaštvu spoznamo najvažnejše vodovje in življenje v njih.

V drugem splošnem delu, ki opisuje naravno bogastvo in sedanji gospodarski razvoj republike, toplice, mineralne vrelece, promet in daje poseben poudarek turističnim področjem, se nam odpre pogled na gorski svet in planinsko tujskoprometno organizacijo na njem. Planinci so na svojih gorah zgradili 33 planinskih koč, domov in hotelov s 786 posteljami in 440 skupnimi ležišči. Opis posameznih planin, pristop k njim in do planinskih koč, čas hoje od postaje do koč ali od koč do koč, če je smer markirana ali ne, celo, če je potreben gorski vodnik — vse to je le nakazano, a je dosti, da se po teh podatkih moremo razgledati in odločiti se. Dobro so planinsko-turistično obdelane planine v okolici Sarajeva, središča planinstva v republiki, in tako tudi opisane v vodniku — tudi rezultat še dokaj dobro razgibanega planinskega življenja. Planine, ki so oddaljene od tega središča, pa so deležne obiska le redkih planincev, pa še ti morajo vzeti s seboj domačina - lovca ali pastirja kot vodnika, kajti gorski svet je ponekod še prvobiten. Pri Planinski zvezi v B. in H. je včlanjenih okoli 40 planinskih društev, toda pretežna večina teh se bori za obstoj, ker so pogoji za razvoj planinstva slabi ali pa ni nikogar, ki bi jih znal osnovati (neaktivno članstvo, slaba finančna sredstva društev, ni pobudnikov in vztrajnih obiskovalcev planin, ki bi s seboj pritegnili še druge v gorski svet, napačno naziranje, da more planinstvo uspevati samo tam, kjer so vi-

soke gore, ni strokovno-planinskega glasila, ki bi povezovalo planince v duhovno enoto itd.). Zato je v »Turističnem vodiču« navedenih le 15 različnih planinskih društev, ki imajo svoje domove in v njih razporejajo le tiste planince in turiste, ki so se pravočasno prijavili. Seveda je vedno nekaj prostora še za gosta, ki je prišel neprijavljen. Ne glede na planinsko organizacijo v gorah (koče, markirana pota), ki je še na začetku razvoja, bi bil že nujno potreben poseben planinski vodnik; ta bi izdatno dopolnil to, kar sta pobudna avtorja prijetne knjižice mogla le nakazati. Bosenske planince čaka še mnogo dela v njihovih gorah in za gore. Že same fotografije v vodniku pokažejo, kako krasen in zanimiv je njihov gorski svet, ki ga bo treba kmalu temeljito obdelati. Trd oreh! Ponatisniti J. Popovičev vodnik bi bilo napačno, ker je zelo pomanjkljiv.

Bolj zgovorno kot besedilo govori lepe umetniške slike o narodopisju (noše, plesi, običaji). Posebni odstavki poučijo obiskovalca o kulturi, zgodovini, likovni umetnosti in znanstveni dejavnosti Bosancev. Kar ni navedeno v teh poglavjih, je pač v III. delu vodnika, ki opisuje posamezne kraje, tujskoprometne zanimivosti, naravne lepote, zgodovinske spomenike, zdravilišča, gospodarsko dejavnost in daje podatke iz NOB. Ta del je urejen po komunikacijskih (železnice, avtomobilske ceste) progah. Zajeti so tu mnogi faktorji, važni pri razvoju tujskega prometa.

Sarajevu, najmočnejšemu kulturnemu in upravnemu središču republike, je posvečenih 30 strani besedila in 14 lepih slik. —ič.

The geographical magazine: London, May 1955. — V 52 strani obsegajoči številki, ki je precej napolnjena tudi z inserati, najdemo več zanimivih znanstvenih, pa tudi poljudno znanstvenih člankov. Beremo o rimskih kovancih, o pticah-selivkah, ki prihajajo v Britanijo s Skandinavskega polotoka, o indijanskem plemenu Oyana v Guajani v Južni Ameriki ter o holandskih zemljevidih Indonezijskih otokov ter Avstralije v 17. stoletju. Najbolj zanimiv je za nas seveda članek Toma Weira o jugoslovanskih Julijcih, torej o naših Julij-

skih Alpah. Članek bi lahko na kratko označili kot visoko pesem našim goram. Weira so napotile v Julijske Alpe že večkrat v slovensčino prevedene Longstaffove besede: »Dejstvo je, da po štiridesetih letih življenja, posvečenega goram, najbolj hrepenim po teh gorah, (sc. Julijskih Alpah). Znova jih želim obiskati, bolj kot kateri koli drugi predel Alp, bolj kot si želim znova videti ledeni Kavkaz ali Himalajo ali gore Kanade in Aljaskе, bolj kot tisto neizrekljivo luč nizkega sonca, rumeno kot trobentice na fantastičnih vrhovih Arktike. Mislim, da so ti moji občutki v veliki meri posledica njihove presenetljivo velike misterioznosti. V primeri s temi gorami so Dolomiti lahko razumljivi.« Čeprav Tom Weir ni tak mistik kot veliki angleški alpinist Longstaff, je našel v naših gorah vendarle popolno potrdilo njegovih besed. Julijske Alpe je prehodil iz Rateč po dolini Planice, nato je šel v Trento, na Triglav in preko Sedmerih jezer in Komarče v Bohinj; za zaključek si je ogledal še Martuljkovo skupino, ki je edinstvena celo v tej najlepši gorski skupini. »Gorske razdalje, za katere rabiš v Himalaji mesec dni hodà, prehodiš tukaj prav čarovniško v enem dnevu.« Opoldne še med žitnimi polji v Gornjesavski dolini, zvečer že pod snegovi in skalnimi skladi Jalovca. V Trenti se spominja pisec Kugyjevih besed, ob Triglavu narodnih bajk in pesmi, ki jih pojo o tem vrhu zaslanjani plezalci po kočah. Triglavski

Podi se mu zde pokrajina z meseca, pot do Hribaric ga spominja tipičnih pustinj v Tibetu, v dolini Sedmerih jezer pa stopi med smrekova drevesa, kot rastejo le v Kanadi. Kos zapadne Amerike v Evropi! In da bi bil krog teh mednarodnih primerjav zaključen, doživi pisec v Koči pri Sedmerih jezerih še tipično škotsko nevihto z nalivi in z divjimi, raztrganimi meglami.

Tom Weir piše tudi, da je prebivalstvo teh predelov samo slovansko, da pa je kljub temu med obema vojnama potekala meja sredi gora. Natančne pa niso številke. Slovenci nismo dvomilijonski narod in tudi število organiziranih planincev pri nas ne znaša 65 000. Kot varčen Anglež omenja Weir tudi, da je pri nas zelo gosta mreža planinskih postojank, kjer se dobi oskrba, sicer preprosta, a zadostna za osem šilingov, t. j. za okroglo 340 din na dan.

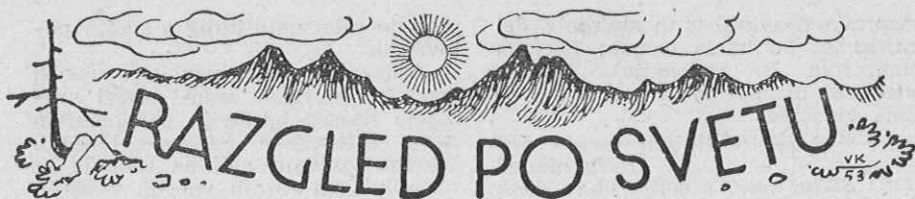
Toda ta članek, ki smo ga Slovenci res lahko veseli in ki nam je lahko v ponos, je šele polovica Weirovega prispevka. Članek dopolnjujeta dve celostranski barvni fotografiji Trente in prizora s poti proti Triglavu ter še trije manjši, a prav tako barvni posnetki. Na prvem vidimo Martuljkovo skupino iz Gornjesavske doline, na drugem Dolino sedmerih jezer, na tretjem »mesečno pokrajino« pod Triglavom. Posnetki so odlični in prvovrstno reproducirani, tako da v polni meri dopolnjujejo Weirov poetični tekst.

J. B.

Popravek: Tov. Čanžek Janez iz Hrastnika se opravičuje za pomoto v PV 1955, št. 12. V naglici je zamenjal sliko Ojstrice in Savinega Kuka.

☆

Prispevki za gradnjo »Zlatoroga«: Mastnak Jože din 200.—, Glavač Tine din 200.—, oba iz Ljubljane; Jonko Leopold, Bovec din 200.—; dr. Urbanc Anton, Ljubljana din 5000.—; dr. Potočnik Miha, Ljubljana din 613.— (od honorarja PV); Zinauer Milan, Prosenc Živojin in Škrajnar Tone iz Ljubljane din 300.—; Orel Tine, Celje din 500.—; prof. Kunaver Pavel 5 % vseh honorarjev PV.

RAZGLLED PO SVETU

Plaz je vzel gorsko zavetišče »Eugenio Sella«, last sekcije Domodossola (CAI), v višini 3150 m ob vznožju Cima di Jazzi. Ruševino in opremo je odnesel skoraj do Pecetta (Macugnaga).

Tečaji so za športno in planinsko vzgojo nujni. Pri nas bi jih bilo lahko še več, posebno alpinističnih in planinskih. Švica ima vsako leto na tisoče udeležencev za najrazličnejše pagnoge telesne vzgoje. Med njimi odpade vedno visok procent na zimsko in letno alpinistiko in seveda na smučanje.

Nov tip smučskih vezi, ki bi enako veljale za dirkališče in za nepreorane snežne poljane, iščejo tudi v Nemčiji. C. Luther se popolnoma strinja z izvajanjem angleškega zdravnika Campella in poudarja pomembno vlogo angleškega smučarstva, čeprav Angleži danes ne vodijo v smučskih tekmovalnih. V alpskih deželah, opremljenih z nešteti smučarskimi vzpenjačami in zraven njih s standardnimi pistami, se še razpravlja o odgovornosti smučskih dirkačev, ki postajajo nevarni za zložnejše smučarje in gledalce. Dr. Theo Kaeslin je v Les Alpes (marec 1955) napisal: Vsak smučar se mora zavedati svoje odgovornosti do vseh, ki se gibljejo po progi. Prekršek predpisov ne more imeti težkih posledic samo zanje, marveč tudi za smučarja, ki jih krši.

Znanstveni uspehi italijanske ekspedicije na K2 so geografskega, geofizikalnega, geološkega, etnološkega in paleontološkega značaja. Italijani se ponašajo z dvojnimi sestavam svoje ekspedicije. Desio pravi, da se je držal italijanske tradicije in posnemal zgled Vojvode Abruškega. Vsak je dobil natanko določeno nalogo in jo disciplinirano izvršil kljub izredno sovražnemu vremenu. Znanstveni del ekspedicije je sicer ostal v senci, ni pa nič manj važen kot alpinistični. Desio pravi, da so znanstveniki na-

brali toliko materiala, da ga ne bodo obdelali v treh letih. V ekspediciji je delal dr. Bruno Zanettin iz padovanske univerze. Zanimal se je za geologijo in petrografijo. Gravimetrične in magnetometrične raziskave je vršil geofizik prof. Marussi iz Trsta, etnografske in paleontološke prof. Graziosi iz Firenze, geodetske in topografske pa zastopnik Vojnega geografskega inštituta kapetan Lombardi. Znanstveniki so raziskovali dolino reke Stak, dolino Turmik, ledenik Baltoro, ledenik Younghusband, Sarpo jezero in vrsto drugih. Desio je bil tudi v Kabulu, glavnem mestu Afganistana in pripravil tla za italijansko ekspedicijo v tej državi (Hindukuš). Svojo znanstveno misijo je Desio povezal tudi z Indijo. Velika je zbirka živali in rastlin, ki žive v višini 4000 m. Prof. Graziosi je ugotovil nekaj paleolitskih postaj in nabral v Pandžabu veliko zbirko fosilov.

Italijanski fiziolog Angelo Mosso je eden od prvih, ki so znanstveno preiskovali fiziološke probleme alpinistične dejavnosti. Že l. 1894 je v majhnem observatoriju Regina Margherita na Punta Gnifetti (4560 m) v skupini Monte Rosa vršil svoje preiskave. Observatorij je bil zgrajen l. 1892, povečan pa od 1894 do 1902. V Italiji imajo danes inštitut, ki se imenuje po Mossu na Oleno (3000 m).

Rivista Mensile poroča v zadnji številki letnika 1954 o slovesnosti, ki so se vršile v čast Desievi ekspediciji v Genovi, Milanu in v vseh mestih, od koder so doma ljudje ekspedicije. Vsi nagovori so polni patetičnega patriotizma, proslavljanje pa v takšnem stilu, kakršnega drugod ni bilo opaziti. Samo poročilo o tem obsega 7 drobno tiskanih strani običajnega formata. Povsod so bile slovesnosti združene tudi s cerkvenimi obredi.

Dr. R. Jonas, vodja prve avstrijske himalajske ekspedicije, je napisal v Časopisu za telesno vadbo in vzgojo

razpravo »Navkreber in navzdol«, del knjige, ki bo imela naslov »Higiena planinstva in smučanja«. Gotovo Nietzsche ni imel povsem prav s svojima verzoma:

*Wie komm'ich am besten den
Berg hinan?
Steig nur hinauf und denk
nicht dran!*

Dr. Jonas svetuje duškanje vsakih 15 minut po eno minuto, kar pri štirih urah znese komaj četrto ure zamude. Dr. Jonas je član alpinistične gilde Naturfreunda. Izdal je tudi knjigo »Ho Pasang!«, v kateri pripoveduje zgodbo avstrijske ekspedicije na Sainpal, ki se ni končala uspešno. Zaradi smrti Karla Reissa je Alpenland — Schutzhütten Rundschau napadla »Naturfreunde«, češ da so z gorami samo »politično zvezani«. Glasilo socialističnega planinstva je na to ostro reagiralo in omenilo med drugim tudi curriculum vitae ljudi, ki stoje okoli ÖAV oz. »Rundschau«. Cika na nacistične. Vsekakor za naše zveze s tujimi planinskimi organizacijami poučno.

Orientacija v gorah je za uspešen potek ture gotovo zelo važna. V tehčajih, ki jih prireja avstrijski Naturfreund zavzema šolanje v orientaciji zelo važen predmet. O tem obširno govori jubilejni zbornik ob 60-letnici te socialistične planinske organizacije.

Karači, ki se čisto omenja v poročilih o ekspedicijah v Himalajo, je imel l. 1947 komaj 400 000 prebivalcev. V sedmih letih je število prebivalcev naraslo na 1 400 000 prebivalcev, predvsem zaradi muslimanskih beguncev iz Indije. Zato je v Karačiju mnogo begunske bede. Tako v Pakistanu kakor v Indiji je delovna sila zelo poceni, cenejša od vsakega stroja. Cestni delavec zasluži pol drugo rupijo na dan, to je 160.—din.

70 dialektov govori Indija in to tako različnih, da se v Indiji pripadniki različnih dialektov sporazumevajo v angleščini. Šele zadnja leta se v vseh šolah uvaja dialekt »hindi« ali hindustani.

Dr. Tichy je l. 1935 kot 23-letni mladenič celo leto križaril po Indiji z motorjem, zlozljivim čolnom, po železnici in peš. Bil je takrat tudi v Kašmiru, v Pakistanu in Afganistanu, v romarja preoblečen pa je prodril tudi v Tibet. 20 let kasneje je postal eden najbolj znanih himalajcev. Na-

pisal je celo vrsto knjig o svojih potovanjih.

Univerza v Marburgu je s poskusi dognala, da razni sadni sokovi uničujejo tifusne bacile in preprečujejo razne infekcijske črevesne bolezni. Ugodno vplivajo tudi na zobovje in zdravilno pri raznih vnetjih v ustih.

Durmitor popisuje v glasilu ÖGV »Gebirgsfreund«, Kurt Siebert (junij 1955). Dunajska družba je najprej vozila s kajakom po Tari, nato pa obiskala običajne vrhove v Durmitorju. Primerja ga Dachsteinu, kakršen se vidi iz Gosaussee, in ne more prehovati lepote naše domovine.

ÖGV (Österreichischer Gebirgsverein) ima bogato izposojevalnico alpinističnih rekvizitov, ki se je poslužuje predvsem mladina. Na skupščini 26. marca 1955 so poročali, da imajo 1633 raznih vodičev, 2000 zemljevidov, 280 cepinov in derez, 22 busol, 8 perlonskih vrvi, 29 navadnih plezalnih vrvi, 34 ledeniških vrvi in 10 šotorov. ÖGV ima akademsko skupino, alpinistično, mladinsko, prirodoslovno, kajakaško, pevsko, folklorno (plesno) in športno skupino.

ÖTK (Österreichischer Touristenclub) je eno največjih turističnih podjetij v Avstriji, saj ima v 53 planinskih kočah 2706 ležišč (768 postelj, 1467 skupnih in 471 zasilnih ležišč). Ima 8 objektov, ki imajo po več kot 100 ležišč. Največji je Baumgartnerhaus na Schneebergu, ki ima 218 ležišč. Med znanimi kočami je Defreggerhaus v Gross Venedigerju. Poleg tega ima ÖTK eno kočico brez ležišč in dve odprti zavetišči.

Ledeniki v Avstriji so tudi l. 1954 nazadovali. Merili so 74 ledenikov in od teh samo dva nista nazadovala. Vendar je usihanje manjše kot v letu 1952 in 1953.

Slovensko smer v Triglavski severni steni popisuje Lisl Buchenauer v Mitteilungen des ÖAV (april — maj 1955). Na kratko navaja historiat in oznako smeri in se sklicuje na oceno dr. P. Kalteneggerja v Kugyjevi knjigi »Fünf Jahrhunderte Triglav«, stran 260—261. Steno primerja ogromnemu odru, gore v okolici pa orjaškim kulisam. Izstopila je naravnost po Slovenskem stebru. V istem biltenu so navedene in na kratko ocenjene publikacije naše Planinske založbe. Za karto »Julijske Alpe« (1 : 75 000) pravi

H. Paschinger, da je podobna izdajam Freytag — Berndt. Vendar po izdelavi ne dosega kart, ki jih izdaja ÖAV. Odlična pa se mu zde na karti pojasnila v nemščini. Isti recenzent pravi za knjigo »V naših stenah«, da je to resen in dobro utemeljen plezalni vodnik. Za »Aljaža« pravi, da se danes ne slavi samo kot velik planinec, marveč kot markantna nacionalna osebnost slovenstva. Knjižica se mu zdi pomembna tudi zato, ker prinaša del zgodovine Du ÖAV na »jugovzhodu«. Ob »Hacquetu« pa pripominja, da oba zvezka kažeta, koliko pobud je slovensko planinstvo dobilo iz »nemško govorečega« alpskega področja.

Zabico na pet zob prodajajo v Švici kot nadomestilo za dereze. Zabica pristoji na vsak neokovan čevelj in se s širokim jermenom pripenja oz. veže na nogo. V Fellitalu (Uri) so našli predhodnika te priprave za lažje ture po snežnih in travnatih vesinah še iz časov Suvorova (l. 1799).

Švicarska prirodoslovca F. Schmid in J. Buetiger sta več kot eno leto raziskovala favno in floro v Kašmirju, Pamiru, v območju Karakorum, Nanga Parbata in K2. Potovala sta večji del v višini 2000—5000 m in nabrala 25 000 žuželk in 5000 rastlin. Poskušala sta se povzpeti na brezimeni vrh nad 6000 m, vendar jima vreme ni šlo na roko. Za pomoč sta imela štiri hunze in tri mule, finančno podporo sta pa dobila od švicarskih znanstvenih ustanov. Naučila sta se urdu jezika in živela kakor domačini.

Na Lhotse Dyhrenfurth in Schneider nista mogla priti zaradi slabega vremena in zaradi neprehodnih ledenih pragov. Ekspedicija, ki ima mednarodni značaj, se je posvečala raziskovanju vrhov od 5000—6000 m, predvsem kartografiranju Everesta in okolice.

Predor pod Mont Blancom je že nekaj let predmet tehnikov in gospodarjev, obravnavala pa sta ga že tudi francoski in italijanski parlament. Spomladi leta 1955 so baje pogajanja prišla do konca, rešeno je tudi vprašanje ventilacije predora, ki je bilo kočljivo.

100-letnica prvega vzpona na Monte Roso, ki so ga izvršili poleti l. 1855 brata Grenville in Christopher Smyth,

je obenem stoletnica pravega alpinizma v zermattski pokrajini. Do leta 1854 so prišli le na Breithorn, nato pa so leto za letom pionirji stopali na temena ostalih vrhov po imenu: Allalin, Dom, Weisshorn, Nordend, Rothorn itd., dokler ni l. 1865 »podlegel« tudi Matterhorn.

Sir Edmund Hillary je bil imenovan za šefa baze Mc Murdo Sound, od koder bo krenila commonwealtska ekspedicija l. 1957 ali 1958 v Antarktiko, da preišče gorovje v deželi Victoria.

Maurice Herzog, ki je obenem predsednik CAF in GHM (Club Alpin Français in Groupe de Haute Montagne), je v prvi številki združene revije »La Montagne in Alpinisme« izjavil, da je bilo doslej utemeljeno ločeno izhajanje, da pa bi nadaljnje tako izhajanje pomenilo le nepotreben luksus. V novi reviji bo bralec našel odmev največjih gornjskih dejanj v svetu in v Franciji, obenem pa odmev najskromnejših planinskih dejanj. Herzog se zaveda, da je to »omnibusno« načelo za revijo težavno, da pa je vendarle mogoče voditi revijo po njem, če sodelavci znajo ljubiti vse, kar je z gorami v zvezi.

20-letnico vzpona preko severne stene Grandes Jorasses je francoska revija »La Montagne et Alpinisme« proslavila s člankom Rudolfa Petersa o poskusu v Grandes Jorasses leta 1934, ki se je tragično končala za Petersovega tovariša R. Haringerja. 28. in 29. junija 1935 pa je Rudolf Peters z Martinom Meierjem uspel dovršiti eno največjih dejanj v odkrivanju Alp. Petersov članek je opremljen z osmimi mogočnimi posnetki Walkerja. Peters in Haringer sta bivakirala na ledeniku Leschaux pred vstopom v steno, toda čakati sta morala na lepo vreme več dni. Stena je visoka 1500 m. Najboljše naveze vseh alpskih narodov so se poskušale v njej, a nobena še ni dosegla resnega uspeha. Nemca Brehm in Ritter iz Münchena sta v kuloarju med Pointe Walker in Pointe Whymper, dvema najpomembnejšima vrhovoma v Grandes Jorasses, postala žrtvi vremenskega preobrata. Haringer in Peters sta se več let pripravljala za to steno, to jima je bil največji cilj, življenjska tura. Vendar je imel Peters pri vstopu občutek, da si je kljub vsemu

še ni ogledal dovolj. Prvi dan sta nameravala premagati 250 m ledu z naklonino 70°. Peters ni računal s spremembami, ki lahko nastopajo iz leta v leto, posebno ledeni ozebniki, ki spreminjajo naklonino. Oba sta pa računala, da bosta za steno potrebovala vsaj tri dni. Ob prvem soncu, ki je posijalo v steno, sta naletela na nepreračunljivo težavo: padajoči led in kamenje. Zato sta se umaknila iz žleba in hitreje napredovala. Po prvem bivaku ju je prehitel chamoński vodnik Charlet, ki je bil v steni že dvajsetkrat, a je vselej obrnil na istem mestu. Pohitela sta za njim: Haringer je plezal v skali s čevlji, okovanimi s tricouni, Peters pa led in sneg z derezami. Njun strah je bil odveč. Charlet je spet obračal na svojem usodnem mestu, kjer led preide v strme plošče, oboje v naklonini 70°. Nemca sta to mesto obvladala in prekmalu ju je stena prisilila k drugemu bivaku v neusmiljenem mrazu. Ta bivak, pravi Peters, jima je utrl pot k vrhu, v notranjem duševnem svetu, v moralnem oziru. Naslednje jutro sta pridobivala višino v skrajno podedenem terenu, kjer je varovanje žrlo čas. Okoli poldne sta dosegla vrhno tretjino stene. Zavriskala sta, ko sta nad seboj zagledala teme gore in greben, ki bi ju pripeljal na vrh. Tedaj je prišel iznenada vihar, kakor udarec s pestjo, ju zasul s točo, sodro, slapovi in plaziči. Odločila sta se, da se vrneta po ledeni vesini in se stisneta pod skalnat prag. Bilo je okoli dveh popoldne, zato sta čakala na lepše vreme. Toda vreme se ni spremenilo, pač pa se je ledeno pobočje spremenilo v eno samo gomazečo, premično ploskev. Začelo je močno snežiti, potegnil je leden veter, vrvi so zmrzovale, odločiti sta se morala za umik. Zvezala sta obe vrvi po 40 m in se začela spuščati v globino, nikoli vedoč, ali bosta po 40 m lahko pristala ali ne. Po pol ure in več je Peters nihal nad zasneženo ploščo, dokler ni zabil rešilnega klina. Okoli njiju plazovi in hudourniki, da jima je jemalo sapo. Najhujša preizkušnja pa ju je čakala v centralnem žlebu, ki je zbiral plazove in hudournike prav z vrha. Tu ju je zajela noč in nista niti malo upala, da jo bosta preživela. Haringer se je odvezal in storil dva koraka, da bi naredil prostor za bi-

vak, stopil na led pod snegom, zdrsnil, se lovil s cepinom in s petami, toda vse zastonj. Peters je videl le še iskre, ki so se kresale, ko je Haringer s tricouni udaril na skalni prag in zgrmel preko njega v globino v 500 m globoki prepad. Zmrzla vrv, ki jo je držal v rokah, se mu je zdela irealna, brez usmiljenja, inertna masa. Noč je preživel v jami, ki jo je izkopal s kladivom. Naslednji dan je sestopal in dosegel svoj šotor.

Emilio Comici je naredil eno od najlepših in najizvirnejših smeri v Višu in Poliškem Špiku. Smer je vidna iz Ovčje vasi in zaobjema Poliški Špik (Jof-Fuart, Montaž) v višini 2200 m. Imenujejo jo Cengia degli Dei (Božje police). Idejo in ime je dal poet Julijskih Alp, sam dr. Kugy, najboljši poznavalec Zahodnih Julijcev. Comici je 7. sept. 1930 obdelal najlepši del te smeri, imenovan Večna pot in obhodil vse te police v devetih urah in pol. Še isti večer sta se oglasila v Oitzingerjevi hiši pri dr. Kugyju in mu sporočila, da sta uresničila njegovo zamisel. Kugy je tedaj vzkliznil: »Draga prijateljca, naredila sta Večno pot (Via eterna)«. S Comicijem je plezal Mario Cesca. Nekaj let nato je Comici ponovil to smer z Escherjevo in Stauderijem, toda z bivakom. Naslednjo ponovitev je izvršil Stauderi z nekim Nemcem, nato do l. 1949 ni bilo v smeri nikogar, na kar so vstopili Zuani, Micheli in Filippi. V peti navezi l. 1953 so bili Bertazzoli, Sciarillo in Azetta, vsi člani GARS-a (Gruppo Alpinisti Rocciatori Sciatori). Smer je gotovo ena najlepših v vseh Alpah in veže v horizontali najlepše smeri v Zap. Julijcih, med katerimi so tri Comicijeve. Dve je naredil s Fabianom, eno z Razzo, v severovzhodnem stebru pa imata smer Deje in Peters.

Peron, bivši predsednik Argentine, je ustanovil Nacionalni inštitut za Hielo Continental z namenom, da bi koordiniral delo raznih ekspedij v Patagonske Ande. Inštitut, ki ga vodi major E. Huerta, ima svoj muzej in svojo knjižnico in prireja stalne in občasne ekspedicije z različnimi znanstvenimi smotri, med katerimi omenjajo zoologijo, botaniko, ekonomiko, arheologijo in meteorologijo. Hielo Continental se razteza na površini 20 000 km², zato je to predvsem torišče

glaciologov, ki merijo globino ledu, premikanje, ledeniške groblje in topografijo. Ledenik Upsala je n. pr. širok 80 km. Na levem bregu Upsale bodo zgradili velik observatorij, ki po preučeval zračne tokove, ki zadevajo s Pacifika Patagonijo in Južno Ameriko. Observatorij leži na 50° južne širine (kakor Le Havre na severu) in bo služil raziskovanju antarktičnega področja, ki so si ga razdelile Argentina, Chile in Velika Britanija. V tem področju iščejo premog in slutijo radioaktivne rude. No, Peron zdaj za andinizem ni več važen.

ÖAV je jeseni l. 1955 v Bad Aussee imel svojo 74. skupščino, na kateri je bilo navzočih 110 društev (Zweigvereine), udeležil pa se je tudi minister za trgovino in obnovo dr. Illig in cela vrsta drugih pomembnih zastopnikov avstrijskega javnega življenja in iz sosednih držav. Vladni zastopnik je na skupščini izjavil, da je samo ob sebi razumljiva dolžnost vlade, da podpira planinstvo, ki se že toliko časa trudi za vzgojo ljudstva in ima svoje kulturne in državno politične zasluge. ÖAV je bil ustanovljen pred 93 leti. Ima 108 000 udov v 138 sekcijah na avstrijskem teritoriju. Ima pa svoje sekcije tudi na Danskem, v Holandiji in v Angliji, prijateljsko društvo pa tudi v Poosaarju. 30 % članstva ni še doseglo 25 let, kar pomeni, da je ÖAV organizacija prihodnosti, saj izredno skrbi no skrbi za svoj podmladek. Ima 112 mladinskih skupin, naslonjenih na najvestneje izbrano osebnost mladinskega voditelja, pri čemer v enaki meri presojajo njegov značaj in njegovo alpinistično sposobnost. ÖAV redno prireja tečaje za mladinske voditelje, ima pa tudi fond za podporo revnih mladincev, ki odhajajo v gore pod vodstvom, in posebne mladinske domove. Za plezalne skupine, ki jih imajo 96, so v letu 1954 izdali 31 835 šilingov kot podporo za večje vzpone. Več sto tisoč šilingov pa so izdali za pospeševanje mladinskega članstva, pri čemer jih je podprlo tudi ministrstvo za prosveto. Kaj pa pomenijo za mladino izkušnje takih ljudi, kot so Mariner, Rebitsch in dr. Tichy, ki so v l. 1954 izvršili velika alpinistična in raziskovalna dela v Južni Ameriki, v Karakorumu in na Čo-oju, vemo posebno mi, ki se pripravljamo za

Himalajo brez slehernih lastnih izkušenj.

Nekaj dni za tem je imel svojo skupščino tudi DAV v Bad Tölz v vznožju Karwendla. Skupščina je podarila 5-letnico obnove DAV. Skupščine se je udeležilo 209 sekcij (vseh skupaj jih je 269), ki so zastopale 131 000 udov. V petih letih je premoženje DAV naraslo na 642 000 DM. Za kočice in pota so izdali 152 000 DM (pri čemer glasilo ÖAV v navdušenjem hvali idealizem nemške planinske organizacije, ki letno prispeva 3 do 4 milijone šilingov za vzdrževanje in obnovo nemške planinske posesti na avstrijskih tleh). ÖAV je eden od pobornikov za ureditev razmer med Zapadno Nemčijo in Avstrijo. Prof. Busch je na skupščini ÖAV predlagal brezpogojno vrnitev vseh nemških koč upravičenim lastnikom in utemeljeval to z zgodovino koč, s pravnimi razlogi in s praktičnim premislekom. Tako je odmevala velika politika, ki se po vojni suče okoli nemškega vrašanja, tudi na skromnem planinskem zborovanju.

Strela je v gorah nevarnost, proti kateri skoraj ni obrambe. Če začne treskati, se je pač treba takoj umakniti z grebena in iskati zavetje v kaki vrtači ali votlini, vso železnilo, ki jo ima planinec ali še več plezalec s seboj, pa odložiti po možnosti daleč od sebe. Koče, ki so obložene z bakreno pločevino, dobro vzemljeno, predstavljajo seveda varno zavetje. V observatorij Vallot v višini 4500 m, pod vrhom Mont Blanca ali v observatorij Regina Margherita na Monte Rosa v višini 4600 m, oba pokrita s tenko bakreno pločevino, še ni nikoli udarila strela.

Avstrijska gorska reševalna služba (BRD) je priznana najbolj napredna in zaslužna tako po svoji organizaciji kakor zaradi tehničnih sredstev, ki jih je izumila in vpeljala. Pridobila si je tak glas, da nekateri že poskušajo izrabljati njeno ime, da bi si skovali kapital in pridobili ugled. Vodstvo BRD je proti takim poskusom ostro nastopilo.

Mednarodna himalajska ekspedicija, v kateri sta sodelovala tudi Ernst Senn in Erwin Schneider, ni dosegla svojega glavnega cilja, vendar pa mnogo »tolažilnih nagrad«. Schneider je svoje kartografske raziskave vršil

v višinah, ki jih doslej kartografi niso dosegli, obral več vrhov v višini od 6400 do 6600 m, Senn pa je z nosačem Pembo prvi pristopil po južni strani na sedlo Khumbu La.

Šerpa Pasang Dava Lama se je mudil septembra l. 1955 v Avstriji. Priredili so mu sprejem v ÖAC, sprejel ga je prosvetni minister dr. Drimmel in Auditorium maximum na dunajski univerzi. Nato je s svojo mlado ženo Jang Čin v družbi z dr. Tichyjem potoval po deželi in povsod doživel lep sprejem.

Goisern je dobil svojo drugo žičnico, ki iz Radguta pripelje v višino 1000 m na postajo Predigtstuhl v sedmih minutah za tri šilinge. Žičnica je namenjena smučarjem in tistim letoviščarjem, ki bi radi brez težav dosegli višino prvega tisočaka nad morjem. Tudi do observatorija na Sonnblicku, ki obstoji že 70 let, bodo v kratkem potegnili tovorno žičnico, da bi ne ostal beden »relikt« med ostalimi in modernejšimi observatoriji po svetu. Sicer pa se posebno društvo prizadeva, da bo Sonnblick kmalu dobil najmodernejše observatorijske naprave in priprave.

Aladag v srednjem Taurusu je gorovje visoko blizu 4000 m, s strmimi severnimi stenami, alpinistično zanimivo in še skoraj nepreiskano. Našo ekspedicijo v turške gore smo morali, žal, odložiti. Srečnejši so bili Avstrijci, ki so iz taborišča v Kazikvadi dosegli Demir Kazök (3728 m) po zapadnem grebenu in severovzhodni steni, naredili ogromno grebensko turo v Jedigölu, pri čemer so v 4 dneh obrali nič manj kot 33 vrhov, več prvenstvenih vzponov v raznih stenah. Bazno taborišče so dvakrat premaknili v Jedigöl in v dolino Suyrm, v kateri so predvsem pogrešali živo vodo pri vročini 40–50° C. Turčija ima mnogo gora, poleg Taurusa še Pontsko obalno gorovje, izolirane ugasle vulkane Erdžias Dag, Sufan Dag in Ararat, ki dosega 5000 m. Poleg vseh drugih težav so v teh gorah težko premagljive zapreke svetovne politike, kajti gore stoje v strateško važnih območjih. Znan je Ulu Dag (bitinijski Olimp), ki služi Istanbulu kot nedeljsko smučišče.

Dr. Emil Zsigmondy je gotovo eden najpomembnejših mož v razvoju alpinizma. Njegove smrti so se 6. aprila

l. 1955 spominjali že sedemdesetič. Njegovo ime je zaslovelo v letih 1880 do 1885. Svojo alpinistično dejavnost je začel v Raxalpe in Gesäuse, nato skoraj v vseh skupinah Vzhodnih Alp, nato pa dosegel v Dolomitih in Zillertalskih Alpah izredne uspehe, ki so vplivali na nadaljnji razvoj alpinizma brez vodnikov. Nekaj tur je izvršil tudi v spremstvu takrat še zelo mladega dr. Kugyja. V glavnem grebenu Zillertalskih Alp, ki ga je zmagal s svojim bratom Otonom, je en vrh dobil po njem ime Zsigmondy-spitze. Prvi je brez vodnika prišel na Malo Zinno in to kot četrti. Tudi v Zapadnih Alpah je izvršil nekaj vzponov, s katerimi je skoraj iztrgal vodstvo iz rok Angležev, ki so dotlej obvladali teren. Prvi je brez vodnika zmagal Matterhorn in La Meije. Njegovi spisi so izšli po njegovi smrti, ki ga je doletela v južni steni La Meije, ko je bil star 25 let. Njegove »Nevarnosti gora« so doživele več izdaj in so eno najbolj popularnih del te vrste. Pojavil se je v zgodovini alpinizma kot meteor, njegova smrt je povzročila številne polemike in debate, njegova dejanja pa so ostala.

83 različnih vzpenjač in »potegavščin« služi smučarjem, planincem in letoviščarjem samo na Zgornjem Bavarskem. V l. 1955 so samo v Avstriji odprli 30 novih takih naprav. In še vedno se pojavljajo novi načrti. Alpe so v nevarnosti.

Festival planinskega filma v Trientu je postal že tradicionalna prireditev posebno za ozki film. Zanj so razpisane lepe nagrade od 200 000 do 1 milijona lir, medtem ko se filmi normalne širine nagrajujejo le s častnimi priznanji. L. 1954 je konkuriralo 36 ozkih filmov iz šestih držav. Zmagal je francoski film o Nanda Deviju »A l'assaut de l'Himalaja«. Prve nagrade ni prejel nihče.

Gigantska žičnica na Aiguille du Midi razburja francoske ljubitelje narave. CAF (Club Alpin Français), FFM (Fédération Française de la Montagne), GHM (le Groupe de Haute Montagne), TCF (Touring Club de France) in UNAT (Union Nationale des Associations de Tourisme), ugledne francoske planinske in turistične organizacije so slovesno protestirale zoper žičnico od Aiguille du Midi na Col du Géant nad Vallée Blanche in Glacier

du Géant. Proti »trgovcem v gorah« je dvignil svoj glas Samivel. Toda žičnico so oblasti v Chamonixu že odobrile ne glede na spremembe, ki jih bo v gorski svet prinesla. Kljub vsem odlokom in uredbam o zaščiti narave, kljub odloku prosvetnega ministrstva so se dela nadaljevala, kakor da je demon profita vsemogočen. Skoraj vsa dela je prevzel italijanski kapital. Kljub intervencijam raznih ministrstev (finančnega, prosvetnega in ministrstva za javna dela) zoper podjetje se dela nadaljujejo. CAF se spričo tega zateka k francoskemu javnemu mnenju, ki ne bi trpelo, da bi kdo kaj pre naredil na znamenitih francoskih kulturnih spomenikih. Prav tako naj bi to javno mnenje nastopilo zoper pačenje naravne prvobitnosti montblanškega masiva. CAF pričakuje, da bo končno pod pritiskom javnega mnenja morala francoska vlada poseči vmes.

Alpinistična sezona 1. 1955 je bila do srede avgusta zaradi deževnega vremena precej slaba. V drugi polovici avgusta se je zjasnilo, nato pa se je spet sprevrglo v nevihte in deževje. V drugi polovici septembra je bilo spet lepše, vendar je v večjih višinah nasulo že toliko snega, da so zavladale zimske razmere. Kljub temu je bilo mnogo vzponov, pa tudi mnogo nesreč, vsaj v Zapadnih Alpah. Po 15. avgustu se je samohodec Bonatti s šestimi bivaki pregrizel v prvenstvenem vzponu, ki mu ga doslej ni para, preko jugozahodnega stebra v Druju. Nekatere najtežje smeri, našpikane s klini, postajajo klasične (najlepši zgled zato je Grand Capucin). Tudi v Dolomitih so zdrknile med klasične smeri nekatere iz razreda »sesto superiore«, nekaterim pa so izbili galerijo klinov, s čimer so postale spet težavnejše in manj modne. V Vzhodnih in Zapadnih Alpah je naraslo število ekstremistov.

V Dôme de Neige (les Ecrins) sta 4. avgusta 1955 Girod in Sandoz naredila prvenstveno smer v severozahodni steni levo od smeri Mayer-Dibona. Stena je visoka 700 m, čas plezanja 8 ur. Isti Girod je s Sigayretom in Rigottijem izvršil dve novi prvenstveni smeri v Pic Coolidge, s Sandozom pa potegnil 21. jul. 1955 novo smer v severni steni Ailefroide Orientale.

V Grand Capucin sta severno steno v prvenstvenem vzponu zmagala Bernardini in Paragot. Stena je nižja in nekoliko manj strma kot vzhodna stena, vendar je smer ekstremno težka in sta v njej rabila preko 100 klinov, ki sta skoro vse izbila. Čistega plezanja je bilo 20 ur. V vzhodni steni pa sta kot osma naveza zapisala svoji imeni mlada alpinista Renardova in njen tovariš Capel. 22. in 23. julija sta prišla čez z dvema bivakoma, tretjič sta bivakirala na vrhu. V steni sta našla zabitih 50 klinov. Ta stena je doživela še obisk šestih navez od 29. julija do konca avgusta, med njimi sta bila Švicarja Asper in Bron, Angleža Bourdillon in Nicol, dve »veverici« (14 ur, kar je doslej najboljši čas), nato trije drugi Italijani, končno pa v snežnem metežu dva vodnika Davaille in Lionel Terray. Tudi v Petites Jorasses je nastala 20. in 21. avg. 1955 nova smer. Naredili so jo v 17 urah Bron, Contamine in Labrunie, porabili 40 klinov, ves čas ekstremno težko. Kot peta naveza sta po Cordierovem kuloarju pristopila avgusta 1955 Zecinek in Perrier. 17. jul. 1955 pa so Girod, Puissant in Sandoz kot deseta naveza prišli po direktni smeri na Aiguille Verte. Enajsto navezo v tej steni sta tvorila Denjoy in Stieglitz iz Pariza.

Petit Dru je 23., 24., 25. jul. 1955 v svoji zapadni steni imel v gosteh navezo, v kateri je posebno znan J. Couzy. On in Desmaison, oba iz Pariza, sta izvršila v težavnih razmerah četrto ponovitev te znamenite smeri. 32 ur sta prebila v bivakih, četrtega tik pred izstopom iz poledenele stene. Večina klinov in zagozd je bilo na mestu, vendar štejejo ta vzpon med najtežje, izvzemši jugozapadni steber.

Walter Bonatti pa je junak sezone 1955. Ta vodnik iz Bardonnechie je od 16. do 22. avgusta 1955 prvi prišel preko jugozapadnega stebra Petit Dru. Ta veličastni steber s svojimi rožnatimi, gladkimi platmi je že dolgo pritegoval najboljše francoske plezalce. Slabo vreme in poledenel skok v vstopnem kuloarju pa je odbijal vse poizkuse. Dvomili so tudi, če nudijo gladke plati možnost za zabiranje klinov. Računali so s celo ekspedicijo, ki bi zmogla to monolitno steno. Bonatti je 24. do 26. jul. 1955 poskusil, z njim so bili tedaj še znani Aiazzi, Mauri

in Ceggioni, vsi »veverice«. Slabo vreme jih je odbilo. Mesec za tem pa je Bonatti v veri, da se sreča nasmihale drznim, vstopil sam, Izognil se je vstopnemu kuloarju, ledu in zapadnemu kamenju po poti na Mali Dru in na Flammes de pierre in sestopil v dnino, ki loči steber od normalne poti. Tu je bivakiral ob vznožju. Imel je s seboj 80 klinov, več vrvi in kladiv. Ves čas se je posluževal tehničnih pripomočkov in z nihalnimi manevri iskal nove poti, kadar je zmanjkalo tiste, v kateri je visel. Skoraj vse klinje je po uporabi izpuli. S seboj je vlekel še oprtnik, težak 30 kg. Napredoval je seveda počasi, o tem pričuje 5 bivakov. Na vrhu ga je pričakovalo več zaskrbljenih alpinistov. Čudili so se mu, ker ni bil nič kaj preveč izčrpan. Odrinil je bolj meje človeške drznosti kakor zdržnosti. Samohodci so naredili marsikaj tehnično težjega (n. pr. Dülferjeva poč 1914), nikoli pa ni plezalski samotar prevzel nase takega tveganja s tako dolgim vzponom. Bonatti pri tem vzponu skoraj nima tekmeča po drznosti, po žilavosti in vztrajnosti. Italijanski alpinisti sistematično skrbje, da obdržijo svoj ugled doma in na tujem. Bonatti je tudi mož s K 2.

Les Droites so tudi doživele obisk, ki se ni ravnal po srbskem reku, da je svakog gosta tri dana dosta. Philippe Cornuau in Maurice Davaille sta preplezala prvo severno steno od 5. do 10. sept. 1955 s petimi bivaki. Severni raz je bil že preplezan; nova smer poteka med vzhodnim in zahodnim vrhom, po suhi skali, nevarni zaradi zapadnega kamenja. Plezalca sta jo naskočila, ko jo je zasul sneg. Ves čas nista doživela niti enega plazu. Vendar nista bila pripravljena na toliko bivakov. Izčrpana ju je prevzela reševalna ekspedicija Lionela Terraya in jima prizanesla s šestim bivakom, ki jima je na sestopu z vrha grozil, in to v zimskih razmerah.

Avčinove dereze »Univerzal« so bile sestavni del tehničnega materiala na Makalu. Tako se je med dobavitelje Francoske ekspedicije l. 1955 na Makalu uvrstila tudi naša PZS ali kakor beremo v oktobrski številki glasila »La Montagne et Alpinisme«, Fédération Slovene de la Montagne (crampons »Universals«, sisteme Avcin).

Kisikovi aparati pri odkrivanju visokih gora niso nobena novost, saj so jih imeli že v ekspediciji na Everest l. 1922. Vendar od l. 1922 do 1938 niso doživeli bistvenega napredka. Šele po drugi svetovni vojni je višinska fiziologija in tehnika izdelala nauk o uporabi teh aparatov in aparatov samih, tako da so bili bistven pogoj za uspeh na Everestu, Makaluju in Kanču. Jean Couzy pravi, da so istočasno z Nemci tudi Francozi odkrili tiste novosti, ki so uporabnost in koristnost kisikovih aparatov dvignile na današnji nivo. Po vrnitvi z Annapurne se je za stvar zavzel dr. Oudot in v sodelovanju z raznimi inštituti (tudi vojaškimi) do l. 1951 izdelal aparat, ki je bil primerno lahak in obenem štedljiv. Do l. 1953 so delali na tem, da bi iznašli lažje posode za kisik, in na Col di Midi izvršili poskuse z novim sredstvom, ki ga imenujejo centropnein. Prišli so do tega, da je nad vsemi takimi sredstvi še vedno normalno vdihavanje kisika. Amerikanske izkušnje iz letalske službe vedo povedati, da se človek lahko aklimatizira razmeram v višinah 6500—7000 m. Ta izkušnja je tvorila temelj francoski in angleški metodi pri izpopolnjevanju aparatov, ki je, pravi J. Couzy, doseglo vrhunec. Z eno samo steklenico je zdaj mogoče doseči višino 7500 m iz taborišča v višini 6000 m, če je himalajec na to višino aklimatiziran. Na ta način se ekspedicija poceni, treba je manj šerp, manj naporov.

Predsednik francoske republike je sprejel vodjo ekspedicije, ki je dosegla Makalu. Na sprejemu so bili tudi Lucien Devies, Maurice Herzog in Henry de Ségogne. Sprejel jih je tudi prosvetni minister. Vodja ekspedicije Jean Franco je dobil red častne legije. Ostali so dobili zlate in srebrne medalje. Odlikovanih je bilo še več drugih vidnih osebnosti, ki so kakor koli pripomogli k uspehu na Makalu. Maurice Herzog, predsednik CAF, pa je bil imenovan za člana Visokega komiteja za francosko in prekomorsko mladino pri predsedstvu parlamenta.

Kisikovi aparati so na Makalu nad 8000 m delovali tako popolno, da so se počutili Francozi kot na 6000 m, pri katerih se treniran alpinist počuti še skoraj normalno. Ko so stali na vrhu, jim je bilo žal, da Makalu ni za nekaj sto metrov višji.

STORŽIČ S KRVAVCA

EDVARD PRIMOŽIČ

*Predajte se športu in užitkom,
ki vam jih nudi lepa priroda!*

*Na opreznost nikar ne pozabite —
riziko pa predajte zavarovanju!*

*Zoper, nezgode, za primer
smrti in doživetja zavaruje:*

DRŽAVNI ZAVAROVALNI ZAVOD

**Direkcija za LR Slovenijo
v LJUBLJANI • Telefon 39-121**

**Zastopniki
v vseh večjih krajih**

***D
OZ**

BOMBAŽNA PREDILNICA IN TKALNICA TRŽIČ

TRŽIČ — SLOVENIJA

Brzjavlj: Predilnica Tržič — Telefon (Interurb.) Tržič 2-26 in 2-27
Račun pri Narodni banki FLRJ, podružnica Tržič šte. 6112-T-8

1885—1955

*Predilnica
Sukančarsna
Tkalnica
Belilnica
Barvarna
Apretura*

Tovarna proizvaja
kvalitetne bombažne tka-
nine, surove od 76—155 cm
ter beljene od 70—200 cm

Nadalje proizvaja poleg industrijske preje do številke Nm 50 tudi
prejo za domačo obrt, in sicer:

M U L E , D O U B L E ,
K N I T T I N G ,
H A R D W A T T E R

POČITNICE

v gorah?

POČITNICE

na morju?

Od kod pa ta

„drobiž“

Zakaj pa ne? Plača tistega
meseca in ...? in seveda
še nekaj „drobiža“ za iz-
polnitev raznih želja. Na
dopustu mora biti vendar
kaj drugače kakor v vsak-
danjem življenju

IZ HRANILNE KNJIŽICE

v katero nalagamo vse leto tiste desetake in stotake, ki jih sicer — priznajmo — včasih tako nepremišljeno izdajamo, pa jih prav gotovo ne bi, če bi vse leto mislili na svoje

**POČITNICE V GORAH!
POČITNICE NA MORJU!**

ZA VLOGE JAMČI DRŽAVA • TAJNOST VLOG ZAJAMČENA

NARODNA BANKA

CENTRALA ZA LR SLOVENIJO • LJUBLJANA

ŠPORTNE
SRAJCE

Tropical

Vam nudi po konkurenčnih cenah
trgovina

BISERKA

LJUBLJANA, NAZORJEVA 4

TRGOVSKO PODJETJE NA DEBELO

»*Tekstil*«

Po nizkih cenah in
pod najugodnejšimi
pogoji si lahko za
planinske postojanke nabavite pri nas
vse vrste volnenega in bombažnega
blaga, odeje, žimnice itd.

LJUBLJANA
Ciril Metodova 2-3

TOVARNA MILA

priporoča planincem
po uspehi smuki in
prijetnem razpoloženju
na spomladanskem
soncu svoje prvovrstne
milarske izdelke.

Izdeluje tudi kvalitetne
loščilne izdelke.

*
Zahtevajte jih v vseh
trgovinah!

PREJ

INDUSTRIJSKO
PODJETJE

SALVETTI PIRAN

ŽELEZARNA

Jesenice - Jugoslavija

**J
E
S
E
N
I
C
E**

